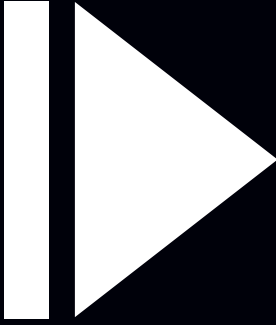

KAITSEPOLITSEI
AASTARAAMAT

20|20
—|—
21

PEADIREKTORI EESSÕNA	2
<hr/>	
PÕHISEADUSLIKU KORRA KAITSE	4
Kremli mõjutustegevus Eestis	4
Näiline töö noortega	6
Rahvusvahelised sanktsioonid pärsivad propagandat	10
Balti riikide okupeerimise ja annekteerimise jõuline eitamine	14
Vägivaldne äärmuslus julgeolekuohuna	15
<hr/>	
VASTULUURE	20
Vene luuretegevus püsib agressiivne	20
Kriminaalne hoolimatus riigisaladuse käitlemisel	21
Hiina luuretegevus esimest korda Eesti kohtus	22
<hr/>	
RIIGISALADUSE KAITSE	24
Riigisaladuse loa taotlemine peab olema möödapääsmatu	25
Ettevõtted soovivad õigust riigisaladust käidelda	25
Käitlemisloa eeltingimused	26
Riigisaladuse loaga kaasnevad kohustused	27
<hr/>	
KÜBERJULGEOLEKU TAGAMINE	28
Oma haavatavused tuleb tuvastada enne ründajaid	29
Küberohud kolmandatest riikidest	30
<hr/>	
RAHVUSVAHELISE TERRORISMI TÕKESTAMINE	32
Äärmusliku islami vastuolu euroopalike väärtustega	32
Olukord Eestis	35
Terrorismi rahastamine	36
Tulirelvade ebaseaduslik käitlemine	38
Olulisemad lõhkeainega seotud juhtumid	41
Massihävitusrelvade leviku tõkestamine	42
<hr/>	
MAJANDUSJULGEOLEK JA KORRUPTSIOONIVASTANE TEGEVUS	44
Strateegilisi ettevõtteid tuleb kaitsta	45
Lobimine vajab reguleerimist	46
Tuvastatud korruptsioonijuhtumid	47
Lõppes kohtumenetlus Savisaarega seotud kriminaalasjas	50
<hr/>	
SÕJAKURJATEGIJATE PROTSESSID VENE AJALOOPROPAGANDAS	52
„Без срока давности – Aegumistähtajata“ – Meelis Maripuu	52
KGB arhiivist: Välismaal tuvastatud kurjategijate kompromiteerimine	58
KGB arhiivist: Väsimatult paljastada fašistlikke karistussalklasi	60
<hr/>	
VIITED JA MÄRKUSED	62

Hea lugeja!

Koroonapandeemia algusest on möödas aasta. Tahtnuksin tänavust ülevaadet alustada mingi muu teemaga, kuid mitmel põhjusel pole see võimalik. 2020. ja 2021. aastat jääb veel pikka aega tähistama akronüüm Covid-19. Viirusepandeemia pole riigi julgeolekut meie vaatest oluliselt muutnud, küll aga tekitab oportunistidel lootuse sogaes vees kergemini kala püüda.

Kreml moskoviitidega eesotsas on ärevaid aegu üritanud ära kasutada, et propagandistlike samumudega parandada oma mainet ning teisalt lõhkuda Euroopa Liidu ja lääneriikide ühtsust. Lääs on oma väärtustele kindlaks jäänud ja kasutanud rahvusvahelisi sanktsioone, mille tõhusust saame õigesti hinnata alles tulevikus, teatud ajaliselt distantsilt. Ukraina suveräänsuse ja territoriaalse terviklikkuse vastaste rünnakute, konkreetsete isikute inimõiguste räige rikkumise ning keemia- relva kasutamise eest rakendatud sanktsioonid mõjutavad kindlasti mingil määral Kremlit rahvusvahelist õigust rohkem järgima, kuid ilmselgelt ei muuda see moskoviitide eesmärke ja käitumismustreid.

Pandeemia ei vähendanud Kreml'i mõjutustegevust ega luuretegevust Eesti vastu. Suletud piirid ja avalike kogunemiste piiramine viis Kreml'i lõhestuspoliitika kohalikud eestvedajad veebikanalitesse. Samas ei ole lahenenud Kreml'i püsiprobleem – noori talente ei huvita sealne poliitika.

Põlvkonnavahtusega seonduvast on põhjust kirjutada nii tänavuses kui tõenäoliselt ka tulevastes aastaraamatutes.

Venemaa Föderatsiooni salakuulamine Eesti vastu on katkematu ja püsiv oht. Viirusest tingitud kriisis oli võõrriikide luurajate füüsiline liikumine ja tegevus oluliselt piiratud, aga selle võrra pingutati rohkem küberruumis. Tänavuses aastaraamatus peame käsitlema lisaks tavalisele Kreml'i luuretegevusele põhjalikumalt kui kunagi varem kommunistliku Hiina Rahvavabariigi eriteenistuste tegevust Eesti Vabariigi vastu. Juba mõnda aega on Pekingi tegevus vastuluurele muret valmistanud. Oht ei ole enam teoreetiline, vaid on kinnitust leidnud esimese kohtulahendiga. Puna-Hiina luure värbas Eesti kodaniku.

Sirgumas on äärmuslaste uus põlvkond. Sõltumata parem- või pahempoolsetest vaadetest, on kaitsepolitsei huvi all vaenu õhutajad, kelle puhul on alust arvata, et võidakse toime panna füüsilise vägivalga kuritegusid. Paremäärmuslus ei ole viimastes aastaraamatutes palju käsitlemist leidnud. Keda me silmas peame? Üldistatult on need noored vihased mehed – tihti kõigest lapseohtu poisikesed –, kes sotsiaalvõrgustiku kajakambrites üksteist üles kütavad ja lubavad vägivalga maailma muuta. Mõned radikaalid usuvad, et ühiskondlik kord laguneb ja sellele järgneb rassisõda. Omalt poolt antakse parim, et aidata sellise tuleviku kujunemisele kaasa. Vägivallaga ähvardamine on Eestis karistatav ja ideaalses maailmas

tuleb peatada veel enne, kui inimesed reaalse tegevuse jõuavad. Alati see ei õnnestu, siis on kohus institutsioon, kes annab oma hinnangu konkreetse teo karistatavuse kohta.

Tänase seisuga ei tegutse Eestis terroristlike rühmitusi. Samas on Eesti riik ja tema elanikud džihadistlike äärmuslaste jaoks püsiv sihtmärk. Euroopas on ulatuslike ja rohkete ohvritega rünnakute korraldamine muutunud keerulisemaks julgeolekuasutuste ja õiguskaitseorganite vastumeetmete tõttu. Üks võimalus, kuidas igaüks saaks selles võitluses kaasa lüüa, on ebaseaduslikest lõhkeainetest ja tulirelvadest teavitamine. Mullu konfiskeerisime vaid alla 2 kg lõhkeainet, kuid ka selline kogus on terroristide jaoks piisav raskete tagajärgedega terrorirünnaku korraldamiseks. Rahvusvaheline terrorism otsib uusi viise toetajatelt raha kogumiseks ja Euroopa riigid peavad leidma uusi meetmeid selle takistamiseks. Olgu siin nimetatud näiteks püüd teha riskiriikidest pärit elanike seas kihutustööd terrorismi rahastamiseks krüptovääringute abil.

Vägivaldse äärmusluse ja terrorismi kõrval tuleb nentida, et kübermaailmas tunnevad Eesti vastu huvi ka esmapilgul meiega mitte mingit seost omavad riigid nagu näiteks Põhja-Korea. Seletus on ilmselt lihtne: Eesti ametnikud satuvad stalinistliku diktatuuririigi küberrünnakute sihtmärgiks seetõttu, et Eesti on nüüd ÜRO Julgeolekunõukogu ajutine liige.

Välise ohustajatega rööbiti peame märkama ohtu riigi julgeolekule, mida võib tekitada korruptsioon.

Korruptsioon ei ole Eestis kõikehõlmav, aga riigi julgeolekut ohustab juba see, et kodanikele võib jääda ekslik mulje, nagu oleks probleem suur. Selle tõttu inimesed heituvad, pettuvad ja kibestuvad. Meie kogemus on näidanud, et korrumpeeruda võivad nii tipp-poliitikud, -ametnikud, -ärimehed kui ka väiksema haardega kohaliku tasandi ametnikud. Omakasupüüdlik korruptiivne tegevus lõhub Eesti inimeste usaldust riigi vastu.

Mõneti kulunult peab nentima, et kõik uus on hästi unustatud vana ja seda ka julgeoleku valdkonnas. Ajalugu on meid õpetanud neid ajaloolisi mustreid märkama. Esitame tänava teile ajaloodokumendid, mis kirjeldavad kõnekalt propagandistlike protsesside Nõukogude Liidus, millega üritati süüstada riike ja rahvaid neile natsisilte kleepides. Näeme Kremli taaslavastusi nii uute vaenlasekujude loomisel kui ka vanade kuvandite kinnistamisel.

Hea on tõdeda, et koostöö taha midagi ei jää, seda nii riigi sees kui ka piiri taga asuvate NATO ja ELi liitlastega. Paljud piiriülesed julgeolekuprobleemid on võrdselt ohtlikud suurtele ja väiksematele riikidele, eristamine on siin teoreetiline. Üks mis kindel – heade partnerite ja kolleegideta on turvalisust ja julgeolekut tagada väga keeruline ja sageli võimatu. Täna kõiki koostöö eest!

Pikka meelt ja head lugemist!

Arnold Sinisalu

PÕHISEADUSLIKU KORRA KAITSE

Mullu tähistasime põhiseaduse 100. aastapäeva. Eesti Vabariigi esimene põhiseadus võeti vastu 15. juunil 1920 ja see jõustus sama aasta 21. detsembril. Isemoodi juubelikingiks osutusid ka ootamatused põhiseaduse tõlgendamisel, avaliku koosoleku piirangute kehtestamisel jms. Läänud aasta märtsis kehtestas Vabariigi Valitsus koroonaviiruse levikust tingituna eriolukorra ja sügisel eri piirangud nii ettevõtetele kui ka eraisikutele.

Olukord oli uudne kogu riigis, tõstatades küsimuse inimeste põhiõiguste ja -vabaduste tagamisest. Pikale veninud kriisiolukord nõudis kõigilt Eesti inimestelt oma seniste harjumuste muutmist. Silmast silma kohutumised asendusid sagedase viibimisega virtuaalmaailmas. See pakkus aga soodsat kasvulava mitmetele avalikkust mõjutada püüdvatele huvirühmadele, nagu Kremli-meelsed, paremäärmuslased, maskivastased ja Covid-19 vandenõuteoreetikud, 5G-vastased jpt.

Usutavasti pakub pandeemia aeg teiste seas mõtteainet juristidele ja õigussotsioloogidele, et hinnata nii seaduste tõlgendamist kui ka pikaajaliste piirangute mõju inimkäitumisele. Kõigest hoolimata Eesti Vabariigi põhiseaduslik kord ohus ei olnud.

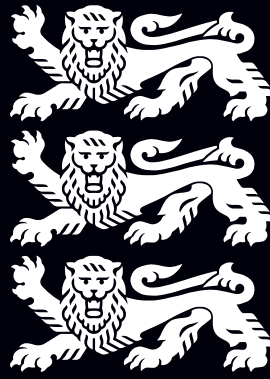
Kremli mõjutustegevus Eestis

Kohalikud Kremli poliitika järgijad nägid koroonaviirusest tingitud keerulises olukorras võimalust oma sõnumitele laiemat kandepinda leida ja elavdasid mõjutustegevust sotsiaalmeedias. Venemaa Föderatsiooni võimuladviku eeskujul prooviti viiruse teemaatika esialgu pöörata nii-öelda usu küsimuseks. Kuid kevad näitas, et kriisiolukorras pöördub meie venekeelne elanikkond infokanalite poole, mille usaldatavuses saavad nad kindlad olla. Riigi ametlike infokanalite ja Eesti Rahvusringhäälingu venekeelsete kanalite kasutajaskond kasvas hüppeliselt.

Uudisportaalil rus.err.ee oli 2019. a iga nädal keskmiselt 83 000 külastuskorda. Mullu tõusis see Gemius Prismi uuringu andmetel kuni keskmiselt 149 000 kasutuskorrani nädalas.

Kantar Emori andmetel vaatas 2019. a telekanalit ETV+ 29,1% muust rahvusest inimestest. Aastal 2020 tõusis see protsent 31,9-ni. Kantar Emor, Teleauditooriumi Mõödikuuring (perioodil 2019-2020)

Kui koroonaviiruse teemalised mõttearendused ei kandnud vilja, keskenduti Kremli mõjutustegevuse traditsioonilistele teemadele, andes neile koroonaviiruse värvingu. Kritiseariti NATOt (riigi kaitsekulud vs. tervishoiukulud) ning venekeelse elanikkonna õiguste puudumist ja vähest informeeritust liikumispiirangute ajal. Tervishoiukriisi lahendamisse panustamise asemel muretseti 9. mai ürituste toimumise pärast. Eriolukorras jätkas Venemaa Föde-

ratsiooni saatkond koos aktivistidega II maailmasõja nõukogude mälestusmärkide ja hauaplatside ettevalmistamist.

Kremlis aktivistide püüdlustest hoolimata toimusid 9. mai rahvakogunemised väljapeetult nagu mälestusüritustele kohane. Suurejooneliste väliürituste asemel korraldatud virtuaalsetest sündmustest osavõtt oli Eestis tagasihoidlik.

Turu-uuringute ASI andmetel oli kriisi esimese laine kõrghetkel aprilli alguses 99% Eesti elanikest (pigem) hästi kursis Covid-19 teemadega. Venekeelse elanikkonna seas oli 97% (pigem) hästi kursis. www.riigikantselei.ee/uuringud

II maailmasõja või Venemaal kitsamalt Suure Isamaasõja lõpu tähistamiseks planeeritud sündmuste ärajäämine tekitas rahulolematust nendes aktivistides, kes on majanduslikus sõltuvuses Kremlist. Pingutustest hoolimata oma mõju ja sõnumeid ühiskonnas võimendada ei suudetud. Kremlis lohesuspoliitika on oma olemuselt korruptiivne: sissetuleku tagamiseks loid siinsed aktivistid ka võltsprojekte. Näiteks algatati nn virtuaalne rahvusvaheline klubi „Moskva ja kaasmaalased“, mis sisuliselt kujunes vaid kitsa ringi jututoaks, ent siiski võimaldas mõjutustegevuse raha n-ö maha kanda.

Aastal 2018 loodi iseseisev Ukraina Õigeusu Kirik, mille iseseisvust tunnustas ka Konstantinoopol. See on aga viimastel aastatel nõrgestanud Kremlis mõjutustegevuse tööriistaks oleva Vene Õigeusu Kiriku (VÕK) positsiooni. Moskva patriarhaadi mõju kasvatamiseks on Kreml elavdanud kiriku tegevust oma naaberriikides ja seda nägime mullu ka Eestis, kui Moskva kiriku

üks kohalik juht Tallinnas võttis sõna Venemaa propaganda meelisteemal. Kirikujuht väitis avalikult, et Kremlis narratiivist erinev II maailmasõja käsitus on ajaloo kuritegelik ümberkirjutamine. Moskva kiriku siinsed esindajad korraldasid mullu ajalookonverentsi, mille eesmärk oli näidata Eestit vene õigeusu iidse territooriumina. Sellisele käsitlusele vastuseisjaid nimetab VÕK õigeusmaailma lõhestajateks.

Koroonaviirust soovisid kriisi vältel korduvalt Kremlis mõjutustegevuse huvides ära kasutada nii kohalikud vene aktivistid kui ka Venemaa Föderatsiooni saatkond. Esimeste seas oli isikuid, kes oma staatuse kergitamiseks kogukonnas otsisid võimalusi, kuidas saaks Eesti venekeelse kogukonna liikmeid Venemaal vaksineerida. Huvi sõita üle piiri end vaksineerima jäi aga tagasihoidlikuks. Ka Tallinna saatkonna pingutused n-ö humanitaarkoostöö arendamiseks Eestis asutustega (nt kaitsevahendite ja vaktsiini hankimisel) olid eelkõige kantud propagandistlikest eesmärkidest.

Ka VF mõjutustegevusel ei jäänud mullu üle muud, kui oma tegevus proovida veebi teel konverentskõnedeks ümber organiseerida. <http://russoepole.de/ru/news-18/6016-onlajn-forum-sovfeda-rf-s-sootечestvennikami-po-popravkam-v-konstitutsiyu-krug-voprosov-i-mnenija-uchastnikov.html>

Laulude ja luuletuste deklameerimine on osa tavapärasest keeleõppest. Kui seda teha punavormis ja Nõukogude Liidu propaganda taustal, on koolinoor ilmselgelt Kremli lõhestuspoliitika poolt ära kasutatud.

Näiline töö noortega

Kremli aktivistid Eestis küll räägivad palju noorte kaasamise tähtsusest, kuid ei ole tegelikult huvitatud nende pealekasvust. Noored aktivistid seaksid ohtu nende sissetulekud, näilise positsiooni kogukonnas ja mõjutaksid töist suhet Venemaa saatkonnaga. Küll aga soositakse oma lähedaste kaasamist Venemaa Föderatsiooniga seotud üritustesse. Põlvkondade vahetust soodustatakse vaid perekondlikus liinis: vanemate rolli on üle võtmas Õise Vahtkonna endiste aktivistide lapsed. Tööd noortega tehakse peamiselt kahel põhjusel:

1. See on Kremli lõhestuspoliitika prioriteet, mille täitmist nõutakse Vene esindustelt välisriikides.
2. Teema olulisuse tõttu rahastatakse noorteprojekte eelisjärjekorras, mis organisatoritele tähendab tihti küll väikest, aga stabiilset sissetulekut.

Eri rahvusest koolinoorte riigikeele oskus ja kvaliteetne haridus on otseses seoses julgeolekukorraga. Seda kinnitavad teiste lääneriikide kogemused integratsiooni valdkonnas. Kuigi kohalike vene noorte huvi Kremli lõhestuspoliitika vastu on

väike, mõjutab igapäevane suhtlusringkond nende õpimotivatsiooni ja -edukust. Siin on oluline perekonna ja õpetajate toetus, kuid ka kohalike omavalitsuste huvi ning tahe suunata lapsi eestikeelsesesse keskkonda juba lasteaiaaas.

Kremli soov säilitada Eestis ühiskonna lõhestamiseks segregeeritud kakskeelne õpe ei ole kuhugi kadunud. Selleks toetatakse libavabaühenduste tegevust rahvusvaheliselt ja mõjutatakse noori osalema lõhestuspoliitika projektides. Näiteks II maailmasõja teemalise propaganda tootmiseks ja levitamiseks kaasatakse koolijuhtide ja õpetajate toetusel–teadmisel eri koolide õpilasi. Silmapaistvaim näide 9. maiga seotud mõjutustegevuses oli Tallinna Linnamäe Vene Lütseumi õpilaste osalusel valminud video „Pobeda 75“, kus punavormis koolinoored esitavad arhiivikaadrite taustal temaatilisi luuletusi ja laule.

Kremli soov oli koroonaviiruse tõttu kaugõppel olevaid välisvene noori hõlmata rohkem virtuaalruumi kaudu, kuid vähemalt Eestis märgatavaid tulemusi ei saavutatud. Erinevalt eelmistest aastatest ei saanud kohalikke noori saata ka lõhestuspoliitika üritustele ja noorte huvi virtuaalsündmuste vastu oli väike. Seetõttu imporditi Eestisse Venemaal juba 2016. aastast alates sissetöötatud mõjutustegevuse

Nii Venemaa saatkond kui ka kohalikud lõhestuspoliitika aktivistid jätkavad noorte kaasamist Kremli mälupoliitikaga seotud üritustesse ja mõjutustegevusse, vähendades sellega nende võimalusi Eesti ühiskonnas edukaks toimetulekuks.

projekt „Tunnen Venemaad“, kus muu hulgas võisteldakse Venemaa ja selle regioonide kaardipuslede kokkupanemises. Seda toetavad nt Venemaa Ühiskondlik Palat, Rahvuslik Terrorismivastane Komitee, Vene Õigeusu Kirik, Rosmolodjož jmt.

Projektist huvitus Venemaa Föderatsiooni saatkond Eestis, soovides kohalikele koolinoortele maalida Venemaast positiivset pilti. Sihtrühmana nähakse

eelkõige saatkonnaga kontaktis olevaid venekeelseid koole, kuid ka eesti õppekeelega haridusasutusi. Soovitame Eesti kohalikel omavalitsustel ja koolidel kaaluda seesuguste „humanitaarkaalutlustel“ tehtud ettepanekute otstarbekust. Küsitava haridusliku väärtuse kõrval on siin oht toetada endale teadvustamata Kremli mõjutustegevuse eesmärke – nt on kaardipuslel Krimm kujutatud Venemaa Föderatsiooni osana.

Lõimumist toetava terviküsteemi ning targa ja tasakaalustatud lõimumispoliitika kujundamine peab arvestama kitsamalt tööturu kõrval kogu ühiskonna vajadustega laiemalt ning mõistma ka selle julgeolekumõõdet. Teenuste nüüdisajastamine, ühiskondlike hoiakute kujundamine ning kultuuriliste ja sotsiaalsete pingete maandamine on märksõnad, mis läbivad lõimumisvaldkonna poliitikakujundamist nii riiklike institutsioonide kui ka kohalike omavalitsuste tasandil.

Tõhus lõimumispoliitika elluviimine eeldab ühiseid arusaamu poliitika eesmärkidest ja selle rakendamise võimalustest. Paraku peame arvestama oma töös, et olukord välispoliitilisel tasandil, erinev meediaväli ja inforuum võivad lõimumist mitmel moel takistada. Hea meel on tajuda ning saada uuringuandmetest kinnitust, et pikas plaanis pole lõimumise vastased ja selle tõkestajad edu saavutanud ning Eesti ühiskond lõimub aeg-ajalt selgelt tajutava süsteemse vastuseisu kiuste.

Anne-Ly Reimaa
Lõimumisvaldkonna rahvusvaheliste suhete juht
Kultuuriministeerium

Lõhestuspoliitika on praktikas paljuski nõukogulik plaanimajandus, kus inimesest endast ei hoolita. Seda ilmestas 2020. aastal kujunenud olukord, kui Rossotrudnitšestvo (uue nimega Russki Dom) jagatud kvoodi alusel Vene ülikoolides õppivaid Eesti noori ei lubatud koroonaviiruse piirangute tõttu Venemaale. Tudengite abipalved eri esinduste ja asutuste poole jäid selge vastuse ja lahendusega. Projekti põhieesmärk oli kvoodi ehk õppekohtade täitmine ja selle plaani saatkond formaalselt täitis. Kas need noored tegelikult õppima jõuavad ja miline on nende edasine saatus, see Vene ametnikke enam ei huvitanud. Mõtlemapanev on fakt, et 90% Vene ülikoolidesse õppima suunduvatest noortest on lõpetanud vene õppekeele kooli. Eespool mainitud kakskeelne haridussüsteem soosib olukorda, kus Venemaale õppima minek võib paljudele meie noortele olla sundvalik.

Pehme jõu ümbermõtestamise püüd

Koroonaviirusest põhjustatud ülemaailmne seisak andis lõhestuspoliitika ideoloogidele võimaluse tegeleda oma välismaiste aktivistide ja kaasajooksikute rahulolematusega. Omade kriitikat püüti vaigistada lubadustega koostöö paranemisest, mida toetavad mitmed seadusemuudatused (pikemalt allpool) ning võtmeasutuste – Rossotrudnitšestvo ja õiguskaitsfond – juhtide vahetused. Kreml on viimastel aastatel asendamas väljendit *pehme jõud* väidetavalt rahvusvaheliselt paremini mõistetava ja lääneriikide ohutaju vähendava sõnaga *humanitaartegevus*.

Rossotrudnitšestvo uueks juhiks määratud Jevgeni Primakov sõnastas pikemaks sihiks Balti riikide positiivse hõlmamise just humanitaarkoostööga

(nt mittetulundus- ja haridusvaldkonnas), kuid selle sisu on tema jaoks Venemaale poliitiliselt lojaalse venekeelse kogukonna säilitamine. Seesuguste kogukondade abil loodetakse mõjutada endise Nõukogude Liidu okupeeritud territooriumi riikide kaitsepoliitilisi otsuseid. Uuest sõnakasutusest ja näiliselt uutest meetoditest hoolimata üritab Kreml saavutada lõhestuspoliitika alalisi eesmärke: sekunda välisriikide sisepoliitikasse ja murendada ELi ühtset välis- ja sanktsioonipoliitikat.

Venemaa välisministeeriumi koordineeritud mõjutustegevuse juhtasutuste Rossotrudnitšestvo ja Russki Mir koostööpartner Eestis on MTÜ Puškini Instituut. Viimasega on omakorda seotud MTÜ Tallinna Vene Keele Kool; OÜ Euroopa Keelte Kool; MTÜ Eesti Vene Keele ja Kirjanduse Õppejõudude Assotsiatsioon; MTÜ Baltic Youth Alliance ja MTÜ Reval Media Agency.

Puškini instituudi lepingud Rossotrudnitšestvo ja Russki Miriga (vt lk 11) osutavad, mis on Eestis levitatavate nn pehmete väärtuste (kursused, keeleõpingud, noortelaagrid) tegelik taust ja Kremli rahastuse tagamise eeltingimused.

Puškini instituut väidab end tegelevat vene keele ja kultuuri edendamiseks. Putini režiimi mõjutustegevuse eesmärke täitis instituut 2020. aastal nii noortelaagrite korraldamise kui ka huviliste otsimisega Kremli organiseeritud ajaloo ja avaliku diplomaatia konkurssidele. Noorte mõttearendusi oodati muu hulgas teemadel „1917. a revolutsioon“, „Kui Lenin oleks elanud kauem“, „Võidu hind“, „Nõukogude Liidu lagunemine“ jne.

Venemaa välisministeeriumi koordineeritud mõjutustegevuse juhtasutuste Russki Mir ja Rossotrudnitšestvo koostööpartnerid Eestis. Inga Mangus ja Aleksei Semjonov on selles tegevuses oluliseks lüliks. <https://beta.baltija.eu/news/print/47177>

Näide kodanik A-st, kuidas Venemaa lõhestuspoliitika eesmärkidel noori ära kasutatakse. 20. aastates A puhul olid omad lootused ja ootused ka siinsel VFi saatkonnal. Nagu meie aastaraamatu „püsklientidest“ nähtub, on Venemaa lõhestuspoliitilises tegevuses osalemine perspektiivitu tegevus. Soovitame ka noortel Kremli lõhestustegevusest eemale hoida, isegi kui need näivad vaid süütud üritused. VFi ametiasutused koguvad selliste noorte isikuandmeid ja need jõuavad Vene eriteenistusteni. See omakorda võib noorele inimesele hilisemas elus probleeme tekitada.

1. 2017. a september, Sotši

XIX rahvusvahelisel noorte ja üliõpilaste festivalil tutvub A Venemaa Föderatsiooni noorteühenduse Võidu Vabatahtlikud juhiga.

2. 2018. a mai, Ikla

Kodanik A lööb kaasa Balti riikide Kremli-meelsete aktsioonis „Igvane tuli“.

3. 2019. a märts, Liverpool

A kohtub VFi võimupartei Ühtne Venemaa noorteorganisatsiooni Noor Kaardivägi Peterburi osakonna esindajatega.

4. 2019. a aprill, Peterburi

A kohtub Noore Kaardiväe kohalike juhtfiguuridega ja lepatakse kokku omavahelises koostöös.

5. 2019. a mai, Moskva ja Tula linn

Organisatsiooni Võidu Vabatahtlikud koolitus välisriikides Surematu Polgu marsi korraldajatele. Koolituse osaks saab Tula linnas 160 000 osalejaga marsi korraldamine. A saab esmased võtted ja teadmised, kuidas vabatahtlike abil propagandaüritust korraldada.

6. 2019. a august, Orenburg

Rahvusvaheline noortefoorum Eurasia Global, kus A-le õpetatakse muu hulgas vabatahtlike värbamist, kelle abil korraldada Surematu Polgu jt lõhestuspoliitika nn mäluüritusi.

7. 2019. a september, Tallinn

Koosolek VFi saatkonnas Tallinnas Suure Isamaasõjavõidu 75. aastapäevähistamise ettevalmistuseks. Saatkond ootab A-lt noorte kaasamist 2020. aastaks planeeritud suurejoonelistesse üritustesse.

8. 2019. oktoober, Moskva

Noor Kaardivägi avaldab Eesti Suursaatkonna ees meelt nende liikmetele kehtestatud sissesõidukeeldude vastu. A ja Noore Kaardiväe sõlmitud koostöölepe lõpeb veel enne, kui see alata jõuab. Aktivistidele kehtestatud sissesõidukeeld põhjustab Moskvas valulikke reaktsioone.

9. 2019. a november, Moskva

Võidu Vabatahtlike regionaalsete koordinaatorite kokkutulek. A läbib koolitused, kuidas võidelda „ajaloo võltsimisega“ ja talle õpetatakse sotsiaalmeedia kasutusvõimalusi. Pärast kokkutulekut nõutakse A-lt konkreetset tegevusplaani eesootavate tähtpäevade tähistamiseks ning vastavate sotsiaalmeediakontode tegemist.

10. 2019. a detsember, Brüssel

Läti MEP Tatjana Ždanoka korraldatud 13. Euroopa Vene Foorumile kutsutakse ka noori, et neid motiveerida VFi mõjutustegevuses aktiivsemalt kaasa lööma.

11. 2020. a märts, Tallinn

Naistepäeva puhul korraldab A lillede jagamise aktsiooni, milleks juhised ja rahastuse (paarsada eurot) saab VFist. Tuleb kanda T-särke kirjaga „From Russia With Love“ ning aktsiooni sõidab kajastama Vene telekanalitega koostööd tegev Läti teleoperaator.

Rahvusvahelisteks konfliktideks aluse loomine

Välismaised aktivistid ja vene kogukonnad vajavad Kremli silmis hädasti rohkem mõjutustegevusse kaasamist. Koostöö elavdamisele püüti mullu meelitada ka seadusemuudatustega, pakudes välisvene aktivistidele Moskva näilist kaitset nn vaenulike välisriikide tegevuse eest. Sisuliselt tähendaks see hüpoteetilist toetust, kui välismaal fabritseeritakse süüdistusi inimõiguste rikkumise ja ajaloolise tõe moonutamise kohta. Põhiseadusesse lisati lause välismaal elavate kaasmaalaste kaitsest. Kas see annab ettekäände jõuliselt (loe: sõjaliselt) sekkuda teiste riikide siseasjadesse, näitab aeg.

Gruusia ja Ukraina agressiooni puhul ei lasknud Kreml end segada ei kodumaisest ega rahvusvahelisest õigusest. Just viimase suhtes on Kreml kehtestanud VFi konstitutsiooni ülimumlikkuse. Samuti täiendati kriminaalkodeksit paragrahvi, mis näeb ette karistuse Venemaa (Nõukogude Liidu) sõjahaudade ja mälestusmärkide kahjustamise ning hävitamise eest välisriikides. Lisaks soovitakse lihtsustada sisserännet, milleks muudeti kodakondsuseadust.

Neil seadusemuudatustel on eelkõige propagandistlik eesmärk. Kuid õigusruumi sellisel viisil laiendades võib Venemaa seaduse rakendamisega algatada tõsisid rahvusvahelisi konflikte. Samuti võivad Venemaa silmis n-ö kahtlusalustele Eesti (ja teiste ELi riikide) elanikele nimetatud seadusemuudatustega kaasneda ootamatud probleemid nt Venemaal külastades, transiitreisidel jms olukordades. Seejuures ei pruugi isikud olla teadlikud tagaselja nende suhtes Venemaal alustatud menetlustest.

Rahvusvahelised sanktsioonid pärsivad propagandat

Mullu veebruaris viis Kaitsepolitsei amet läbi avalikud toimingud seoses Läti kaitsepolitsei õigusabi palvega. Lätis 19. detsembril 2019. a alustatud kriminaalasjas täiendavate tõendite kogumiseks otsiti läbi Margus Merima kodu ning BMA Estonia OÜ ja BMR Estonia OÜ kontoriruumid. Läti Vabariigi julgeolekuteenistus VDD (Valsts drošības dienests) esitas Merimale ja Oleg Solodovile kahtlustuse ELi finants-sanktsioonide rikkumises, mis kehtestati Ukraina iseseisvuse ja terviklikkuse õõnestamise eest. Läti prokuratuur on süüdistuse kohtusse saatnud. BMA äritegevuse tegelik kasusaaja on Juri Kovaltšuk, kes on ELi finants-sanktsioonide nimekirjas.

Niisamuti on selles nimekirjas Dmitri Kisseljov, kes on Sputniku Eesti uudiseportaaali emafirma MIA Rossija Segodnja peadirektor. PPA rahapesu andmebüroo teavitas 2019. a detsembris Sputniku töötajaid Eestis, et sanktsioonide all oleva isiku heaks töötamine või teenuse osutamine on sanktsioonide rikkumine. Viimased töölepingud Sputniku Eesti portaaliga seoses lõppesid 29.10.2020 ja sellega on MIA Rossija Segodnja tegevus Eestis ametlikult lõppenud. 12.06.2020 rakendas sanktsiooni Eesti Interneti SA, kes seadis Sputniku domeeninimele käsutuskeelu, et takistada selle müüki.

Rõhutame, et menetlustoimingute põhjus ei olnud ettevõtetega seotud meediakanalite sisu. Meediasisu tootmist pole takistatud, ent lähtuvalt ELi sanktsioonidest tuleb tõkestada majandustegevus, mis sanktsioonilusele isikule kasu toob. Meie hinnangul tuleb nii eesti- kui ka venekeelset elanikkonda teavitada rahvusvahelistest sanktsioonidest, nende eesmärgist ja järgimise kohustusest. Eriti oluline on

1

Заполняется организационным фондом

Дата поступления заявки

Заполняется организационным фондом

Регистрационный номер

ФОРМУЛЯР ЗАЯВКИ
на предоставление юридическому лицу гранта Фонда поддержки и защиты прав соотечественников, проживающих за рубежом

I. Общая информация о проекте

1.	Наименование соискателя гранта	Таллинский Институт Пушкина
2.	Организационно-правовой статус соискателя	НКО
3.	Полное наименование проекта	Летний правозащитный интеллектуально-образовательный лагерь «Молодой лидер»
4.	Период реализации проекта (дата начала – дата окончания)	
5.	Полная стоимость проекта	24 850 евро
6.	Сумма запрашиваемого финансирования	20 080 евро
7.	Сумма софинансирования	4 770 евро
8.	Организации, принимающие долевое участие в финансировании проекта, их организационно-правовой статус	Институт Пушкина Reval Media Agency портал Русская Эстония КСРСЭ — орг. поддержка

2

II. Информация об организации - заявителе

Адрес организации (юридический, фактический)	Таллин, Манежн 7, 10117
Телефон/факс (с указанием кода)	+372 6412256
Адрес электронной почты	info@pushkin.ee
Интернет-страница	
Ф.И.О. руководителя организации, телефон, адрес электронной почты	Красноглазов Андрей Борисович andrei.krasnoglazov@pushkin.ee
Ф.И.О. бухгалтера организации, телефон, адрес электронной почты	+372 641 22 56 info@pushkin.ee
Ф.И.О. руководителя проекта, телефон, адрес электронной почты	Красноглазов Андрей Борисович +372 5644087 andrei.krasnoglazov@pushkin.ee

III. Краткая аннотация проекта

Летний интеллектуально-образовательный лагерь «Молодой лидер»

Форма проведения: летний правозащитный, интеллектуально-образовательный лагерь.
Количество участников: 24 человека (гимназисты, студенты)
Продолжительность пребывания в лагере: 8 дней
Целевая группа: молодые соотечественники (студенты, учащиеся русских гимназий, так или иначе проявившие свои таланты лидеров и творческие способности).
Содержание проекта: В советское время работала система пионерских лагерей, студенческих отрядов, другие формы социальной интеграции и воспитания. В Эстонии для русских проводятся, в основном, языковые лагеря, где все дружно изучают эстонский язык. Между тем русскоязычной молодежи необходима социально-соревновательная среда, в которой молодые люди могли бы формировать свои жизненные принципы и ориентиры, лидерские качества, познакомиться с основами юриспруденции и правозащитной проблематикой.
 В лагере «Молодой лидер» молодые соотечественники встретятся с русской политической

3

и интеллектуальной элитой, профессионалами в нескольких областях: эксперт-правозащитник, юрист, политик, адвокат и т.п. Ребята участвуют в ролевых играх, тренингах, мастер-классах на правозащитную тематику, пробуют себя в креативных заданиях и разрешении кризис-ситуаций, пытаются практически реализовать полученные навыки. Будет уделено внимание риторике, приемам ведения дискуссии, спора. Отдельным значительным пунктом программы станет семинар-тренинг по вопросам защиты прав человека с участием специалистов Центра информации по правам человека (А.Семенов), практикующих юристов, адвокатов, правозащитников. Предлагается итоговая практическая работа по завершении семинара.

Кроме того, молодые люди будут знакомиться с общественно-правовыми концепциями и течениями в современном мире, в эстонском и российском обществе, получают информацию о возможностях построения карьеры и обучения в России по избранной специальности.

Главными задачами интеллектуально-образовательного лагеря «Молодой лидер» является

1. воспроизводство в среде соотечественников юристов, в том числе, специалистов в области прав человека, интеллектуальной и политической элиты;
2. формирование у молодежи жизненной позиции, которая предполагает активное участие в гражданских дискуссиях и общественных процессах;
3. формирование позитивного образа России как исторической Родины, культурного и экономического партнера Эстонии и Евросоюза;
4. обучение практическим приемам публичных дискуссий, споров, выступлений. *

Цели мероприятия будут достигнуты путем встреч и дискуссий молодых соотечественников с лидерами русского общественного мнения Эстонии, правоведами, политиками. Путем проведения тренингов, ролевых игр и мастер-классов с участием знаковых фигур из общественно-политической элиты Республики. Будут привлечены специалисты в области защиты прав человека, практической риторики, социальной психологии, социологии.

Про обучение и жизнь в лагере будет снят документальный фильм. Предполагается его полная или частичная трансляция по тв-каналам, интернету. Также планируется всестороннее освещение проекта в новостных и тематических блоках интернет порталов, кабельных ТВ каналов.

Краткое описание проекта:
В лагерь поочередно приезжают лидеры в заявленных областях деятельности (эксперт по

4

правам человека, юрист политик, экономист, адвокат, ритор, социолог и т.п.). В первый день читаются лекции и проводятся мастер-классы, во второй день участники сами создают творческий продукт в данной области. Например, первый день – «юрист, как защищать свои права», второй день – участники с помощью ролевых игр моделируют конфликтную ситуацию и ее разрешение. В остальное время с ребятами проводятся неформальные дискуссии, круглые столы, брейн-ринги по актуальным гуманитарно-правовым вопросам отношений России и Евросоюза. Проведение семинара-тренинга по правозащитной тематике. Выработка практических навыков ведения публичной дискуссии, спора, защиты своей позиции.

IV. Информация об основных исполнителях проекта

Ф.И.О.	Должность в проекте	Обязанности	Место работы, занимаемая должность
Красноглазов А.	Руководитель проекта	Принадлежит идея проекта, ответственность за его проведение, организация содержательной стороны проекта (подбор специалистов, проведение конкурсов среди участников и т.д.)	Руководитель Института Пушкина
Семенов А.	Участник проекта	Составление правозащитной составляющей программы пребывания в лагере.	Директор Центра информации по правам человека

(подпись руководителя организации) (расшифровка подписи)

М.П.

Noortelaagrite korraldamiseks Eestis Russki Miri ja Rossotrudnitšestvoga sõlmitud lepingu tekstis on Kremli lõhestuspoliitika eesmärgid selgelt kirjas.

* Lepingu kohaselt olid noortelaagrite eesmärgid:

1. Kasvatada välisvene kogukonnast spetsialiste, kes valdaksid inimõiguste küsimusi. Kasvatada selle kaudu Eesti venekeelsete noorte hulgast intellektuaalset ja poliitilist eliiti.
2. Luua noortele hea positsioon elus, kus nad oleks valmis võtma aktiivselt osa ühiskonna protsessidest ja kodanike diskussioonidest.
3. Luua Venemaast kui „ajaloolisest kodumaast“ positiivne kuvand.
4. Õpetada noortele avalike diskussioonide, vaidluste, esinemiste praktilisi võtteid.

Dmitri Kiseljov

selgitustöö ettevõtjate ja omavalitsuste seas, et nad mõistaksid Vene riiklikesse meediakanalitesse reklaami tellimisega seotud riske. Riik ja omavalitsused võiks hoiduda Eesti ja tema liitlaste vastu teadlikult ja sihipäraselt vaenu õhutavate VFi meediakanalite rahastamisest.

2. veebruaril 2021 käivitas endine Sputnik Eesti töötaja Jelena Tšerõševa Venemaa välisministeeriumi kureeritava Välismaal Elavate Venemaa Kaasmaalaste Õiguskaitse- ja Toetusfondi toel Sputnik Meedia veebiportaali. Selles portaalis avaldab oma artikleid ka Aleksei Semjonovi juhitud Inimõiguste Teabekeskus. Seejuures pole Rossija Segodnja vaidlustanud nende logo kasutamist Sputnik Meedia kaubamärgis. Uue portaali sisu, sõnum ja kujundus on äravahetamiseni sarnane eksistentsi lõpetanud Sputnik Eesti omaga.

Balti riikide okupeerimise ja annekteerimise jõuline eitamine

Kremli propaganda üritab aina jõulisemalt väita, et Nõukogude okupatsiooni „müüt“ pärineb 1941. aastast Saksa okupatsiooni algusajast. Selle „müüdi“ pikka eluiga vabandatakse sellega, et Nõukogude ajal oli ajaloolistele dokumentidele ligipääs raskendatud ja tõde jalule seada polnud võimalik. Tegelikuses ei paku Venemaa jätkuvad arhiivmaterjalide „avalikustamised“ mitte mingeid vastuargumente sellele, et NSV Liit 1940. aastal Balti riigid okupeeris ja annekteeris.

Balti riikide vastu suunatud ajaloo-propagandat viljeleb Venemaa fond Ajalooline Mälu, mille tegevust oleme varasemates aastaraamatutes korduvalt käsitlenud. Mullu jõudsid ajakirjanduse vahendusel avalikkuse ette dokumendid selle kohta, et fondi tegevust koordineerib ja rahastab Välismaaga Regioonidevaheliste ja Kultuurisidemete Arendamise Valitsus (VRKAV). Kui

Ajaloolise Mälu kodulehel on peamise tegevusena sõnastatud Venemaa ja Ida-Euroopa ajaloo uurimise toetamine, siis meediasse lekkinud aruandes VRKAVile nimetatakse fondi „peamiseks tegevussuunaks“ võitlus Venemaa huve kahjustava ajaloo võltsimisega. Tegevusruumiks on aruandes märgitud „postsovetlik ruum“ ja „lähivälismaa“.

Eraldi tegevusvaldkonnana on fondi tegevusaruandes VRKAVile esile tõstetud „Balti riikide sõdadevahelise režiimi diskrediteerimine“ ehk teisisõnu iseseisva Eesti Vabariigi halvustamine. Sellel eesmärgil käivitas Ajaloolise Mälu fond mullu veebiprojekti „Avalikustatud. Baltikum 1939–1941“ ja lõi kodulehe baltic1940.ru. Sellel teemal anti välja raamat „Residendid teatavad... Dokumendikogumik poliitilisest olukorrast Lätis, Leedus ja Eestis august 1939 – august 1940“. Kogumiku esitlusel suurustles politoloog ja meediaagentuuri Rossija Segodnja peadirektori nõunik Veronika Krašeninnikova, et raamat ei jäta Nõukogude okupatsiooni teooriast kivi kivi peale. Esitlusega seoses pälvis Eestis tähelepanu Ajaloolise Mälu direktori Aleksandr Djukovi väide, et Jaan Tõnisson oli NKVD võtmeagent. Eesti ajaloolased on korduvalt kinnitanud, et need väited on alusetud. Nõukogude okupatsioonivõim arreteeris Jaan Tõnissoni 1940. aasta lõpul ja tema täpne saatus on tänini teadmata. Tõenäoliselt hukati ta Tallinnas 1941. aasta juulis. Just siinkohal saaksid Venemaa ajaloolased osutada abi ühe tuntuima Eesti riigitegelase eluloo uurimisel.

Ajaloolise Mälu dokumendikogumikus Eesti kohta avaldatud dokumendid pärinevad Eesti Riigiarhiivi fondist 138SM „ENSV Riikliku Julgeoleku Komitee välisluure toimikute kollektsioon“, mis on internetis täies ulatuses kasutatav ja loetav.

Toetus metsavendade mõrvaritele

Vladimir Putin allkirjastas 2.09.2020 korralduse maksta 75 000 rubla toetust „natsionalistliku põrandaaluse likvideerimisest osavõtjatele Baltimaade, Valgevene ja Ukraina territooriumil perioodil 1.01.1944–31.12.1951“. Toetuse maksmine metsavendade mõrvamises osalenutele on järjekordne tõestus sellest, et Kreml pöördub täielikult tagasi Nõukogude ajalookäsitluse juurde. Vastupanuliikumiste pärand lõhub Suure Isamaasõja võidumüüti ja teooriat Balti riikide vabatahtlikust liitumisest NSV Liiduga. Toetuse maksmine on ka Eesti vastupanuliikumise ja vabadusvõitluse naeruvääristamine ning inimsusvastaste kuritegude eitamine.

Vägivaldne äärmuslus julgeolekuohuna

Kaitsepolitseiamet on niisama vana kui Eesti riigi võitlus vägivaldse äärmuslusega. Teoreetilisest vaatepunktist on äärmuslus väärtussüsteem, kus ühe grupi identiteet põhineb vaenulikul (iseegi vägivaldsel) vastandumisel teise grupi suhtes. Kaitsepolitsei esimene juht Helmut Veem saatis 7. juunil 1920 juhendi jaoskonnaülematele, milles sõnastas asutuse ülesandena maksva korra kukutamise nimel tegutsevate isikute paljastamise ning kohtu ette toimetamise. Tähelepanu tuli keskendada kommunistidele, Balti parunitele ja mustasajalistele¹, kes Eesti Vabariigi olemasoluga rahul polnud. Võitlus erisuguste äärmuslastega oli juba 1920. aastail kahtlemata üks kaitsepolitsei prioriteete.

Vasak- ja paremäärmuslik liikumine on sisult erinevad, kuid vormilt on neil väga palju sarnasusi. Mõlema ideoloogia ratsionaliseerib konflikti. Kommunistide eesmärk oli luua Eestis „õiglane ühiskond“, milleks tuli takistavad tegurid ehk teised parteid, kodanlus, religioon jms ühel või teisel viisil likvideerida. Selle saavutamiseks loodeti, et Eestis puhkeb kodusõda,

tuleks kehtestada kommunistliku partei ainuvõim ja ühineda Nõukogude riigiga. Tänapäevaste (ka Eestis levivate) vägivaldsete paremäärmuslike ideoloogiate järgi on ühiskonna kokkuvarisemine ja sellele järgnev „rassisõda“ (*boogaloo*²) vältimatu. Mõttekaaslasti kutsutakse üles sel eesmärgil ellujäämisoskusi, relvakäsitsemist, füüsilisi oskusi jms treenima. Paremäärmuslaste vägivaldsem osa soovib kollapsi saabumist terroriaktide kaudu kiirendada. Rühmitusi ühendab usk vandenõuteooriasse, mille kohaselt valge rass nagu asendataks järk-järgult mujalt pärit inimestega. Viha suunatakse erinevate gruppide vastu: sisserändajad, vähemused, poliitikud jne.

Teavita äärmuslikust kihutustööst!

Ohu ennetamiseks ja tõrjumiseks tuleb ohtu võimalikult vara märgata. Tuleb tunda huvi, millega noored internetis tegelevad. Selles saavad aidata noorte vanemad, sõbrad ja õpetajad.

Eriti oluline on vanemate roll, kellel on esmane võimalus ja kohustus ohte märgata ning suunata kujunemisjärgus noori isiksusi neist eemale.

Teavita kaitsepolitseid või politseid!

Äärmuslike ideede levitamiseks kasutati sajandi eest illegaalseid trükikodasid, kuid tänapäeva äärmuslasi iseloomustab oskuslik virtuaalkeskondade kasutamine. Äärmuslastel on oma sümbolid ja sõnavara ning luuakse salapära, varjatuse ja mõjukuse kuvandit, et tõmmata noori enda mõjusfääri. Terrorirünnakuid heroiseeritakse arvutimängudest laenatud sõnavaraga, st noortele tuttavas keeles. Jälgendajate innustamiseks üritatakse rünnakuid filmida või isegi reaajas internetis üle kanda. Kuna tänapäeval ei pea enam kogunema põrandaalustes salapaikades, siis koduse diivani petlik turvatunne uinutab noorte valvsust – tihti ei mõisteta suhtlusvõrgustikesse trükitud sõnade tõsidust.

Vägivaldse äärmuslase kujunemine

Mittevägivaldset ja kahemõttelist sisu (meemid jms) on teenusepakkujatel keerulisem ära tunda ja eemaldada. Sellist sisu levitavad äärmuslased grupi tugevamalt modereeritud internetikeskkondades, kus taaskinnitatakse oma väärtussüsteemi ja välist infot hoitakse eemal. Nii kujundatakse liikmete ühekülgset maailmapilti. Kontode sulgemise korral liigutakse väiksematele platvormidele. Seal on haavatavaid ja kergesti mõjutatavaid noori võimalik juba takistamatult inimvihkajaliku ideoloogiaga mõjutada. Kel huvi juba tekkinud, kutsutakse kinnistesse gruppidesse, kus teistsugustele seisukohtadele enam kohta ei ole (kajakambrid).

Kergesti mõjutatavad noored jõuavad oma eksirännakutel internetis erisuguste äärmusideoloogiateni, mis halvemal juhtul lõppeb terrorirünnakute ülistamisega. Kajakambrates äärmuslikke ideid võimendatakse ja üritatakse teisi üle trumbata. Koroonapiirangute tingimustes kasvas virtuaalruumis veedetud aeg veelgi, lisaks süvendas tendentsi üldine ebakindlus ühiskonnas ja vandenõuteooriate laialdane levik. Kajakambrates või äärmuslikus infoväljas (loengud, videod, meemid, foorumid jne) radikaliseerutakse ja jõutaksegi vastuseni, et probleemi lahendamiseks on vaja kasutada vägivalda. Seega on radikaliseerumise ennetamisel oluline ka laiem ühiskondlik arutelu põhiõiguste ja kohustuste üle ning osapoolte seaduskuulekas käitumine mh meeleavaldustel.

Kuvatõmmised Kristo Kivisto videost – Euroopa Liit on paljudele paremäärmuslastele pinnuks silmas.

Kajakamber (ingl *echo chamber*)

Sarnaste vaadetega kasutajate ühekülgse infosisuga virtuaalgrupid, mis määratlevad end tihti vastanduse kaudu mõne teise grupi suhtes. Faktikontrolli puudumise tõttu võivad gruppides atraktiivsemaks osutada just äärmuslikud (vandenõu)teooriad, mis pakuvad ühiskondlikele probleemidele lihtsaid lahendusi, sh keda süüdistada ja keda vihata. Ühekülgse maailmapildi tekkimist võivad soodustada ka internetikeskkonnad ise, pakkudes kasutajale sellist sisu, mida ta juba varem vaadanud või otsinud on (*algorithmic bias*).

Ohu ennetamiseks pidi kaitsepolitsei 2020. aastal korduvalt sekkuma kriminaalmenetluslike vahenditega. Tegemist on viimase abinõuga, mis ei pruugi inimese väljakujunenud vaateid enam muuta. Selge ohu märk äärmuslikku seltskonda või kajakambrisse sattumisest on vägivalda õigustamine mingi sotsiaalse grupi suhtes, demokraatlike väärtuste eiramine, äärmusliku sümboolika kasutamine jms. Üleskutsetest vägivaldale või isikutest, kes selliseid üleskutseid teevad, tuleb teavitada kaitsepolitseid.

Internet on loonud soodsa pinnase paremäärmusliku materjali levikuks ning ideoloogiliste mõttekaaslaste koondumiseks üle maailma. Mitmed viimaste aastate fataalsete tagajärgedega vägivaldarünnakud Uus-Meremaal, USA-s ja Saksamaal ning suurenenud süüdimõistvate kohtuotsuste arv Euroopas on rahvusvahelistes töögruppides tõstatanud laiemal arutelul selle üle, kas kehtiv õiguslik raamistik on sobiv, et reageerida kohaselt ka kasvava paremäärmusliku terrorismi ilmingutele. Kui džihaditerrorismi puhul on kohtupraktika mitmete aastate jooksul kinnitust leidnud, siis paremäärmusliku radikaliseerumise ilmingute puhul ollakse jätkuvalt justkui hallis alas ning alles otsitakse tasakaalu piiri tõmbamisel sõna-, usu- ja veendumusvabaduste ning vihasüütegude vahel.

26.02.2021 jõustus Pärnu Maakohtu otsus kriminaalasjas nr 1-21-426, kus paremäärmusliku maailmavaatega isik mõisteti süüdi demokraatlike väärtuste ja inimõigustega vastuolus olevaid eesmärke pooldava maailmavaate väljendamiseks Euroopa Liidu lipu teotamises ja ähvardamises. Olgugi et Kristo Kivistot karistati kuuekuulise tingimisi vangistusega, on siinkirjutaja hinnangul ehk olulisemgi, et edaspidi tekiks võimalus saata ühiskonnale ohtlike veendumustega isikuid ka spetsiaalsetesse sotsiaalprogrammidesse, seda eriti arvestades 2020. aasta kriminaalasjades kajastunud isikute noort iga.

riigiprokurör Eleliis Rattam

Vägivaldse äärmusluse oht ühiskonnale

2020. a juulis kuulutas Ühendkuningriik terroriorganisatsiooniks rühmituse Feuerkrieg Division (FKD), septembris keelustas Soome ülemkohus Skandinaavia paremäärmusliku organisatsiooni Nordic Resistance Movement (NRM) tegevuse. Mõlemal on olnud liikmeid või toetajaid ka Eestis. Ohu lähedust iseloomustab see, et 2019. a oktoobris Leedus toimunud terrorirünnaku katse³ tulnuks ühe eestlasest FKD liikme arvates korraldada suurema ohvrite arvuga. Mullu sügisel mõisteti isik Leedus terrorirünnaku katse eest vangi.

Organisatsiooniga FKD seotud Eesti koolipoiss oli käsitsi valmis kirjutanud manifesti ning väitis vestlustes mõttekaaslastega, et on hakanud planeerima terrorirünnakuid Eestis. Sihtmärgiks oleks olnud sotsiaaldemokraadid, LGBT üritused ja politseiasutused. Kuigi koolipoiss ei olnud postitatud tekstide autor ja selle asemel kopeeris ta kajakambrites loetud mõtteid ja materjale, siiski pani ta mitmed täiskasvanud uskuma, et tegemist on paremäärmuslaste seas autoriteediga. Tema tegevus jäi internetikeskkonda ning huvi äärmusluse vastu ja radikaliseerumine ei olnud nähtav väljaspool kodu. Reaalset tegevust oma eesmärgi saavutamiseks ta kaitsepolitsei sekkumise tõttu ellu viia ei jõudnud, radikaliseerumisse sekkuti varases faasis. Oleks olnud mõeldamatu jääda ootama, kas ja kuhu ta oma mõtete ja tegudega võib jõuda.

Vaenukõne ja ähvardamine sotsiaalvõrgustikes võib viia karistuseni. Kristo Kivisto oli korduvalt osalenud välismaistel rassistlikel, juudivastastel ja seksuaalvähemuste õigusi piirama kutsuvatel demonstratsioonidel ning lisaks soovis noormees luua vägivaldse paremäärmusliku organisatsiooni NRM rakkest ka Eestisse. Kivisto ähvardas vägivalda kasutamisega. Selleks postitas ta paremäärmuslike terroristide ja massimõrvarite fotosid ühiskondlikult aktiivsete noorte ühismeedia gruppidesse. Selline tegu võib paljude mõttekaaslaste silmis olla vaid süütu nali ja trollimine, kuid vägivaldaga ähvardamine on tõsine seaduse rikkumine.

Sama moodi kui välismaa mõttekaaslased tunnevad ka Eesti äärmuslased huvi relvade ja lõhkeaine vastu. Loetakse ja jagatakse omavahel kirjandust, mis on inspireerinud lääneriikide massimõrvareid. Sellise kirjanduse tundmine on ka eelduseks äärmusrühmituse liikmeks saamisel. Järgmine liikmesuse aste on propagandamaterjalide (plakatid, kleepsud) levitamine tänavatel. Sellele peaks järgnema vägivaldsed rünnakud, mida liikmed valdavalt siiski teha ei soovi. Eestis on rahvusvahelised paremäärmuslikud rühmitused leidnud vaid üksikuid järgijaid, sest noored enamasti ei soovi ennast vägivalda õhutava

tegevusega siduda. Üleskutsed vägivaldale on vahel ületanud ka noorte taluvuspiiri ja on näiteid, kui seejärel siseinfo lekitamisega on kohusetundlikum liige mõne rühmituse paljastanud. Ent terroristliku ideoloogia levitamine internetikeskkonnas ja sellega kaasnev varjatud radikaliseerumise oht püsib. Kaitsepolitsei amet saab tegeleda äärmusluse esiletõusu tagajärgedega, aga äärmuslusega terviklikuna peavad tegelema kõik ühiskonna institutsioonid. Igal ühiskonna liikmel lasub vastutus teavitada inimestest või rühmitustest, kes kutsuvad üles vägivaldse äärmusluse toetamisele.

VASTULUURE

Mullu andsid Eesti-vastases vaenulikus luuretegevuses endist viisi põhitooni Venemaa luureteenistused. Viimastel aastatel oleme viidanud Hiina Rahvavabariigi luure kasvavale tegevusele. Sellest annab tänavu kinnitust esimene 2021. a kevadel kohtuotsuseni jõudnud kriminaalasi, millega mõisteti süüdi kaitsevaldkonnas tegutsenud teadlane.

Euroopa Liitu ja NATOt ohustavaid vaenulikke luureteenistusi on aga veelgi. Kuigi nende jalajälg Eestis ei pruugi olla võrreldav Venemaa ja Hiina luureteenistuste omaga, tegutseme koos oma partneritega pidevalt kõikide Eestit ähvardavate luureohtude ennetamise ja tõkestamise nimel.

Koroonaviirusest tingitud ülemaailmne kriis ja selleaegsed piirangud mõjutasid ka luurajate tööruutiini. Kui piirid on kinni, siis on need seda kõigi jaoks, kui viirus on nakkav, siis hakkab see igaühele külge. Seda pidid tunnistama ka Venemaa Föderatsiooni eriteenistused.

Vene luuretegevus püsib agressiivne

2020. aasta oli Eesti vastu tegutsevatele luureteenistustele keeruline, kuna inimeste piiriülese liikumise piirangud sundisid luureteenistusi muutma oma tavapärasest töökultuuri ja paika loksunud meetodeid. Terve ühiskonna vahetustega ja kodukontoris töötamine jättis selge jälje ka luurajate tegevusele nii Eestis, teistes Euroopa Liidu riikides kui ka Venemaal. Kui eelmise aasta kevadel proovisid näiteks mitmed Venemaa Föderaalne Julgeolekuteenistuse (FSB) üksused toimuvat ignoreerida ja eitada, siis hiljem nakatunute arvu kasvades ei olnud see enam võimalik. Ka suurimatele skeptikutele sai selgeks, et viirus ei vali sihtmärki rahvuse, nahavärvi või isegi tegevusvaldkonna järgi. Luureteenistuste töötajaid määrati mõnedel juhtudel suisa üksuste kaupa isolatsiooni. Kuigi aasta jooksul oli Vene luure tegevus viiruse leviku tõttu olulisel määral pärsitud, siis tegevus tervikuna, mh Eesti vastu, ei katkenud hetkekski.

Veel 2020. aasta alguses jätkus harilik luuretegevus ja mitmele eestimaalasele astuti ligi kas Venemaa territooriumil või siis piiril ning prooviti värvata kaastööle. Enamjaolt oli Venemaal toimunud ligiastumiste taga FSB. Piiride sulgemise järel märtsikuus oldi sunnitud oma meetodeid kohandama. Näost näkku suhtlus asendati näiteks suhtlusega e-kirja teel või sotsiaalmeedia vahendusel. Kohtumised lükati aga

tulevikku. Kui varasematel aastatel oleme tuvastanud Eestis tegutsevate Venemaa luureohvitseride agressiivseid lähenemisi eestlastele või siin elavatele teiste riikide kodanikele, siis koroonakriis tõi sellessegi valda rahulikuma aja. Eks meelelahutus- ja toidlustuskohtade sulgemine ja tegevuspiirangud tõmbasid mitmetelt luure plaanidelt vaiba alt ning paratamatult oldi sunnitud kontakte piirama ja pingutusi vähendama.

Samas ei mõjutanud viirus sedavõrd küberluuret ja hetkekski ei katkenud ründed Eesti ja eestimaalastest sihtmärkide vastu. Tänavu – kui rahvusvaheliselt ollakse harjumuspärase elukorralduse poole tagasi pöördumas – võib eeldada ka Venemaa territooriumilt lähtuva luure ja luurajate aktiivsuse taastumist.

Vene eriteenistuste tegevus ulatub kaugemale üle riigipiiri. Jõuliselt tegutsetakse Valgevenes ja Moldova okupeeritud piirkondades, kus kardetakse värvilise revolutsiooni puhkemist või Moskva mõju kadumist. Ainuüksi Ukraina kohalike julgeolekuteenistuste poolt aasta jooksul tabatud Venemaa agentide arv on märkimisväärne, mis Ida-Ukraina relvakonflikti tõttu võiks olla ootuspärane. Kremli tegevuse tegelikku ulatust ilmestab viimase aasta vältel Euroopa Liidust välja saadetud VFi diplomaatide arv. Bulgaaria, Holland, Slovakkia, Tšehhi, Austria või siis väljastpoolt Euroopat näiteks esmakordselt ka Jaapan – need on vaid väljasaatmised avalikustanud riigid.

Varasemate aastatega võrreldes on samuti suurenenud eri riikide vastuluure poolt tabatud Venemaa eriteenistuste agentide arv. Eelmisest aastast on selle

kohta näiteid kasvõi Taanist ja Norrast. See statistika näitab ühelt poolt Venemaa luure aktiivsust, ent teisalt kinnitab Euroopa julgeolekuasutuste kõrgemat tulemuslikkust. Kogu Euroopa seisab vastakuti kasvava Venemaa luureohuga ning sellega toimetulekuks on töövõtete muutmine ja uuendamine olnud paratamatu. Kremli agressiivne luuretegevus on aidanud kaasa Euroopa vastuluureteenistuste tegevuse ja meetodite ajakohastamisele ning muutnud ühtsemaks eri riikide vastuluureteenistuste reaktsioone Venemaa tegevusele.

Kriminaalne hoolimatus riigisaladuse käitlemisel

Läinud aasta septembris mõistis Harju Maakohus salajase välisteabe avalikustamises süüdi endise kaitsevaelase Toomas Leetsi. Aastate jooksul oli ta täiesti salajasele riigisaladusele juurdepääsu loa juurde käivaid käitumisjuhiseid eiranud, kui ta viis koju riigisaladusi käsitlevat materjali, mh salastatud välisteavet. See võimaldas ka kõrvalistel isikutel saladustele ligipääsu. Leets hoidis kodus ka suures koguses ebaseaduslikke relvi, laskemoona ja lõhkeainet, millest suur osa pärines kaitsevæest. Nimetatud tegude eest pidas kohus vääriliseks karistuseks kolm aastat vangistust. See kriminaalmenetlus näitas taas, et paljud riigisaladuse loa saanud inimesed ei mõista sellega kaasnevat vastutust. Ligipääs tundlikule informatsioonile toob endaga kaasa piirangud. Nii riigiasutused kui ka ametnikud peavad tõsiselt kaaluma, kas ollakse valmis ja võimalised neid piiranguid järgima.

Hiina luuretegevus esimest korda Eesti kohtus

Hiinas puhkenud Covid-19 mõjutas sealse luure tegevust võib-olla rohkemgi kui Venemaa luuret. Liikumispiirangud ja ranged käitumisjuhised riigiametnikele nii kodumaal kui ka esindustes üle maailma pärssisid tugevalt Hiina luureohvitseride tegevust. Samas kinnitavad avalikustatud Hiina luureagentide tabamised näiteks Poolas ja Saksamaal ning arvukad juhtumid Ameerika Ühendriikides, et Pekingi luuretegevuse vaibumist lähiajal oodata ei ole. Euroopa Liidu ja NATO liikmena on Hiina luurest tulenev oht ka Eesti Vabariigile igapäevane reaalsus. Meie näeme seda ohtu vaid kasvamas.

Luuretegevus on osa Hiina püüdlusest saada maailmas domineerivaks riigiks, sh juhtivaks majanduse ja tehnoloogia vallas. Kõrgete ambitsioonide näiteks on Hiina kehtivas viisaastakuplaanis eesmärgina sõnastanud 2025. aastaks lääne tehnoloogiast sõltumatuse saavutamise. Sammhaaval püüab Peking Euroopas kanda kinnitada poliitikas, majandustegevuses ja tehnoloogiahanges. Selle asjaoluga tuleb arvestada ka Eestis: nii koostöö Hiina Rahvavabariigiga kui ka Hiina kapitali investeringute meelitamisel. Hiina valitsus kohustab alates 2017. aastast kõiki kodanikke ja riigis asuvaid ettevõtteid ning organisatsioone tegema vajaduse korral igakülgset koostööd riigi luureasutustega, mh hoides seda koostööd salajasena. Seega kui mõni Eesti ettevõtte plaanib Hiinast koostööpartnereid otsima minna, siis paketti kuuluvad ka Hiina riigi huvid.

Mulluse kinnipidamise järel jõudis 2021. aasta alguses esimest korda kohtuliku lahendini kaitsepolitsei menetluses olnud kriminaalasi, kus süüdistatav tegutses Hiina Rahvavabariigi luure huvides. Läbi vahendaja oli ühe Eesti ülikooli pikaajaline töötaja Tarmo Kõuts loonud suhte Hiina RV Sõjaväe Keskkon-

mittee Ühendatud Peastaabi Luurebürooga (edaspidi: Hiina sõjaväeluure). Kuigi Hiina sõjaväeluure ohvitserid esinesid algselt ühe Hiina mõttekoja töötajatena, selgus nende tegelik pale ja seotus luurega üsna kiiresti. Kõuts kohtus Hiina sõjaväeluure esindajatega eri Aasia riikides.

Teadlase erialane töö oli seotud kaitsevaldkonnaga, mistõttu oli talle antud ka riigisaladusele juurdepääsu luba. Oma teadustegevusest oli ta valmis rääkima Hiina sõjaväeluurega, kuid riigisaladust ta Hiina luurele teatavaks polnud jõudnud teha. Huvipakkuva informatsiooni vastu sai teadlane tasuta sularaha ning hüvedena kinni makstud väliseise Aiasse, ööbimist kallites hotellides ning pidusööke mh Michelini tärnidega hinnatud restoranides. Loomulikult oli Hiina luure pikemaajaliseks eesmärgiks saada ligipääs salajasele informatsioonile, kuid riigisaladuse lekkimist õnnestus õigel ajal alustatud menetlusega kaitsepolitseil ennetada. Harju maakohus mõistis Kõutsile kokkuleppemenetluses karistuseks 3 aastat vangistust. Juhtumiga seoses viibib vahi all veel üks Eesti kodanik, keda süüdistatakse samade paragrahvide alusel. Prokuratuur on tema süüdistuse kohtusse saatnud.

See kriminaalmenetlus kinnitab meie varasemates aastaraamatutes tõdetut, et vaenulike riikide luureteenistuste sihtmärgiks võivad sattuda väga erinevate valdkondade esindajad, mitte ainult riigiametnikud. Informatsioon, millele luureteenistused püüavad ligi pääseda, ei ole tingimata riigisaladus. See kaesus peaks äratama valvsust kõigis teadlastes, kes on seotud ülekülvavalt tasustatud „teaduskoostööga“ mitmesuguste Hiina ja teiste riikide mõttekodadega. Ohumärgiks on ka hästi tasustatud nõustamisteenused ebamäärase taustaga asutustele väljaspool Euroopa Liitu ja NATOt. Kutsume siinkohal üles kõiki eestimaalasi kirjelatud kahtlastest tööpakkumistest Kaitsepolitseiametit teavitama.

© David Parkins

RIIGISALADUSE KAITSE

Alates 2008. aastast, kui riigisaladust reguleerivad õigusaktid põhjalikult ümber töötati, on riigisaladusele juurdepääsuga inimeste arv peaaegu kahekordistunud. Sellel on olnud erinevaid põhjuseid – nt tihenev koostöö NATO ja ELi institutsioonidega, Ukraina sündmused 2014. aastal, täienenud riigisisese riigikaitse ülesanded jms.

Nii nagu iga salastatuse tempel peab olema põhjendatud ja seadusliku alusega, täpselt sama põhjendatud peab olema ka iga riigisaladuse luba. Riigiasutused aga ei saa lootma jääda, et kaitsepolitsei julgeolekukontroll kinnitab nende töötaja usaldusväärst – see ülesanne peab jääma iga maja sisekontrollile.

Koroonapandeemiast tingitud majanduskriis võib olla põhjuseks, miks 2020. aastal kasvas hüppeliselt ettevõtete huvi riigisaladuse töötlemise õiguse vastu. Kui ehitusturul võib eeldada uute projektide vähendamist, siis riigil on siiski käsil suuremahuliste projektide planeerimine. Teatud tüüpi riigihangetel osalemiseks on riigisaladuse töötlemise õigus aga vajalik.

Julgeolekukontroll peab olema vältimatult vajalik

Riigisaladuse kaitse aluseid, sh töötlemist ja inimestele juurdepääsu andmist reguleerib riigisaladuse ja salastatud välisteabe seadus (RSVS). Seadus hakkas kehtima 01.01.2008. a ja täiendas 1994. a versiooni. RSVS kirjutati vaimus, et kaotada teabe ja informatsiooni ülesalastamine ning templi alla saaks vaid need dokumendid, mille lekkimine kujutaks endast tõepoolest ohtu Eesti Vabariigi julgeolekule. Samuti muudeti seadusega paindlikumaks riigisaladuse määratlemist (salastatuse tasemed ja tähtajad) ja täpsustati üksikasju, kuidas riigisaladuse loaga kaasnevat julgeolekukontrolli tehakse.

Julgeolekukontrolli eesmärk on veenduda, kas riigisaladuse luba taotleva inimese puhul esineb tegureid, mis loa saamisel takistuseks osutada võivad (sõltuvuskäitumine, kuritegelik taust, kokkupuuted võõrriikide luurega, majanduslik sõltuvus jt RSVS §-is 32 toodud põhjused). Juba aastaraamatus 2012 juhtisime tähelepanu sellele, et julgeolekukontrolli käigus ei hinnata, kas inimene on pädev töötamiseks oma erialal, kas tal on vastav väljaõpe ja kvalifikatsioon. Seda peab hindama iga tööandja oma töötajate puhul ise. Küll aga näeb seadusandja ette, et julgeolekukontrollis tuleb teha mh kindlaks, kas isikul on üldse vaja teada riigisaladust, mille luba talle taotletakse.

Julgeolekukontroll on vältimatult vajalik kindlal ametikohal töötamiseks või lepingulise teenuse osutamiseks. Tõsiasi, et RSVSi rakendumisest alates on riigisaladusele juurdepääsu õigusega isikute arv kahekordistunud, tekitab kahtluse, kas juurdepääs alati tarvilik on.

Loa taotlemine peab olema möödapääsmatu

Viimasel kahel aastal on Kaitsepolitsei amet pööranud suuremat tähelepanu sellele, kuidas asutused põhjendavad riigisaladusele juurdepääsu vajadust (konfidentsiaalne ja kõrgem tase). Me ei sea kahtluse alla, kas ühel või teisel ametikohal on juurdepääsuluba vajalik või mitte. Küll aga toonitame, et iga riigisaladuse taotlus peab olema eesmärgipärane ja piisavalt põhjendatud selle asutuse poolt, kus isik tegelikult töö- või teenistusülesandeid täidab. Peale loa olemasolu on vajalik järgida ka teadmismajaduse põhimõtet (RSVS § 3 p 6 ja § 25 lg 1).

Julgeolekukontroll on menetlus, milles tuleb järgida haldusmenetluse seaduses (HMS) sätestatud põhimõtteid. Kui esitatud taotlusega ei kaasne tegelikkuses juurdepääsu- või teadmismajadust vastava tasemega riigisaladusele, võib õigustatult tekkida küsimus, kas isiku julgeolekukontrollile allutamine on põhjendatud.

Usaldusvääruse kontroll vajab kiiret seadustamist

2020. a detsembri lõpuks oli võrreldes jaanuari algusega lisandunud senisele koguarvule ainult 10 uut juurdepääsuloaga isikut. See arv näitab, et senine

(alates 2008. aastast) iga-aastane lubadega isikute arvu kasv 200–500 võrra on pidurdunud. Personaaliga seotud riskide realiseerumist on võimalik ennetada sisekontrolli, sh taustakontrolli, meetmetega. Isikute usaldusvääruse kontrolli ei ole mõistlik segamini ajada julgeolekukontrolliga.

Ettevaatavalt loodame, et 2021. aastal jõuavad Riigikogusse Justiitsministeeriumi juhitava tööühma täiendus- ja muudatusettepanekud RSVSi ajakohastamiseks ning jätkatakse usaldusvääruse kontrolli seaduse väljatöötamist ja jõutakse selle vastuvõtmiseni.

Ettevõtted soovivad õigust riigisaladust töödelda

2020. aastal täheldasime ettevõtete suurenevat huvi töödelda riigisaladust väljaspool riigiasutusi oma ametiruumides. See on võimalik vaid Kaitsepolitsei ameti väljastatud töötlemisloa olemasolu korral. Suurenenud on ka huvi osalemiseks riigihangetel, kus võib olla kokkupuuteid riigisaladusega. Peamised sellised valdkonnad on riigikaitseleised leiutised ja uuringud; nõrkvoolusüsteemide paigaldus (riigiasutuste valve-, häire-, side- ja infosüsteemid); hoonete ja rajatiste ehitus, mida kasutavad julgeolekuasutused ning teatud kaitseväge üksused ja samuti nende kaitseks rakendatavad turvameetmed.

Kuid riigiasutusega sõlmitud lepingut saab ettevõtte täita ka sel juhul, kui oma ametiruumides neid materjale töödelda ei saa. Neid materjale on võimalik kasutada töö tellija (s.o riigiasutuse) turvaruumides. Seega töötlemisloa taotlemine ei ole riigihangetel osalemiseks ja nende täitmiseks ilmtingimata vajalik.

Kui ettevõtte leiab võimaluse riigisaladuseks kuulutatud materjale lugeda kas töö tellija või näiteks oma alltöövõtja turvaruumides, siis peab selleks siiski olema materjalidega töötaval inimesel riigisaladusele juurdepääsu õigus. Tähele tuleb panna, et töötlemisluba ei anna seda omava juriidilise isikuga lepingulises või teenistussuhtes olevale füüsilisele isikule õigust juurdepääsuks riigisaladusele. See tähendab, et kõik selle ettevõtte töötajad, kes hakkavad töötlema riigisaladust, peavad eraldi taotlema juurdepääsuloa.

Töötlemisloa toetamine

Töötlemisloa taotlemiseks vajalikud dokumendid tuleb Kaitsepolitsei ametile esitada selle riigiasutuse kaudu, kes toetab juriidilisele isikule loa andmist. Selle loa saamist toetav asutus edastab dokumendid koos oma põhjendatud toetuskirjaga Kaitsepolitsei ametile. Nimetatud dokumentide vormid on saadaval Kaitsepolitsei ameti kodulehel www.kapo.ee ning elektroonilises Riigi Teatajas, otsides välja Vabariigi Valitsuse 20.12.2007. a määruse nr 262 „Riigisaladuse ja salastatud välisteabe kaitse kord“.

Töötlemisluba – ettevõtte õigus oma ruumides töödelda riigisaladust.

Juurdepääsuluba – ettevõtte töötaja õigus riigisaladuseks kuulutatud materjalidele ligi pääseda, kui selleks on teadmismajadus.

Ühe loa taotlemisega ei kaasne automaatselt õigust teisele!

Toetav riigiasutus on asutus, kellega ettevõtte sõlmib lepingu, kui ta on võitnud riigihanke konkursi. Samas tuleb arvestada ka erandlike olukordadega, näiteks ettevõtte huvi osaleda hangetel, millel osalemise eeltingimuseks on töötlemisloa olemasolu – see tähendab töötlemisloa taotlemist olukorras, kus pole veel selgunud hanke võitja. Samuti ei pea ettevõtte hankima iga kord uut luba, kui ta soovib osaleda teise riigiasutuse poolt korraldataval riigihankel.

Selle riigisaladuse salastatusaseme, mille õigust ettevõtte (töötlemisluba) või ettevõtte töötaja (juurdepääsuluba) asub taotlema, määrab kindlaks riigi-

asutusest lepingupartner, kuna just tema teab kõige paremini, millise teabega hakkavad taotlejad kokku puutuma.

Töötlemisloa eeltingimused

Töötlemisloa saamise eelduseks on Kaitsepolitsei ameti tehtud julgeolekukontroll ettevõtte (edaspidi: taotleja) suhtes ning peale selle on taotleja kohustatud kasutusele võtma nõuetekohased organisatsioonilised, füüsilised ja elektroonilise teabeturbe meetmed riigisaladuse kaitseks. Juriidiliste isikute julgeolekukontroll kestab üldjuhul kuni 6 kuud, mida on võimalik pikendada veel 6 kuuks. Selle aja jooksul peab ettevõtte, kes taotleb töötlemisluba:

- valima välja riigisaladuse töötlemist korraldavad isikud, taotlema neile kui füüsilistele isikutele riigisaladusele juurdepääsu loa
- koostama ettevõttesisesest riigisaladuse kaitse juhendi
- mõtlema läbi, kes ettevõtte töötajatest hakkavad kokku puutuma riigisaladusega, ja taotlema ka neile füüsilistele isikutele riigisaladusele juurdepääsu loa (loomulikult saab lube hiljem juurde taotleda, kui isikud vahetavad töökohta või kui lepingu mahud suurenevad ja luba vajab rohkem inimesi)
- konfidentsiaalse, salajase ja täiesti salajase riigisaladuse töötlemise luba taotlevad ettevõtted peavad ehitama omale ka turvaala. Piiratud tasemega riigisaladust ei pea taotlema turvaalal, vaid piisab administratiivala nõuete rakendamisest kontoris, s.t kõiki isikuid ja sõidukeid, kes sisenevad valduses olevale territooriumile või ruumidesse, peab olema vajaduse korral võimalik tuvastada
- kui riigisaladust tahetakse töödelda ka arvutis, siis tuleb võtta ühendust Välisluureametiga, kes akrediteerib selleks arvuti ja väljastab vastavussertifikaadi.

Turvaalaks on sobilik ruum, mis peab vastu füüsilisele rünnakule ning milles toimuvat ei ole väljastpoolt võimalik pealt vaadata ega kuulata. Ruumi loomiseks tuleb konsulteerida Kaitsepolitseiameetiga, kellega koos valitakse turvaala tarbeks parim asukoht ning kes annab ette kõik ehituseks vajalikud tingimused. Ehitamise käigus teeb amet järelevalvet, et ehitusprotsess sujuks ega tekiks ümberehitamise vajadust.

Riigisaladuse loaga kaasnevad kohustused

Töötlemisluba omav ettevõtte ning juurdepääsuloaga töötajad on kohustatud hoidma saladuses riigisaladust ning kaitsma seda avalikuks tuleku ning loata isiku juurdepääsu eest. Samuti teatama alati nii tööandjale kui ka Kaitsepolitseiameetile igast isikust, kes püüdis või püüab mis tahes viisil saavutada ebaseaduslikku juurdepääsu riigisaladusele, või viivitamatult teada andma igast ilmnenu riigisaladuse kaitse nõuete rikkumisest. Loa omanik on kohustatud võtma riigisaladuse ebaseadusliku avalikustamise või juurdepääsuõigusega isikule teatavaks saamise korral tarvitusele õiguspärased abinõud, et vähendada avalikustamisega või teatavaks saamisega kaasnevat kahju. Kaitsepolitseiameetile tuleb viivitamata teada anda pikemal kui kolmekuulisel viibimisel välisriigis oma sealne aadress ja teised kontaktandmed ning samuti on isikud kohustatud viivitamata teatama oma nime muutumisest.

Peale eeltoodu on riigisaladuse töötlemise luba omav eraõiguslik juriidiline isik kohustatud Kaitsepolitseiameetile kohe teatama järgmistest asjaoludest: ühinemisest, jagunemisest või ümberkujundamisest; juhatuse või nõukogu liikmete muutumisest; juhatuse ja nõukogu liikmete pikemal kui kolmekuulisel viibimisel välisriigis nende kontaktandmed; varaliste kohustuste muutustest, kui tekkinud varaline kohustus ületab 30 protsenti omakapitalist või kui varaliste kohustuste kogumaht ületab 70 protsenti omakapitalist; juriidilise isiku suhtes algatatud pankroti- või sulgemismenetlustest.

Töötlemisloa andmisest keeldumine

Kui ettevõtte ei ole julgeolekukontrolli tegemise ajal ehitanud välja nõuetekohast turvaala või ettevõttes riigisaladuse kaitset korraldama määratud isik ei ole saanud juurdepääsuluba, siis ettevõttele töötlemisluba ei väljastata.

Töötlemisloa saab väljastada järgmistele isikutele:

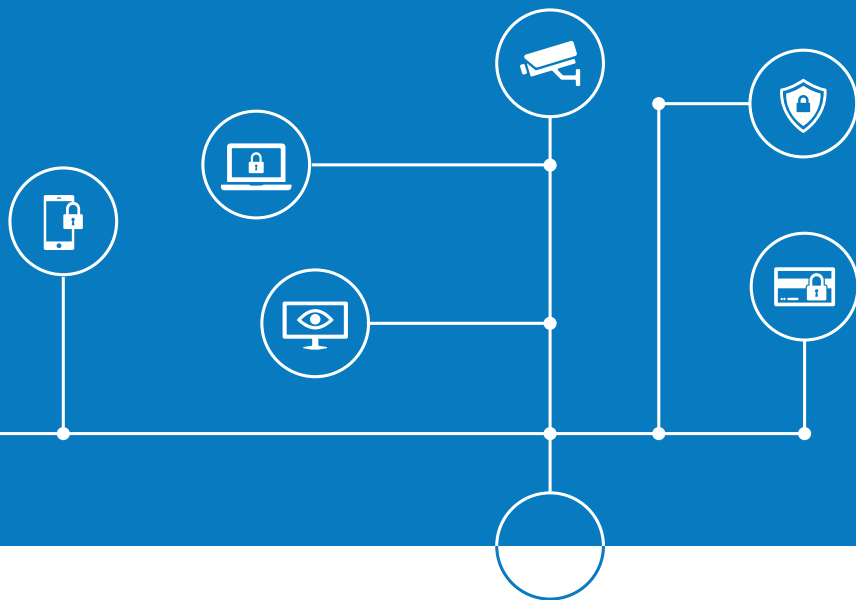
- füüsilisest isikust ettevõtja (FIE)
- Eesti avalik-õiguslik juriidiline isik
- Eestis registreeritud eraõiguslik juriidiline isik
- välisriigi juriidiline isik osalemiseks riigihanke või rahvusvahelise hanke läbirääkimistel või juhul, kui riigisaladust valdaval asutusel on selle isiku juurdepääs riigisaladusele vajalik seoses asutusele pandud ülesannete täitmisega ning isikul on vajalikud eriteadmised, -oskused või -vahendid nende ülesannete täitmisele kaasaaitamiseks.

KÜBERJULGEOLEKU TAGAMINE

Kaitsepolitseiameet teeb püsivalt ja järjepidevalt tööd Eesti riiklikku julgeolekut ohustavate küberrünnete tuvastamisel ja tõkestamisel. Küberründed ja häkkimised üksikute kuritegudena ei ole ameti fookuses, vaid meie ülesanne on tuvastada ja tõrjuda riiklikke püsivaid rünnakuid (erialakeeles APT ehk *advanced persistent threat*). Kui praegusel ajal koroonapandeemia on sulgenud füüsilised riigipiirid ning raskendanud sellega inimluure tegevust, siis küberruumis tegutsevad võõrriikide küberluureüksused endiselt intensiivselt, otsides võimalust leida arvutivõrkude ja nende kasutajate kaudu juurdepääs Eesti julgeolekule olulisele teabele.

Me oleme vaenulike riikide küberluure alaline sihtmärk. ÜRO Julgeolekunõukogu liikmestaatus tegi meid varemalt Eestit veel mitte sihtinud riigi sihtmärgiks ja näitab, kuidas huvipakkuva teema tekkides aktiveerub ka selliste võõrriikide küberluure, keda me varem pole näinud või kelle luurehuvid pole varem Eestiga kattunud. Viiruse levikust tingitud piirangud ja vajadus kodukontorist tööd teha pakkus tõenäoliselt paljude vaenulike riikide küberluurele võimalusi eri suhtlusrakenduste ja meilivahetuse kaudu turvanõrkusi otsida.

Oma haavatavused tuleb tuvastada enne ründajaid

Küberluures on tavaline sihtmärgiks võetud riikide oluliste võrkude, teenuste ja seadmete skaneerimine, eesmärgiga leida turvahaavatavusi ja auke küberkaitsemüüris. Sellisel viisil leitud nõrkused kasutatakse ära selleks, et pääseda ligi võrkudele ja neis leiduvale teabele. Väikseimgi turvaauk aitab ründajal jala ukse vahele saada ja sõltuvalt ründaja oskustest ning rünnatava võrgu nõrkustest võib kahju olla väga suur. Seda ründemeetodit on kaitsepolitsei näinud nii Venemaa Föderatsiooni kui ka Hiina Rahvavabariigiga seostatavate üksuste poolt. Küberründed on püsiv oht kõigis Euroopa riikides. Sissemurdmistes on tihti oma roll ka süsteemadministratori nigelas töös – vale konfigureerimine, liiga nõrk salasõna või sama salasõna korduskasutus, vead autentimisprotsessis vms.

Näiteks teavitas Norra 2020. a sügisel küberründetest oma parlamendi vastu, mida nende julgeolekuteenistus PST⁴ omistas Venemaa Föderatsiooniga seostatud APT28-le⁵. Nii nagu Norra tuvastasime 2020. a alguses meiegi VFile omistatava APT ebaõnnestunud katse pääseda ligi Riigikogu arvutivõrgule. Sisse üritati murda läbi Outlooki veebirakenduse. Peale nimetatud ründe on mitmel korral proovitud ligi pääseda ka teiste Eesti riigiasutuste võrkudele ning teabele.

Vaenulike riikide tegevus kübervaldkonnas on püsiva iseloomuga ning me ei näe seda tulevikus lõppemas. Seetõttu on küberründekatsete tõkestamiseks hädavajalik pidevalt üle kontrollida olulised arvutivõrgud, et võimalikud turvahaavatavused enne ründajaid avastada. Selleks on tarvis, et iga asutus teaks ja tunneks oma süsteeme ning teeks järjepidevalt süsteemide testimisi ja skaneerimisi, kontrolliks ja paigaldaks regulaarselt turvauuendusi ning tagaks andmete logimise pikemaks ajaperioodiks.

Õngitsuskirjad

Vaenulike riikide küberluureüksuste jaoks on endiselt üheks sissepääsuteeks inimlikud nõrkused. Asutuse töötajate hulgast otsitakse välja huvipakkuvad sihtmärgid ja neile inimestele hakatakse lähenema erakasutuse e-posti kontode kaudu. Eelistatuimaks ründemeetodiks on siin õngitsuskirjad, mille tuvastamiseks tuleb olla tähelepanelik ning valvas. Toome näiteks hiljutistest riiklikest rünnetest teadaoleva juhtumi. Ründaja oli leidnud huvipakkuva sihtmärgi ning teadis või oletas isiku nime, kellelt see inimene võiks e-kirja oodata. Sihtmärk saigi kirja aadressilt, mis nimekuju oli väga sarnane tegeliku e-posti aadressiga. Sellelt fiktiivselt kontolt saatis ründaja tegelikule sihtmärgile aktuaalsel teemal kirja, millele oli lisatud pahavara.

korrapidaja@kap0.ee / kapo@kapo.info
Meiliaadress võib esmapilgul näida usaldusväärne, ent kirjaviga või domeeni lõpp viitab pettusele.

Siin on väga oluline e-posti konto kasutaja küberhügieen ja turvateadlikkus, mis aitab kahjulikku e-kirja ära tunda. Võõrriikide küberluureüksused teevad üldiselt korralikku eeltööd oma sihtmärkide osas ning oskavad neile saadetavatesse õngitsuskirjadesse valida just hetkel päevakohase teema, nt koroonaviirusega seonduva. Riiklike ründajate saadetud õngitsuskirjad on koostatud hoolikalt ja muudetud võimalikult täpselt legaalse kirjade sarnaseks. Seetõttu on tähtis teiste turvameetmete kõrval usaldada enda sisetunnet: kui kirja saades tundub, et see on kummaline või et selle juures on midagi valesti, siis tuleb võtta aega ning kirja elemente nagu saatja andmeid, manuseid ja linke kontrollida. Kui õngitsuskiri saavutab oma eesmärgi ning alles manuse avamise, lingil klikkimise või oma kasutajatunnuse/paroolide sisestamise järel mõistetakse kirja tegelikku olemust, ka siis tuleb sellest oma asutuse teabeturbe töötajaid teavitada – nii on võimalik takistada suurema kahju tekitamist.

Küberohud kolmandatest riikidest

Eestis on kombeks ohtudest rääkides vaadata enamasti vaid Venemaa poole, kuid meie julgeolekteave on huvitav ka teiste riikide jaoks. Täna on juba mitmetel riikidel oma küberluurevõimekus ning konkreetset APT-d. Eesti pole võib-olla kolmandate riikide pidev luuresihtmärk, kuid meie kasvav rahvusvaheline suhtlus ja positsioon võivad neid rünnakuid kaasa tuua. Vaevalt kuu pärast Eesti asumist ÜRO Julgeolekunõukogu liikmeks 2020. a alguses toimusid ÜRO juures töötavate esindajate vastu õngitsuskirjade küberründed. Selle rünnaku taga oli Põhja-Korea küberluureüksus, kelle teadaolevaks sihtmärgiks on just ÜRO Julgeolekunõukogu. Samuti jätkusid 2020. aastal Iraanile omistatava, ülikoole sihtmärgiks valiva küberluureüksuse Silent Librarian ründed Eesti ülikoolide vastu.

Hiina RV poolt nägime mullu eespool mainitud riigivõrkude skaneerimist. Pekingi huvist ja teadlikkusest Eesti suhtes annab mõningast aimu ka 2020. a keskel avalikuks tulnud andmetöötusfirma Zhenhua Data lekkinud andmebaas, mis sisaldas hulgaliselt Eesti ühiskonnas, poliitikas, riigijuhtimises ning muudes olulistest valdkondades tegevate isikute ja nende lähedaste nimesid. Arvestades, et lekkinud oli oletuslikult vaid 10% tegelikust andmebaasist – juba selle hulgas oli mainitud ligi 440 Eesti elanikku ning nende lähedasi –, võib vaid oletada, kui palju nimesid seal tegelikult kirjas on.

Töö kodukontoris

Mitte kunagi varem ei ole nii palju inimesi – sealhulgas riigiametnikke – täitnud oma tööülesandeid kodukontorist, nagu see oli koroonaviirusest tingituna 2020. aastal. Füüsilised koosolekud ja kohtumised asendusid virtuaalsetega ning see tõi omakorda kaasa kaugsuhtluse ja sõnumivahetuse rakenduste senisest ulatuslikuma kasutamise. Samas võivad need kanalid oma puuduste või ligipääsetavuse tõttu muutuda võõrriikide küberluureüksuste sihtmärkiks. Tuletame siinkohal meelde – nii tundliku ja salajase teabega töötajatele kui ka nende asutuste IT-turbe juhtidele –, et ka kodukontorist kaugtööd tehes peab pidama kinni teabe käitlemise nõuetest, tuleb rakendada nõuetekohast küberhügieeni ning regulaarselt kontrollida elektrooniliste kaugtöövahendite turvalisust. Riigisaladust tuleb käidelda vastavas elektroonilises süsteemis ja alates konfidentsiaalsest tasemest turvaalal.

RAHVUSVAHELISE TERRORISMI TÕKESTAMINE

Islamistlik ehk džihadistlik terrorism on vägivaldne usul põhinev fenomen, mille ideoloogia järgi loob seadusi ja reegleid ainult jumal ning läänelik riigikorraldus ei ole õiguslik. Islamistliku riigi loomiseks on radikaalide arvates vägivald kasutamine õigustatud. Euroopas ei erinenud eelmine aasta islamistlike terrorirünnakute vaates viimasest kümnendist. Ainukese trendina saab esile tuua, et julgeolekuasutuste ja õiguskaitseorganite töö tulemusel on oluliselt vähenenud rasked suure hukkunute arvuga terrorirünnakud. 2020. aasta seisuga ei tegutse Eestis terroristlike rühmitusi ega ole ühegi terroristliku rühmituse haru tugipunkti. Samas on Eesti ELi liikmena islamistliku terrorismi vaates usutav sihtmärk.

Eelmisel aastal Eestis tahtlikke plahvatusi ei korraldatud, kuid peamise murena püsivad ajaloo- ja militaarhuviliste hobiarheoloogide leiud, millest jäetakse kaitsepolitsei teavitamata. Selline tegu viib kohtu ette ja vangi. Ka muude süüteo menetluste käigus on välja tulnud isikuid, kes on enda valdusse ebaseaduslikult kogunud relvi ja laskekoona, mis on pärit vanadest lahingu paikadest.

Äärmusliku islami vastuolu euroopalike väärtustega

Rahvusvaheline islamistlik terrorism on Euroopas olulise, kui mitte peamise terroristliku ohuna olnud aktuaalne julgeoleku valdkond viimased 20 aastat. Seda iseloomustavaks jooneks on üldjuhul rünnakud tsiviilisikute vastu, mida õigustatakse radikaalse islamismi ideoloogiaga. Julgeolekuasutused panustavad terrorismivastasusse võitlusesse aastast aastalt aina enam ja keeruliste terrorirünnakute korraldamine muutub aina raskemaks. Islamistlikud terroriorganisatsioonid kasutavad suuremate rünnakute alternatiivina värvatud või üleskutsele reageerivaid radikaliseerunud isikuid. Üksikud rünnakud terariistade või tulirelvadega võivad vigastada või tappa mitmeid inimesi, kuid on olemuselt lihtsakoelised ja odavad.

Konservatiivse islami järgijate enamik ei toeta terrorismiga kaasnevat vägivalda, kuid ometi usuvad nad islami usureeglite ja -elulaadi ülimumust. Euroopalikud väärtused on konservatiivse islami vaates väärad. See siduv element on lähendanud terroriorganisatsioonide ja konservatiivse islami äärmuslust toetavaid võrgustikke. Need võrgustikud on viljakas pinnas radikaalsetele islami arvamusiide ritele ja terroriorganisatsioonidele oma sõnumite levitamiseks.

Usuliste võrgustike ja terroriorganisatsioonide vahel ei pruugi olla otseseid sidemeid, aga kaudselt võidakse vahest enese teadmata toetada nende organisatsioonide tegevust ja eesmärke. Tugevalt konservatiivsed ja süvausklikud võrgustikud, islamistlike arvamusi liidrite kihutustöö ja terroriorganisatsioonide propaganda – üheskoos loovad need soodsa keskkonna üksikisikute ja kogukondade radikaliseerumisele. Võrgustike liikmed on kui kliendibaas terrorismi toetajate, terroriorganisatsioonide tegevuse toetusks inimeste värbamiseks ja rünnakute korraldajate leidmiseks.

Islamistlikud terroriorganisatsioonid tegutsevad Lähis-Idas, Põhja-Aafrikas, Saheli piirkonnas, Lääne-Aafrikas, Aafrika Sarve riikides, Kesk-Aasias, Kagu-Aasias. Suuremad terroriorganisatsioonid nagu Daesh ja Al-Qaeda ning nende liitlased on terrorismivastase võitluse tulemusel kaotanud valdava enamiku nende täieliku kontrolli all olevatest maaaladest. Samas ei ole nad loobunud oma rahvusvahelistest eesmärkidest ja lääneriikide ründamisest. Nimetatud organisatsioonide ja liitlaste rahalised võimalused ja rünnakute ettevalmistuse operatsioonide läbiviimise vabadus Euroopas on oluliselt vähenenud. See on lisategur, miks nad järjest rohkem sõltuvad lihtsamatest ja väiksemamahulistest rünnakutest. Propaganda ja ideoloogilise mõjutusega toetajate leidmine Euroopa riikides annab terroriorganisatsioonidele võimaluse toime panna rünnaku

kuid nendes riikides oma võitlejaid ja raha säästes. Samas ei ole loobunud rünnaku eesmärgiga võitlejate saatmisest Euroopasse, kasutades nii ebaseadusliku kui ka seadusliku rände võimalusi.

Islamistliku terrorismi sihtmärgid:

1. tsiviilelanikkond, õiguskaitseorganid, sõjavägi;
2. sümbolobjektid ja seal viibivad inimesed – usuasutused, rahvapeod jm rahvarohked üritused;
3. rahvarohked kohad, sh ühissõidukid, transpordisõlmed.

Rünnakumeetodid:

1. ühe isiku või väikese grupi rünnak;
2. kasutatakse külmlrelvi, käsitulirelvi või lõhkeainet;
3. kasutatakse sõidukeid inimeste ründamiseks või autopommina.

Rünnakute planeerimine, rahastamine ja täideviimine võib sündida nii iseradikaliseerunud üksikisiku kui ka terroriorganisatsiooni toel. Selleks kasutatakse Euroopas eksisteerivaid terroristlikke ja neid toetavaid võrgustike liikmeid.

Islamistliku terrorismi oht Euroopas lähimate aastate jooksul ei kahane.

Radikaliseerumine

Koroonapandeemiast tingitud piirangud suunasid ka äärmuslaste suhtluse veelgi enam internetti. Islamistlik propaganda on mitmekülgne ning ei sisalda ainult vägivalda õigustust ja ülistust. Oskuslikult varjatud üleskutsed vägivaldale edastatakse üldjuhul stiilis, mis ei ole karistatav karistusseadustiku § 237² (terrorikuriteo ettevalmistamine ja üleskutsse selle toimepanemisele) koosseisus. Siiski on rahvusvahelised pingutused äärmusluse ja islamistliku terrorismi propaganda vähendamiseks oluliselt piiranud selle levikut. Samas ei suuda veebikeskkondade robot-toimetajad ikka veel haarata inimkeele kõiki nüansse ning välistada varjatud sõnumite levikut.

Islamistliku terrorismi propagandat levitatakse tuntud platvormidel nagu Facebook, Instagram, Twitter, TikTok, Telegram, kuid kasutatakse ka vähem tuntud keskkondi. Äärmuslastele on ahvatlevad just uuemad suhtluskanalid, mis kasutaja tuvastamist ei nõua ja sisu redigeerimisele vähe tähelepanu pööravad. Kui aga reegleid muudetakse ja kasutajate anonüümsus väheneb, siis kaob ka huvi selle kanali vastu. See osutab vajadusele kehtestada suhtlusplatvormidele kindlad nõuded, et avalikkust kaitsta ja rasket kuritegevust tõkestada. Noorte kaitsmiseks on oluline teada, et terroristlikku sisu võidakse levitada mh internetimängude keskkondade foorumites ja jututubades.

2020. a oktoobris Prantsusmaal kooliõpetaja islamistlikel motiividel tapmisele eelnes sotsiaalmeedias ähvarduste ja vägivaldale üleskutsete laine, millel oli oma mõju lõpplahendusele. Radikaliseerumise vastu võitlemiseks tuleb selline

üleskihutatav ja vaenu õhutatav materjal veebist eemaldada. Ohtliku sisu eemaldamine on efektiivne, kui sellesse panustavad ka veebimajutusteenuse pakkujad ning moderaatorid.

Laialt levinud sotsiaalmeedia platvormide kõrval kasutatakse terroristliku ja äärmusliku sisu levitamiseks ka anonüümsust tagavaid ja krüpteeritud platvorme, krüpteeritud kõnelahendusi, anonüümsust tagavaid kõnekaarte ja VoIP lahendusi. See raskendab julgeolekuasutustel sisule ja kasutajate identiteedile ligi pääseda nii teabe kogumisel kui ka kriminaalmenetluse toimingute puhul. Peame vajalikuks luua õiguslikud lahendused, kuidas krüpteeritud suhtlusplatvormidel saaks tuvastada terroristlikke sõnumeid ja nende levitajaid.

Veel on esmatähtis tõkestada vägivalda esitavate, õigustavate ja ülistavate sõnumite ja sümboolika levitamist. See on paljudel juhtudel samasuguse mõjuga kui üleskutsed vägivaldale. Terroriorganisatsioonid on ebaseaduslikud ühendused ning nende ideoloogia ja tegevuse toetamine on karistusseadustiku mõistes kuritegu. Samas ei ole reguleeritud terroristlike postituste ja sümboolika jagamine. Peame vajalikuks seda terrorismivastase võitluse efektiivsuse ja avalikkuse kaitsmise eesmärgil õiguslikult reguleerida.

Krüpteeritud kanalites vägivaldale õhutamise piiramine valmistab muret kõigile demokraatlikele riikidele. Kaitsepolitsei amet soovib, et Eesti ühiskond jõuaks selle probleemi läbi vaielda ja lahendused välja töötada veel enne, kui meie riiki tabab terrorirünnak, mida oleks olnud võimalik ära hoida.

Olukord Eestis

Terrorismi ohutase on Eestis madal, kuid need ilmingud ei ole välistatud. Oleme ju osa Euroopa Liidu julgeoleku tagamise mehhanismist ja terrorismivastasest võitlusest. Samas ei ole Eesti kõrvale jäänud ka rahvusvahelise terrorismi mõjudest. Endiselt on Süüria konfliktikolde Eesti päritolu isikuid. Euroopas ja kolmandates riikides on tuhandeid isikuid, kes on osalenud Süürias ja Iraagis aktiivses lahingutegevuses või toetanud oma tegevusega terroristide eesmärke. Kodumaale naastes on nad kriminaalsüüdistusest pääsenud või karistuse kandnud. Nad ei pruugi kujutada endast edaspidi vahetut ohtu riigi julgeolekule ja avalikule korrale, kuid nad võivad siiski olla aktiivsed terroristliku või äärmusliku ideoloogia pooldajad ja levitajad või siis manipuleeritavad.

Sellised isikud liiguvad ka läbi Eesti ja Eestisse. Viiruse levikust tingitud lennupiirangud surusid julgeoleku vaates huvipakkuvad isikud liikuma maismaal ja Soome lahe parvlaeval. Mullu täheldasime üle 40 isiku reisimise läbi Eesti, kes on tõenäoliselt seotud islamismi ja terroriorganisatsioonidega. Tuvastasime Eestis neli terrorismiga seotud isikut. Neist kaks – Georgia ja Venemaa Föderatsiooni kodanik – sisenesid Eestisse ebaseaduslikult ning kaks – Usbekistani ja Euroopa Liidu liikmesriigi kodanik – kasutasid seadusliku rände võimalusi. Lisaks Eestist välja saatmisele kehtestati neile sissesõidukeeld.

Alates 2009. aastast Eestis elanud Ukraina kodaniku elamisluba tunnistati kehtetuks, kuna tema 2017. a keskpaigas alanud radikaliseerumine jõudis faasi, kus isik hakkas kujutama endast ohtu Eesti julgeolekule ja avalikule korrale.

2020. aastal leidis Aserbaidžaaani ja Armeenia Mägi-Karabahhis toimuva konflikti ajal aset intsident, kus Eesti Islami Keskuse, Aserbaidžaaani ja Türgi saatkonna ette viidi seapea. Saame kinnitada, et teo toimepanija motiiv ei olnud seotud eelmainitud konfliktiga. Eesti rahvusest noormees soovis hoopis provotseerival viisil juhtida tähelepanu islamismi vägivaldsusele.

Välisvõitlejad ja konfliktikolletesse reisijad

Süüria-Iraagi konfliktipiirkonnas on varemalt viibinud või viibib praegugi paarkümmend Eestiga seotud isikut. Nende naasmine Eestisse on lähiajal vähetõenäoline. Ikka veel elab meie maal üksikuid, kes on huvitatud konfliktipiirkonda minekust. Konfliktipiirkondadesse reisimise kavatseme tõkestada. Kui seda ei õnnestu ennetada, siis oleme sunnitud alustama kriminaalmenetluse – alates 14.01.2019 on terroristlikul eesmärgil reisimine karistusseadustikus kirjas kuriteona ning selle eest on ette nähtud kuni viieaastane vangistus. Konfliktikoldeesse ei reisi ainult islamismist vaimustunud ja radikaliseerunud isikud, kes on valmis sõdima, vaid Euroopast (sealhulgas Eestist) on lahkunud Süüria-Iraagi konfliktitsooni üle tuhande naise, et koos abikaasaga elada või seal abielluda.

Ennetamiseks, et ükski Eesti inimene ei võtaks sellist reisi ette, on oluline sõprade, tuttavate ja perekonna koostöö riigiasutustega reisimise tõkestamiseks ja isiku ennetusprogrammi kaasamiseks.

Terrorismi rahastamine

Terroristid ja terroriorganisatsioonid peavad oma tegevust kuidagi rahastama. Raha on vaja nii relvade, laskemoona ja lõhkeainete ostuks kui ka reisimiseks ning igapäevaste kulude katteks. Omajagu kulutusi nõuab propaganda. Lähiajaloo kurikuulsaim terroriühendus Daesh ehk ISIS on koos Süürias ja Iraagis kaotatud territooriumitega jäänud ilma kohalikust tulubaasist ja sunnitud otsima üha enam rahalist toetust väljastpoolt, sh Euroopast. Ei tohi unustada, et peale Daeshi koguvad raha veel mitmed terroriorganisatsioonid maailma konfliktipiirkondades.

Finantssektori infotehnoloogiline areng on viimaste aastatega oluliselt muutnud terrorismi rahastamise meetodeid: erisuguste maksevahendajate ja anonüümsete virtuaalvääringute teenustasud on palju soodsamad kui traditsioonilised pangamaksud. Need teenused võimaldavad paremini ka raha liikumist varjata ja jälgi segada. Oluline muutus on toimunud üksiktehingute summades: raha saadetakse tihti kümne euro kaupa ning isegi kinkekaartide kujul. Sotsiaalmeedias kutsutakse järgijaid üles

raha koguma ja huvilisi õpetatakse, kuidas krüptoraha soetada ja kuidas seda füüsilise vääringu vastu vahetada.

Rahastuskampaaniate ja juhendmaterjali jagamiseks kasutatakse suhtlusplatvorme, nagu näiteks WhatsApp, Telegram või IMO. Kampaaniad rõhuvad tihti empaatiatundele: näiteks palutakse toetada islamivõitlejate (mudžahiidide) naise ja lapsi Süüria pagulaslaagrites Al-Hol (Al-Hawl), Al-Rodž (Al-Roj) või Idlibi linnas. Tegelikult kulub osa neist annetustest hoopis islamivõitlejate toetamiseks ning relvade või laskemoona ostmiseks. Kampaaniate sihtrühm on enamasti Euroopasse naasnud välisvõitlejad, nende pereliikmed ning siinsete moslemikogukondade radikaalsem osa.

Mullu tuvastasime ELi liikmesriigist Eestisse elama asunud endise islamistist välisvõitleja, kes leidis siin endale töökoha ning avas ka pangakonto. Isik saadeti Eestist välja. Peale selle oleme tuvastanud islamiäärmuslikult meelestatud isikuid ning naasnud välisvõitlejaid ka Eestis virtuaalvääringuga tegevate ettevõtete platvormidel tehinguid teostamas. Terrorismi rahastamise fakte nende isikute puhul esialgu siiski tuvastatud ei ole.

Kuvatõmmis Telegrami grupist Bitcointransfer, kus kirjeldatakse Türgist krüptoraha teele saatmist ja selle väljavõtmist Süürias.

ShitCoins.Club automaadiga saab Tallinnas teha kuni 10 000 euroseid makseid anonüümselt.

31.12.2020 seisuga omas Eestis virtuaalvääringu tegevusluba enam kui 370 ettevõtet. Neist alla kümne teavitasid järelevalveasutusi ebaharilikest maksetest või terrorismi rahastamise kahtlusega tehingutest. Siit ei tule järeldada mitte kahtlaste tehingute väikest hulka, vaid litsentsiga virtuaalvääringu ettevõtete vähest teadlikkust terrorismi rahastamise võimalustest või hooletust selliste maksete tuvastamisel. Tõkestuseks vajaliku juhendmaterjali leiab Rahapesu Andmebüroo kodulehelt. Ohuteadlikkuse tõstmiseks aitab Kaitsepolitsei amet koostöös Rahapesu Andmebürooga selliseid ettevõtteid koolitada.

Eestis tegutseb kolm ettevõtjat, kellel on 10 krüptovaluuta ostuks ja müügiks mõeldud sularahaautomaati. Neist probleemseimaks on ShitCoins.Club nime all tegutsev ettevõtte, mille tegevuses tuvasime ilmsed julgeolekuriskid. Ettevõtte makseautomaadid võimaldavad ühe virtuaalrahakoti kohta anonüümselt saata kuni 10 000 euro väärtuses virtuaalraha ning seda korrata iga uue rahakotinumbril puhul.

Peale selle tegutsevad Eestis mitmed virtuaalvääringu ettevõtted n-ö hallil alal: ettevõtte on registreeritud Eestis, siin pakutakse ka teenust, kuid seda tehakse mõne kolmanda riigi tegevusloaga ning sealse riigi seadustest juhindudes. Selline ettevõtlus ei kätke endas mitte ainult julgeolekuohtu, vaid probleemide ilmnemisel toob kaasa mainekahju Eestile, mitte tegevusloa väljastanud kolmandale riigile. Senisest paremat regulatsiooni vajavad ka virtuaalvääringu tegevusloaga valmisfirmasid müüvad ettevõtted. Tõkestamiseks terrorismi rahastamist, kontrollimata tausta, teadmiste ja oskusteta isikutele krüptoraha valmisfirmasid müüa ei tohiks.

Virtuaalvääringu tehingute tegelikku eesmärki ja tausta aitab täiendava anonüümsuse kihina varjata variisikute kasutamine e-residentsuse abil (sellest ohust kirjutasime juba eelmises aastaraamatus). Kurjategijate jaoks võivad virtuaalvääring ja e-residentsus olla võimalus Eesti ettevõtluskeskkonda ära kasutada, ilma et riigil oleks mõjuvaid viise riske maandada. Riskid on kõrgemad nende riikide elanike puhul, kellega Eestil puuduvad toimivad justiits- ja julgeolekualased koostöösuhted. Sageli on just sellised riigid seotud ka suurema terrorismi (rahastamise) ohuga.

Riskiriikidest pärinejate arvu suurenemine Eestis

Terrorismi levik, riigisiseseid konfliktid, vaesus ja kliimamuutustest tingitud elutingimuste muutused ning noorte soov ennast teostada on kõik olulisteks rände tõuketeguriteks. Eestil on mitmeid tõmbe-faktoreid, mis meile tunduvad hariliku hüvena, kuid parandaksid paljude riikide elanike olukorda märkimisväärselt. Rände lähteriikides ei ole elu võrreldes eelmise aastaga paranenud. Rände surve Eestisse ei lange. Eesti on sisserändajatele huvipakkuv nii rände sihtriigina kui ka hüppelauana siit edasi teistesse Euroopa riikidesse.

Euroopa Liidu liikmesriikide rändereeglid on suhteliselt liberaalsed, nii ka Eestis. Ühise viisavaba liikumise ruumi osana vastutame aga meiegi terve Euroopa turvalisuse ja julgeoleku eest. See tähendab, et Eesti peab rändes osalejaid, riigipiiri ületajaid ja viisavaba liikumise reegleist kinnipidamist piisava põhjalikkusega kontrollima. Sellega tuleb välistada terrorismi ja julgeolekuohu vaates ohtlike isikute saabumine ja liikumine läbi Eesti või Eestist teistesse Euroopa Liidu riikidesse. Islamistliku terrorismiga seostatavate riikide ehk riskiriikide kodanike arv Eestis kasvab. Nende kogukondade märkimisväärse suurenemisega seotud ohud on pikemalt kirjeldatud mulluses aastaraamatus.

Riskiriikidega seotud kogukondades on aina selgemalt välja joonistumas süsteemsed probleemid, mis soodustavad ja loovad kogukonnasiseseid sõltuvus- ja kuritegelikke suhteid.

1. Eestis ettevõtlusega tegelevad riskiriikide kodanikud võtavad fiktiivselt tööle oma rahvuskaaslasi, et soodustada nende sisserännet. Nimetatud juhul saab isik Eestis elamisloa või pikaajalise viisa, mille kehtivuse ajal on tal võimalik otsida tegelik töökoht Eestis või siis edasi liikuda teise Euroopa Liidu riiki.
2. Haridusrännet ei kasutata sihipäraselt: õpingute asemel tullakse Eestisse töötama.
3. Tegevusluba nõudval töökohal võimaldatakse töötada rahvuskaaslastel, kellele luba ei ole väljastatud (eelkõige jagamisteenuste platvormidel ning kullerteenuuse osutamisel).

Nimetatud tegevustega kaasneb maksudest kõrvalhoidmine ning see paneb uussisserändaja sõltuma ebaseaduslikku tegevust võimaldavast isikust. Islamistliku terrorismi vaates on oluline uute kogukonnaliikmete integreerimine Eesti kultuuri- ja seadusruumi. Julgeoleku aspektist on oluline, et riigis elavates kogukondades ei tekiks mingit paralleelühiskonda, kus soovitakse usu, elustiili või kultuuri põhjuste varjus luua oma kogukonnasisesed reeglid ning neid peetakse ülimuslikuks elukohariigi seaduste ja ühiskonnainormide suhtes. Kogukondade kapseldumine ja eraldumine on kasvulavaks radikaliseerumisele ja seeläbi terroristideks värbamisele.

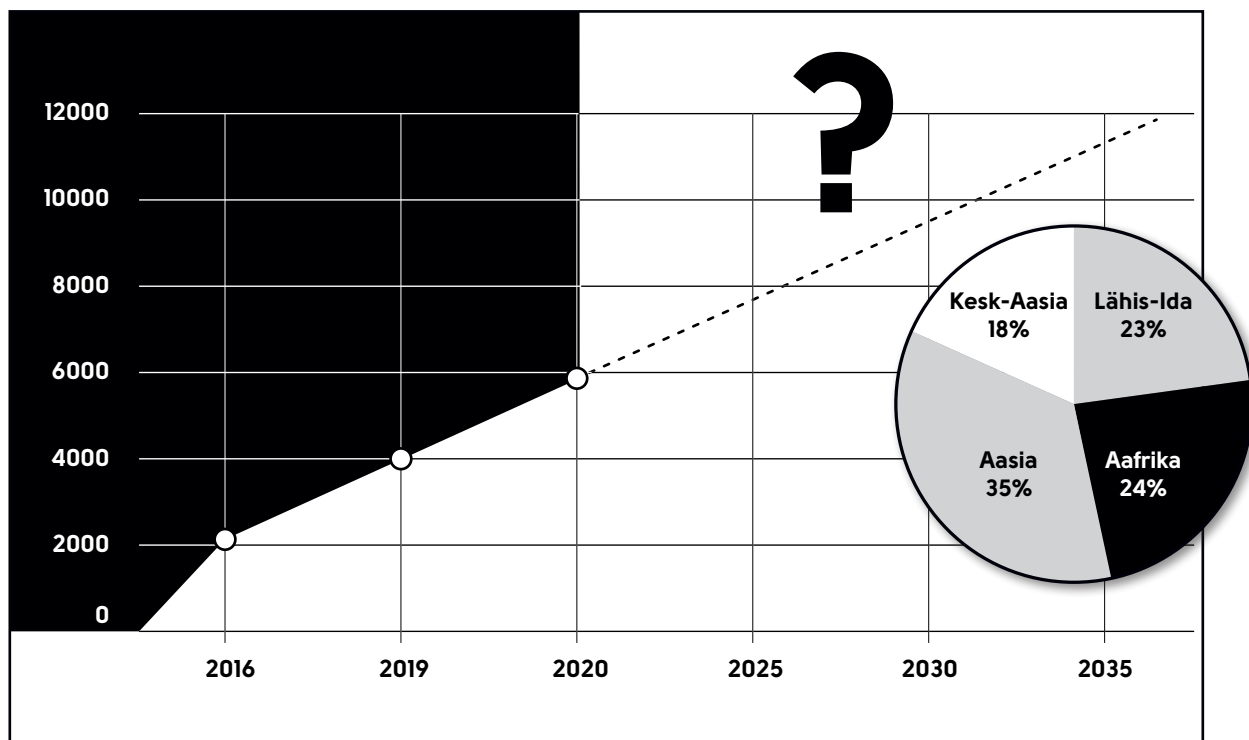
Prantsusmaa poliitilised sammud radikaliseerumise ning islamismi leviku vähendamiseks pahandasid palju islamiusulisi, kuna need sunnivad Prantsusmaal elavaid moslemeid islami kombeid rikkuma. Ajakirjanduses avaldatust võib jääda mulje, et toimuvad radikaalsed muudatused ja ei arvestata usuvabaduse põhiõigusega. Tegelikult protestijad ei esinda kõiki moslemeid. Protestijad võitlevad euroopalike normide vastu, kus usk ja riik ei sõltu üksteisest ja usulisi veendumusi ei seata kõrgemale inimõigustest.

Riigi huvides on pakkuda sisserändajatele võimalusi ausalt konkureerida tööturul, kohaneda kohalike tavadega ning õppida tundma seadusi. Nende inimeste lõimimine on oluline nii avaliku korra kui ka julgeoleku tagamise vaates.

Eesti islami kogukond on enamalt jaolt rahumeelne ega propageeri radikaalset islamit. Samas on ka meie ühiskonnas mitmeid, kes ühinesid Prantsusmaa boikoteerimise („Boycott France!“) kampaaniaga ning juhtisid sotsiaalvõrgustikes tähelepanu islami reeglite ja tavade ülimuslikkusele ilmalike õigusaktide üle. See viitab integratsiooni puudujääkidele ning demokraatlike põhiväärtuste mitteaktsepteerimisele.

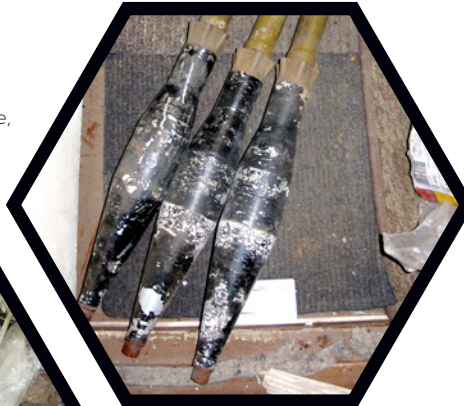
Tulirelvade ebaseaduslik käitlemine

Mõni päev pärast mulluse aastaraamatu ilmumist kirjutas ajakirjandus, kuidas Raasiku vallas leiti vangis istuva kuritegeliku ühenduse liidri kodust peidetud relvaarsenal. Koerakuudi katuse vahele oli peidetud automaatrelv, lõhkeseadmed, granaadid ja käsitulirelvad – kõik ebaseaduslikud. Poleks koerakuuti hakatud müüma ja kolima, oleks ebaseaduslikud relvad jäänud avastamata ja kuritegelik

Riskiriikide kodanike arv Eestis ja nende päritolu regiooniti.

Urmas Piht kogus aastaid oma Õismäe korteris mürske, miine, granaate, padroneid jms. Harju maakohtus mõisteti ta 7 aastaks ja 6 kuuks vangi.

Virunigulased leidsid koristustööde käigus 10 kg lõhkeainet. Sellest anti kohe teada Päästeametile.

Andrei Popov ja Vladimir Pavlov peitsid keelatud lõhkeainet, padroneid ja kapseldetonaatoreid maasse.

Varastatud automaattulirelv ja valik varastatud laskemoonast, mis Lõuna-Eestis tabati kaitsepolitsei, politsei ja prokuratuuri ühisoperatsioonis.

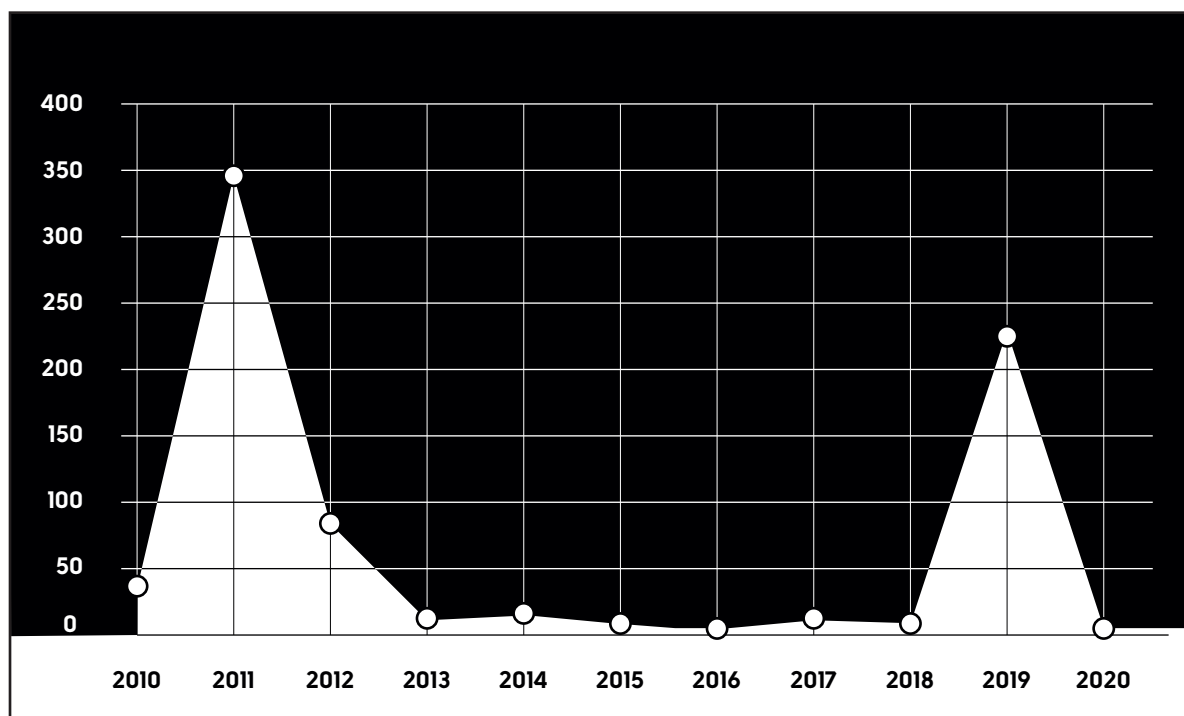
ühendus oleks võinud need ka mustal turul maha müüa. Eneselegi teadmata võisid relvaidjad aidata võitluses rahvusvahelise terrorismiga. Nimelt ebaseaduslike relvade kaubandus ongi ainus viis, kuidas radikaliseerunud vaadetega isikud või terroriorganisatsioonid saavad tulirelvi hankida. Ebaseaduslikest relvadest tuleb vabatahtlikult politseid või kaitsepolitseid teavitada – see on ainus viis pääseda karistusest.

Lõuna-Eestis aset leidnud vargused töid mullu ühe laua taha nii Kaitsepolitsei ameti Lõuna osakonna, Politsei- ja Piirivalveameti Lõuna prefektuuri kui ka Lõuna Ringkonnaprokuratuuri. Lõpule jõudis kohtueelne menetlus kriminaalasjas, mis käsitles tsiviilkaibes keelatud tulirelvade vargusi ja tulirelvade ebaseaduslikku hoidmist, edasitoimetamist ja müümist. Selle juhtumi käigus selgitati muu hulgas välja kolm isikut (J, A ja V), keda on alust süüdistada vastavalt automaattulirelva, vintpüsside, püstolite, tulirelva helisummutite ja tulirelva laskemoona vargustes 2018. a Põlvamaal ja 2020. a Tartumaal.

Juhtumi lahendamise käigus selgusid süüdistatavate seosed ka 2013. a Viljandimaalt ja 2011. a Soome Vabariigist varastatud tulirelvade ebaseadusliku käitlemisega.

11.09.2020 Tartu Maakohtu otsusega mõisteti Aleksandr Košelev süüdi tsiviilkaibes keelatud tulirelva ebaseadusliku käitlemise katse ning tulirelva ebaseadusliku käitlemise eest. Košelev ostis ebaseaduslikult püstolkuulipilduja PPŠ-41. Samuti oli mees soetanud pneumopüstolist MP-654K käsitöenduslikult ümberehitatud tulirelva olulised osad. Mõlema puhul püüdis ta need ka edasi toimetada. Kirjeldatud juhtum on viimane osa mastaapsetest tulirelvade ja lõhkeseadmete ebaseadusliku käitlemise juhtumist, mille peategelaste karistamisest kirjutasime aastaraamatus 2018.

Eelmise aasta septembri esimesel nädalavahetusel, mil Tartu ja suur osa Lõuna-Eestist elas kaasa MM-i rallisõidule, toimus Tartus lennuohutusvastane rünne. Nimelt pidas 66-aastane Aleksandr

2020. aastal konfiskeeriti kokku 1,7kg lõhkeainet ja 2 detonaatorit.

Kostjuk vajalikuks kõõgiaknast sihtida laserkiirega umbes 300 m kõrguselt üle lennanud ja maanduma asunud helikopterit Robinson 44. Laserkiirega sihtides põhjustas ta helikopteri piloodi pimestamise ohu, mis omakorda võib põhjustada kontrolli kaotamise õhusõiduki üle. Selline laserkiir võib ulatuda kuni 10 kilomeetri kaugusele ja võib inimesilma kahjustada ka päevavalges. Mõtlematu teoga seadis ta ohtu helikopteris viibinud inimeste elu. Juhtumi asjaolude selgitamiseks läbiviidud kriminaalmenetluses ei osanud Kostjuk oma teo motiive mõistlikult selgitada, kuid seda mõtlematu tegu jääb talle meenutama süüdimõistev otsus esimese astme kuriteos. Karistusseadustiku § 112 alusel võib sellist tegu karistada kuni 10 aasta pikkuse vangistusega. Kui sellise teoga põhjustatakse aga kellegi surm, võib karistus ulatuda 20 aasta pikkuse või eluaegse vangistuseni.

Olulisemad lõhkeainega seotud juhtumid

Eesti territooriumil toimus aktiivne sõjategevus nii I kui ka II maailmasõja ajal. Selle tulemusel võib ilmselt veel aastasadade vältel leida meie maapõuest, merest ja ka inimese rajatud objektidelt ohtlikke aineid, lõhkematerjale ning nende komponente. Eestit kõigest sellest täielikult puhastada ei õnnestu. Ohu ennetamiseks tuleb tõsta eestimaalaste teadlikkust, et leitud lõhkematerjalist peab riiki teavitama. Hoolimata Päästeameti ja Kaitsepolitsei ameti teavitustööst ja edukatest loovutuskampaaniatest jagub endiselt isikuid, kes lõhkematerjali, laskemoona või relvaosi kas tavaprügi hulka viskavad või teadlikult erisugustel eesmärkidel koguvad.

2020. a lahendati Tartumaal suure koguse lõhkeaine ebaseadusliku käitlemise kriminaalasi. Selle juhtumi lahendamisel ilmnes, et Kallastel elav isik (OL) soetas täpsemalt tuvastamata ajal enne 2019. a detsembrit suure koguse (üle 1,7 kg) brisantset lõhkeainet trotüül ja andis selle hoiule oma tuttavale (KM). Kuna nii OL-il kui ka KM-il puudus lõhkeaine käitlemiseks vajalik tegevusluba, said mõlemad me-

hed kahtlustused suure koguse lõhkeaine ebaseaduslikus käitlemises ja sellistel puhkudel tavapärase kaitsepolitsei ametnike „koduvisiidi“. Läbiotsimiste käigus võeti ära nii ebaseaduslik lõhkeaine kui ka ebaseaduslikud tulirelvad ja laskemoon.

2020. aastal lõppes kriminaalasi Urmas Pihti osas, kes peab Harju Maakohtu 05.06.2020 süüdimõistva otsuse tulemusel veetma vanglas 7 aastat ja 6 kuud.

Lõppenud aastal jõustus kohtuotsus Läänemaal elava Jaanus Rannaoja suhtes, kelle süüdistusnimekiri on pikk: suures koguses lõhkeaine, lõhkeseadme oluliste osade ja laskemoona ebaseaduslik käitlemine, suures koguses lahingumoonas käitlemine ning tulirelva ebaseaduslik käitlemine. Kohtu ette viis mehe otsus jätta Päästeamet ja Kaitsepolitsei amet teavitamata, et ta on elukoha lähedusest maa seest ja ehitusobjektidelt leidnud keelatud aineid ja esemeid. Rannaoja oli need militaarhuvist oma koju toonud ning Kaitseleidu kursusel omandatud teadmiste abil õhkis ta koduaias asunud suuremaid kive. On ilmselge, et selline käitumine on ülimalt ohtlik nii lõhkeainega eksperimenteerijale endale kui ka teistele inimestele.

26.06.2020 mõistis Viru Maakohus suures koguses lõhkeaine, lõhkeseadme oluliste osade ja laskemoona ebaseaduslikus käitlemises süüdi Andrei Popovi ja Vladimir Pavlovi. Nende valdusest saadi kätte trotüüli kogukaaluga 2990 g, kokku 15 ühikut erisuguseid elektri- ja kapseldetonaatoreid ning 398 ühikut erineva kaliibriga tulirelva laskemoona.

18.08.2020 jõustus Harju Maakohtu otsus Veigo Jaanson ja Madis Kirsipuu kohta, kellele mõisteti ebaseadusliku lahingumoonas käitlemise eest vastavalt 6- ja 5-aastased reaalsed vanglakaristused.

29.10.2020 mõistis Viru Maakohus lõhkeseadme oluliste osade ebaseaduslikus käitlemises süüdi Nikolay Shevelevi. Temalt konfiskeeriti süütenööri lõigust ja kapseldetonaatorist valmistatud süütel, kaks elektridetonaatorit ning üks süütenööri lõik. See nimekiri ei pruugi näida sama muljetavaldav kui mõnel teisel amatööril, ent detonaatorid on suure

kahjustuspotsiaaliga ning need on tööstuslikult valmistatud ühe eesmärgiga – panna plahvatama lõhkeaine. Detonaatorite keelatud kasutamine võib põhjustada tõsiseid tervisekahjustusi ning halvemat juhul surma.

Positiivse näitena võib tuua läänevirumaalased Viru-Nigula vallast, kes koristustööde käigus leitud 10 kg lõhkeaine trotüüli kohta andsid viivitamata Päästeametile teada. Demineerijad viisid ohtliku aine minema. Korrektselt lõhkeainete loovutamisele ei järgne mingit karistust, olenemata materjali kogusest.

Peale plahvatusohu tuleb sõjaaegsete ja tundmatut päritolu materjalide puhul arvestada ka nähtamatute ohtudega – leiud võivad sisaldada aineid, mis on kahjulikud nii avastajale, juhuslikule möödujale kui ka keskkonnale. Näiteks 2019. a jõulupühade eel leiti Saaremaalt Sõrve sääre lähistelt metsast seitse sõjaaegset metallvaati, mis olid detektoristide poolt pinnasest välja kaevatud ning jäetud valveta metsa alla seisma. Vaatide sisuks oleva aine sissehingamine tekitas iiveldust. Hiljem võetud proovidest selgus, et vaadid võisid sisaldada ipriiti ehk sinepigaasi, mida kasutati I maailmasõja ajal sõjamürgina. Need toimetati 2020. a alguses Keskkonnainspektsiooni lattu.

Massihävitusrelvade leviku tõkestamine

Oht, et terroriorganisatsioonid kasutavad Euroopas rünnaku läbiviimisel keemia-, bio-, radioaktiiv- ja tuumamaterjali (KBRT ja inglise keeles CBRN), on õnneks tänini vaid teoreetiline. Eestist selles valdkonnas otsest ohtu ei lähtu. Tulevikus võib olukord muutuda seoses Eestis tekkiva strateegilist tähtsust

omava kõrgtehnoloogia, materjalide, masinate ja seadmete tööstusega. Sellegipoolest on Kaitsepolitsei ameti üks ülesanne massihävitusrelvade leviku vastane võitlus. Oht Eestile lähtub meie võimalikust staatusest transiitriigina nii massihävitusrelvade kui ka strateegilise kauba smugeldamisel Venemaa Föderatsiooni ja teistesse riikidesse.

Tingituna ajaloost ja asukohast maailmakaardil on meil palju vene keele oskajaid ja VFis kontakte omavaid inimesi, mistõttu võime olla atraktiivseks sihtmärgiks vahendamisel. Eestist võidakse selliste kaupade liigutamisel aidata logistikaga või vahendada kontakte Euroopa Liidu tootjatega. Meie ülesanne on kontaktid, teod ja tegijad tuvastada ning selliste juhtumite uurimine on keeruline ja ressursimahukas. Kremlil pole smugeldamise vastu võitlemiseks mitte mingit huvi ja sisulist rahvusvahelist koostööd VFiga pole. Õigupoolest ongi ju tegemist Euroopa Liidust seadmete ja tehnoloogia hankimisega just Putini režiimi sõjalise võimekuse tõstmiseks.

Sõjalise ja kahetise kasutusega kauba impordiks, ekspordiks ja transiidiks vajalike lubadega tegeleb Eestis Välisministeeriumi strateegilise kauba komisjon. Sinna kuuluvad mitme ametkonna esindajad, sh Kaitsepolitsei amet. Eriluba mittevajavat kaupa kontrollib Maksu- ja Tolliamet. Kahetise kasutusega kauba tuvastamine nõuab seadmete ja tehnoloogia spetsiifilise iseloomu tõttu eriteadmisi.

Järjest enam üritavad paariariigid tõsta oma sõjalist võimekust tsiviilkäibes oleva tehnoloogiaga, mis teaduse arengu tõttu on väga kvaliteetne ja teatud piirini võib aidata relvastust välja arendada. Isegi kui selline tehnoloogia ei ole liigitatud sõjalise või

kahetise kasutusega kaubaks, siis riigid võivad neid seadmeid siiski määratleda strateegilise kaubana ning piirata eksporti (kas tehniliste omaduste, lõppkasutuse või lõppkasutaja tõttu, avaliku julgeoleku või inimõigustega seotud kaalutlustel). Möödunud aastal võttis Eesti strateegilise kauba komisjonis selliseid otsuseid vastu korduvalt ning nende seadmete eksport tõkestati.

Massihävitusrelvade leviku ennetamiseks ja tõkestamiseks teeb Kaitsepolitsei amet koostööd eelkõige strateegilise kauba komisjoni liikmetega. Ennetustöö jaoks on oluline saada rahvusvahelistelt partneritelt infot, millistele lõppkasutajatele sõjaliseks otstarbeks toodetud kaupa hangitakse.

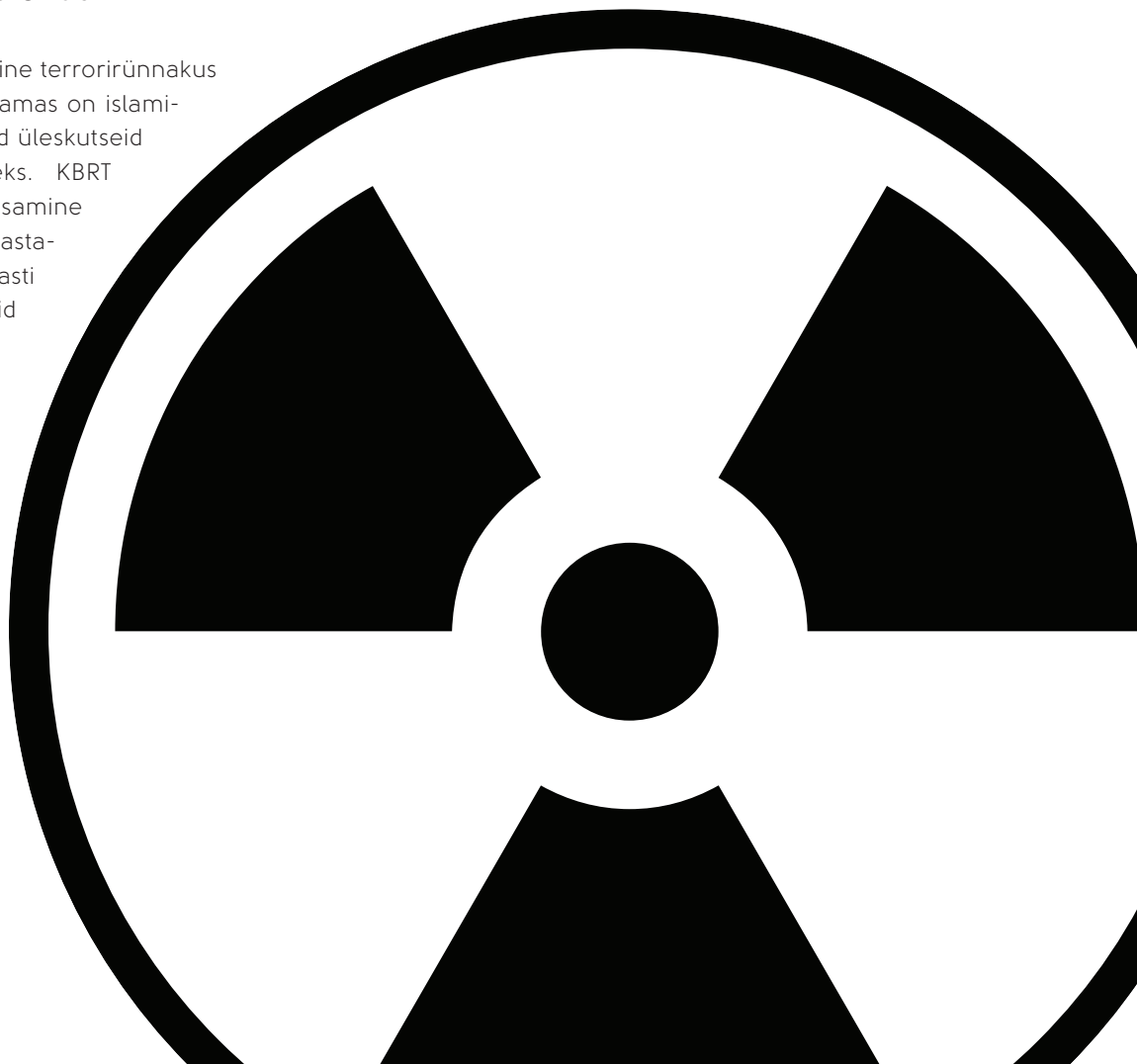
Keemia-, bio-, radioaktiiv- ja tuumamaterjaliga seotud ohud

Seni on KBRT materjali kasutamine terrorismirünnakus olnud pigem teoreetiline oht. Samas on islami-äärmuslikus propagandas tehtud üleskutseid selliste materjalide hankimiseks. KBRT rünnak – näiteks kemikaali lisamine pommile või sündmuskoha saastamine kiirgusega – tooks kindlasti kaasa paanika ja kaose, tõsiseid majanduslikke tagajärgi ning olenevalt asjaoludest ka suure inimohvrite arvu.

Kaitsepolitsei amet korraldas mullu veebruaris lauaõppuse KBRT2020, mille raames mängiti läbi just sellise terrorismirünnaku stsenaarium. Õppusel osalesid peale kaitsepolitsei veel

Politsei- ja Piirivalveamet, Maksu- ja Tolliamet, Päästeamet, Keskkonnaamet, Veterinaar- ja Toiduamet, Terviseamet, Kaitsevägi, Riigikantselei, Ida-Tallinna Keskhaigla, Tallinna Kiirabi, Tallinna Sadam ja Tallink.

Õppusel harjutati ja arutleti tunamullusel väliõppusel KBRT2019 läbimängitud stsenaariumite lahendamist. Asutused said hea ülevaate KBRT sündmusele reageerimise ja selle lahendamise hetkevõimekusest Eestis. Õppuse käigus kaardistati asutuste praegused kitsaskohad ning vajadused. Selle valdkonna koordineerimiseks ning rünnakuteks valmisoleku tõstmiseks moodustatakse kaitsepolitsei juhtimisel asutusteülene KBRT juhtrühm.

MAJANDUSJULGEOLEK JA KORRUPTSIOONIVASTANE TEGEVUS

Kaitsepolitsei ameti eesmärk majandusjulgeoleku tagamisel on ennetada ja tõkestada majanduse kaudu Eesti suveräänsusesse sekkumist. Majandusjulgeolek tagab Eestile võime viia ellu vabalt valitud majanduspoliitikat, arendada riigi majandust ja tõsta elanike heaolu ning tagab suutlikkuse seista vastu majanduslikule survele. Majanduslik surve võib lähtuda nii välisriikidest kui ka riigi enda suveräänsetest otsustest. Selleks on oluline tuvastada vaenulike riikide poliitiliselt motiveeritud majanduslik surve. Sellist strateegiat kasutavad peamiselt Venemaa ja Hiina.

Täpselt samavõrra ohtlikud on majandust riigi seestpoolt mõjutavad tegurid, mis õnnestavad elanike usaldust riigi vastu. Üks korrumppeerunud ametnik võib oma tegevusega tuua kaasa kahju, mida peab korvama aastaid. Ametiisikud peavad tundma toimingupiiranguid ja riigi esindajana oma tuttavate suhtes otsuste langetamine on suure tõenäosusega toimingupiirangute rikkumine. Samuti tuleb Eestil jõuliselt edasi liikuda eesmärgi poole, et sogases vees rammusa kala püüdmine oleks meie riigis hukkamõistetav. Lobimine vajab reguleerimist – seda kinnitavad nii poliitikud kui ka ettevõtjad, kes on huvitatud ausast konkurentsist.

Oht riigi julgeolekule võib seisneda ka majandusliku sõltuvuse tekkimises. Näiteks kui Eesti poliitilised või avaliku sektori otsused pole kantud mitte Eesti riigi ja rahva huvidest, vaid hoopis mõne ebademokraatliku riigi huvidest. Vaenulikud riigid püüavad investeringute abil luua mõjutushoobasid, millega Eesti poliitikat endale sobivas suunas juhtida. Majanduslik surve võib väljenduda kunstliku defitsiidi tekitamises, kui strateegiliselt oluliste ettevõtete või valdkondadega seotud tarneahelad on kontrollitavad riigi poolt, mille huvid vastanduvad Eesti omadele.

Majanduslik surve võib päädida riiklikul tasemel kehtestatud piirangutega Eesti ettevõtete vastu (nt mingi toote impordikeeld) või riigi üldisest poliitilisest keskkonnast lähtuvalt ettevõtete endi initsiatiivil võetud meetmetena Eesti partnerite vastu (nt ei täideta enam lepingulisi kohustusi). Selliste võtete kasutamine annab võimaluse proovida manipuleerida seotud isikutega.

Kaitsepolitsei ameti fookus majandusjulgeoleku tagamisel ja välisinvesteeringute analüüsimisel on eelkõige kriitilisel taristul (transpordi-, side- jm elutähtsate teenuste pakkumise taristu), IT- ja energiavaldkonnal. Võimalikud haavatavused nendes valdkondades on riigi julgeolekule eriti kahjulikud. Kaitsepolitsei ameti tähelepanu on pälvinud kavandatavad investeeringud riikidest, kus ärihuvide asemel juhitud mitmed ettevõtted poliitilistest või julgeolekuhuvidest.

Strateegilisi ettevõtteid tuleb kaitsta

2020. aastal on Covid-19 pandeemia avaldanud märgatavat mõju majandusjulgeoleku riskidele. Kriisist tulenev majandussurutus on nii Eestis kui ka meie partnerite juures veelgi teravamalt esile tõstnud vajaduse sõeluda välisinvesteeringuid. Kui strateegilisi ja elutähtsaid teenuseid osutavad ettevõtted satuvad raskustesse, siis tuleb neid kaitsta ülevõtmise eest. See on vaenulike riikide poolt kontrollitud ettevõtete siht. Ümber on hinnatud ja laiendatud riskivaldkondi, samuti on vähendatud sõelumiskohustusega investeeringu osaluse minimaalset suurust. Üldine trend nii Euroopa Liidu kui ka teiste partnerite puhul on liikunud välisinvesteeringute sõelumise karmistamise poole. See lähtub suurenenud vajadusest kaitsta oma majanduskeskonda väliste mõjutuste eest.

Kaitsepolitsei amet töötab ja uurib rahvusvahelise sanktsiooni rikkumise kuritegusid. Teeme koostööd nii riigisisese rahvusvahelise sanktsiooni rakendajate ja valdkonnapõhise järelevalvega kui ka välisriikide partneriteenistustega. Sanktsiooni rikkumiste tõkestamisel näeme, et rahvusvahelistel sanktsioonidel on mõju nii vahetule subjektile kui ka nende riikide majandusele, kes rahvusvahelisi tavaid eirava tegevusega on enda suhtes sanktsioonide kehtestamise esile kutsunud. Sanktsiooninimekirjas olevatel isikutel ja ettevõtetel on raskem sanktsioone rakendavates riikides säilitada oma kauban-

dussuhteid ning teha uusi investeeringuid. Seetõttu otsivad ettevõtted, mille tegelik kasusaaja on sanktsioonialune isik, oma majandustegevuseks vahelülisid kahtlust mitteäratavate hulgast.

Teadlikkus sanktsioonidest on kasvanud ning ollakse varasemast tähelepanelikumad, kui kavandatakse tehinguid sanktsioonialuste riikide ettevõtetega. Siiski on vaja jätkata regulaarse info jagamist sanktsioonidest, kuna osa majandussubjektidest ei pööra eri põhjustel sanktsioonide rakendamisele tähelepanu. Seetõttu võivad nad sattuda sanktsiooni rikkumise olukorda.

Eestis on kõige suurem risk kokku puutuda Venemaa subjektidele kehtestatud sanktsioonide rikkumisega. Seda on oluline teadvustada ja veenduda oma tehingupartnerite tegelikes kasusaajates ning seotud isikutes, et vältida vähesest hoolsusest tulenevat sanktsioonide rikkumist. 2020. aastal on meie lähiriikidest sanktsioneeritud isikuid lisandunud Valgevenest ning sanktsioonimekirju täiendatakse pidevalt.

Lobimine vajab reguleerimist

Eesti on rahvusvahelistes riikide valitsemist ja arengut hindavates raportites stabiilselt suhteliselt kõrgetel kohtadel. Eesti ühiskonna korrupsioonitalumatus ning välja kujunenud tava kõiki korrupsiooni ilminguid piisava põhjalikkusega avalikult käsitleda aitavad Eestit hoida vähese korrupsiooniga riigina. Avalik sektor teenib rahvast ning otsuseid ja toiminguid peab tegema avaliku eetika kõrgemaid nõudeid täites. Korrupsiooni põhjustavad asjaolud tuleb juba varases staadiumis välistada.

Kaitsepolitsei amet on aastaid juhtinud tähelepanu, et lobimise valdkond vajab selgeid reegleid. Korrupsioonivastase võitluse märgid näitavad endiselt ja üha rohkemgi, et reguleeritud ja avalikustatud lobimisega teeks Eesti olulise sammu ausama ja läbipaistvama riigi poole. Avalikkus ootab selgust, kuidas mõjutab lobimine näiteks puidutööstuse, ravimi- ja apteegituru, telekommunikatsiooni ja energiatootmise otsuseid. Korrupsiooni kasvulava on seal, kus otsuseid ja kaalutlusi ei selgitata ning langetatud valikud on ühiskonnale mõistetamatud.

Lobimise reguleerimist ei toeta vaid need ettevõtjad ja poliitikud, kellele sobib sogases vees kala püüdmine. Hallil alal tegutsemine võimaldab varjata otsuste tegemise ja riigi ressursside jagamise tegelikke eesmärke. Tunnustust pälvivad kõrged riigiametnikud ja lobistid, kes teavitavad avalikkust oma lobitegemisest ja nõuavad lobimise põhimõtete kirjapanekut. Need reeglid on vaja esimesel võimalusel kehtestada vähemalt avalikus sektoris, et väheneks hämarate otsuste ja toimingute osakaal. See, et Eestis ei ole siia maani toimivat teiste ELi riikidega sarnanevat lobimise seadust või head tava, ei sobi kokku avatud Eesti kuvandiga.

Viirusepandeemiast tingitud majanduskriisis on vajalik hoida käigus majanduse vereringe, tagada tõhus tervishoiuteenus, hankida kiiresti suures

koguses ravimeid ja tervishoiuvarustust. Riigivõim on surve all kriis kiiresti lahendada ning abiraha võidakse jagada ebaselgete ja ähmaste kriteeriumite alusel. Sellele on juhtinud tähelepanu Riigikontroll. Kui riigihangete korraldamisel ei tagata erapooletust ja konkurentsi riivamatust, loob see korrupsiooni soosiva keskkonna. Hädaolukorras tehtud otsustele ei pruugi alati järgneda nõuetekohast menetlust ja dokumentatsioon võib jääda puudulikuks. See muudab auditite ja kontrollide või uurimise keeruliseks. Kaitsepolitsei amet pöörab koroonaviirusega võitlemisest hõivatud poliitika- ja majandussfääris tekkivale korrupsiooniohule erilist tähelepanu, et tõkestada ja välja selgitada korrupsioonikuriteod.

Ametiisik peab oskama end õigel hetkel otsustamisest taandada

Põhilisteks korrupsioonikuritegudeks on altkäemaksu võtmine ja andmine, omastamine, toimingupiirangu rikkumine ja mõjuvõimuga kauplemine. Ametiisiku toimingud ja otsused peavad olema ausad, läbipaistvad ja erapooletud. Eesti on väike riik ja ametiisikud ei saa välistada, et ühel hetkel tuleb kohaliku omavalitsuse, riigi, avalik-õigusliku juriidilise isiku vm avalikke ülesandeid täitva institutsiooni nimel langetada otsuseid⁶ enda tuttavate suhtes. Sellisesse olukorda sattudes ei tohi seda suhet salata, vaid korrektne on otsustusprotsessist taandumine. Selle reegli vastu eksides on lihtsamal juhul tegemist toimingupiirangu rikkmisega⁷. Olenevalt tehtud otsuse rahalisest väärtusest on tegu väärteoga (otsuse rahaline väärtus alla 40 000 euro) või kuriteoga (otsuse rahaline väärtus 40 000 euro või enam). Raskemal juhul, kui asi mõjutab mõlema osapoole varalist seisut, võib ametiisiku tegu olla altkäemaksu võtmine. Sellisel juhul on ka varalise suhte teine pool kurjategija, kuna ka altkäemaksu andmine on kuriteona karistatav.

Toimingupiirangu rikkumise puhul ei saa ametiisik otsuse või toimingu eest korruptiivset tulu, vaid otsus või toiming tehakse huvide konflikti tingimustes ning kõrvaltvaataja mõistab seda võimupädevuse kuritarvitamisena. Nendel juhtudel pole õigus-päraseks pääseteeks ametiisiku töövälise seoste mahasalgamine, vaid enda taandamine otsuse ja toimingu tegemisest. Toimingupiirangu rikkumisest arusaamiseks sobib seisukoht: „Ametiisik, ära tee otsustusi isikute suhtes ja huvides, kellega sul on otsuste tegemise ajal n-ö raha vahel!“

Tuvastatud korruptsioonijuhtumid

Tartu Maakohus mõistis 3. novembril 2020 eriti suures ulatuses toime pandud toimingupiirangu rikkumises süüdi endise Tartu abilinnapea Valvo Semilarski. Seejuures nõustus esimese astme kohus süüdistusega osas, mis heitis abilinnapeale ette linnavalitsuse liikmena otsuse tegemises osalemist, kui adressaatideks olid ettevõtjad, kellega abilinnapead ühendasid otsuste tegemise ajal peaaegu poole miljoni euroni ulatunud võlaõiguslikud suhted. See, kas õigusrahu jääb maakohtu määratud paika, selgub sama juhtumi edasises menetluses järgmistes kohtuastmetes. Esimese astme kohtulahend andis vastuse ka küsimusele jälituse õiguspärasusest, mida Semilarski kaitsja avalikus kommunikatsioonis kohtumenetlusega paralleelselt pidevalt kahtluse alla seadis. See tema klienti esialgu ei päästnud.

Riigihanke siseinfo BMW eest

15. jaanuaril 2020 pidas Kaitsepolitsei amet altkäemaksu võtmises kahtlustatavana kinni Elektrilevi OÜ juhatuse liikme Taavo Randna. Pikka aega Elektrilevi OÜs juhtivatel kohtadel töötanud Randna vastusalas oli sideteenuste valdkonna juhtimine, sealhulgas Elektrilevi kiire internetivõrgu ehitamise projekt. Internetivõrgu ehitajate leidmiseks korraldas Elektrilevi 2019. aastal raamhanke, kus oli

ühels edukaks pakkujaks elektri- ja sidevõrkude ehitusega tegelev ettevõtte Winester OÜ. Mida aga riigihanke pakkumusi hinnanud Elektrilevi töötajad ei teadnud, oli see, et nende ülemus Randna oli Winester OÜ omanikule ja juhatajale Tarvi Velströmile juba enne hanke väljakuulutamist edastanud hanke-dokumendid. Samuti oli Elektrilevi juhtiv töötaja soovitanud oma tuttavale esitada valeandmeid Winester OÜ varasemate tööde kohta, kinnitades, et hankekommisjon ei kontrolli esitatud andmeid kuigi põhjalikult.

Winester OÜ sai Randna kaudu teada ka kõrgeima hinna, millega Elektrilevi OÜ on valmis pakkujatelt töid tellima. Randna jagas veel Elektrilevi konfidentsiaalset infot: teiste hankel osalenud ettevõtete pakkumuste sisu ja hinnad ei jäänud samuti Velströmi ees saladuseks. Tänu Randnalt saadud siseinfole sai Winester OÜ teiste pakkujate ees kiire internetivõrgu ehitamise prooviprojekti hankel ebavõrdse eelise. Vastutasuks Elektrilevi OÜ siseinfo edastamise eest maksis Velström kinni Randna kasutuses olnud BMW elektriauto liisingumaksud ja hoolduskulud rohkem kui 26 000 euro väärtuses. Taavo Randna, Tarvi Velström ja Winester OÜ nõustusid kokkuleppemenetlusega.

Kirjeldatud kaasus on järjekordne näide selle kohta, kuidas avalikke ülesandeid täitva riigiosalusega äriühingu juhtiv töötaja asus korruptiivsele teele. Nagu oleme korduvalt rõhutanud, on korrumpeerunud isikute osalemine riigiosalusega strateegiliste äriühingute juhtimises ühelt poolt kahjulik ettevõtte äritegevusele ja strateegiliste eesmärkide täitmisele ning lisaks ohuks riigi majandusjulgeolekule. Seejuures on meeldiv tõdeda, et riigiosalusega äriühingute töö korraldamisel on seda aina enam mõistetud ja tugevdatud ettevõtete pettuse riskide hindamise ja sisekontrolli üksusi. Eesti Energia ja tütar-ettevõtete töö selles valdkonnas on kiiduväärne.

IT-spetsialist müüs internetis õhuväe vara

4. novembril 2020 mõisteti Harju Maakohtus süüdi Õhuseiredivisjoni IT-spetsialist Armin Annus kaitseväe vara suures ulatuses omastamises ja ebaseaduslikus kasutamises. Süüdimõistva otsuse kohaselt omastas Annus kaitseväe info- ja kommunikatsioonitehnoloogia (IKT) seadmeid aastatel 2015–2019 kokku vähemalt 48 935 euro väärtuses ning lisaks kasutas ta ebaseaduslikult vähemalt 30 404 euro väärtuses kaitseväele kuuluvaid IKT seadmeid krüptovaluuta kaevandamiseks.

Annusel oli IT-spetsialistina oma ametiülesannete täitmiseks õigus tellida asutusele mitmesuguseid IKT

seadmeid, millest ta osa oma taskute täitmiseks internetis maha müüs. Tegude varjamiseks kasutas ta abikaasa ja isegi ühe kolleegi alaealise lapse arvelduskontot, kuhu lasi ostjatel kanda kaitseväele kuuluvate esemete müügist saadud raha.

Peale selle komplekteeris ta kaitseväele kuuluva- test IKT seadmetest hulgaliselt arvuteid, mille seadistas nii oma elukohas kui ka töö juures kaevandama krüptovaluutat. Ainuüksi Ämari lennubaasis oli ta selleks otstarbeks paigaldanud eri asukohtadesse, sh isegi asutuse serveriruumi, kokku 17 sellist arvutit. Kohus mõistis Armin Annusele karistuseks 2 aastat ja 6 kuud vangistust tingimisi 2 aasta 8 kuu pikkuse katseajaga. Annus peab riigile tekitatud kahju hüvitama.

Armin Annus koos krüptoraha kaevandama seadistatud arvutisüsteemiga.

Tolliametnik ei täitnud narkootilise aine nimel töökohustusi

25. juunil 2020 mõistis Viru Maakohus kokkuleppe korras altkäemaksu võtmises süüdi Maksu- ja Tolliameti tolliosakonna idapiiri tollijärelevalve valdkonna Ida tollipunkti tolliinspektor-vahetusevanema Konstantin Tšernilovski. Ametnik oli muu hulgas narkootilise aine eest valmis lubama salakaubitsejad ilma kontrollimata üle piiri. Tšernilovski oli hinnatud kolleeg ning 2020. a aprillis valiti ta Maksu- ja Tolliameti kuu persooniks, kuid kahjuks oli silmapaistva välisfassaadi taha peitunud korruptandist riigiametnik.

Ametnik, kes narkootilise aine eest on valmis jätma tegemata oma töö Eesti Vabariigi piiril, on suur julge-

olekurisk ja potentsiaalseks värbamise objektiks võõrriigi eriteenistusele. Kaitsepolitsei amet pöörab erilist tähelepanu korruptsioonikuritegudele riigipiiril, eriti tekkinud olukorras, kus Eesti Vabariigi ja Venemaa Föderatsiooni vaheline piir on suletud. Selline olukord survestab salakaubavedajaid otsima uusi võimalusi ebaseaduslikuks kaubaveoks, millega kaasneb oht, et võimalusi leitakse just korrumpeerunud ametnike seast.

Konstantin Tšernilovskile määrati karistusena 2 aastat ja 6 kuud vangistust 3-aastase katseajaga, millest kohe pidi ära kandma 3 kuud šokivangistust. Ametnik jättis korduvalt tegemata tollikontrolli kolmele mehele, kes vedasid salasigarette üle piiri. Vastutaks sai Tšernilovski salasigarette, sularaha ja narkootilist ainet.

Tolliinspektor-vahetusevanem K. Tšernilovski teeb näilist tollikontrolli altkäemaksu andja ja salakaubavedaja Maxim Koltsovile, samal ajal läbib tollipunkti salakaubavedaja isa Sergey Koltsov, kelle kotis on samuti salasigaretid. Hetk hiljem siseneb M. Koltsov koos salakaubaga Eesti Vabariiki.

Jõustus ministeeriumi IT-hangete kohtulahend

Mulluses aastaraamatus oli juttu ministeeriumi IT-hangetega seotud korrupsioonijuhtumist, mis jõustus 2021. a alguses. Riigikohus tühistas 25. juunil 2020 Tallinna Ringkonnakohtu 19. detsembri 2019 lahendi ning saatis kriminaalasja ringkonnakohtu samale koosseisule uue kohtuotsuse tegemiseks. Tallinna Ringkonnakohtu 21. septembri otsus jõustus Riigikohtu 5. jaanuari 2021 määrusega, millega mõisteti õigeks Ivo Ahun. Samas jõustusid süüdimõistvad kohtuotsused Margus Dsissi suhtes altkäemaksu võtmises, mõjuvõimuga kauplemises ja riigihanke nõuete rikkumises. Endine Maaeluministeeriumi infoturbejuht Aivar Ilves ja tema firma Sheli OÜ mõisteti süüdi altkäemaksu andmises. Margus Dsiss võttis Ilveselt Lennuameti andmete migratsiooni teenuse hankimisel 1000 eurot altkäemaksu. Samuti küsis Dsiss Veeteede Ameti ametnike üle mõjuvõimu kasutamise eest 4000 euro väärtuses vara. Lisaks rikkus Dsiss Sheli OÜle eelise andmiseks riigihanke reegleid Lennuameti pilootide teooriaeksami tarkvara hankel, pilootide eksamitarkvara hoolduse ning lennunduspersonalit pädevuste tarkvara arendushankel ja Lennuameti mehitamata õhusõidukite ehk droonide menetlemise tarkvara hankel. Isikuid karistati rahalise karistusega.

Lõppes kohtumenetlus Savisaarega seotud kriminaalasjas

Eesti vanarahval oli kombeks öelda, et haigused käivad ikka mööda inimesi, mitte mööda kive ja kände. Mullu lõpliku lahenduse saanud Edgar Savisaarega seotud kriminaalasi koondas nimesid, kellest mõni juba aastate eest oli saanud korrupsiooniga kurikuulsaks ja mõni selle juhtumi lahenemise järel oma kurikuulsust otsima läks. 22.09.2015 pidas Kaitsepolitseiamet kuriteos kahtlustatavana kinni toonase Tallinna linnapea Savisaare, kes anti hiljem koos kaassüüdistatavatega kohtu alla 17.07.2014 alustatud kriminaalasjas. Kuna kohus leidis, et endine linnapea on parandamatult haige, lõpetati tema suhtes algatatud kriminaalasi 2018. aastal. Küll aga jätkus kohtumenetlus tema juhtumiga seotud teiste kohtualuste suhtes. 30.11.2020 jõudis kohtumenetlus kriminaalasjas lõpule, kui Riigikohus ei võtnud osapoolte kaebusi menetlusse ja jõustasid madalamate astmete kohtuotsused.

Seega kokkuvõtvalt võib tõdeda, et Tallinnas Sihi tn 108 ebaseadusliku ehitustegevusega seoses tunnistati Villu Reiljan kokkuleppemenetluses süüdi Savisaarele pistise vahendamise eest⁸ ja teda karistati rahalise karistusega 33 320 eurot. Reiljani tööandja Vello Kunman tunnistati süüdi Savisaarele pistise lubamise eest⁹ ja teda karistati rahalise karistusega 15 000 eurot.

Savisaar oli seotud ka teise altkäemaksu juhtumiga, kui MTÜ Eesti Keskerakonna valimisreklaame rahastati keelatud annetusega. Altkäemaksu andmise jälgede segamiseks ei antud raha mitte erakonnale ega selle liikmetele, selle asemel anti 275 000 euro ulatuses laenu erakonna reklaamipartneri Paavo Pettai ettevõttele Midfield OÜ (Pettai aitas kuritegude asjaolude väljaselgitamisel ja prokuratuur lõpetas tema suhtes kriminaalasja). Kalev Kallo tunnistati süüdi altkäemaksu vahendamises, altkäemaksu võtmisele ja andmisele kaasaaitamises ning keelatud annetuse andmisele ja vastuvõtmisele kaasaaitamises. Altkäemaksu esemeks oli muu soodustusena laenu võimaldamine MTÜ-le Eesti Keskerakond. Kallo oli nimetatud kuritegude toimepaneku ajal Riigikogu liige.

MTÜ Eesti Keskerakond tunnistati kokkuleppemenetluses süüdi keelatud annetuse vastuvõtmises suures ulatuses. Juhatuse liikmed tunnistasid erakonna süüd ning nõustusid sõlmitud kokkuleppega. Kohus karistas erakonda rahalise karistusega 275 000 eurot, millest kohustas kohe tasuma 25 000 eurot ja ülejäänud jäänuks tahtlike kuritegude teoks panemata jätmisel maksmata.

Hillar Teder pani toime suures ulatuses altkäemaksu andmise ning suures ulatuses keelatud annetuse tegemise – keelatud annetuse liiklus tema poja Rauno Tederi ettevõtte kaudu. Kriminaalmenetlus isiku suhtes lõpetati KrMS § 202 alusel, kuna isik andis kohtumenetluses sisukaid ja põhjalikke ütlusi ning aitas sellega kaasa töendusasjaolude väljaselgitamisele. See on karistust kergendav asjaolu. Kohus määras, et tal tuleb maksta riigituludesse 200 000 eurot. Tänavu jaanuaris esitatud kahtlustust kontrollides peab selguma, kas Hillar Teder on Savisaare kriminaal- asjas saadud negatiivsest kogemusest õppust võtnud või jätkas ettevõtjana raha (alkäemaksude) abil ametnike ja poliitikute mõjutamist enda ettevõtetele kasulikus suunas.

15.12.2014 kohtumisel annab V. Reiljan teada: „...boss tervitab sind saabuvate pühade puhul ja saadab sulle hea magusa joogi, ... kõigepealt ma ütlen ühte seda asja, mis sulle kohe huvi pakkuda, et ta tervitab sind südamest esiteks, aga see pole midagi. Teiseks ta ütleb sulle niimoodi, et kui sa oled huvitatud, siis ta toetab su parteid paarikümne tonniga.”

E. Savisaar: „Ikka on huvi.”

Reiljan: „Et vaata selles mõttes mul on nagu volitused sulle seda ütelda, et kui sa natukene... nüüd saadad sinna mingisuguse, ütleme mingisuguse siis tegelase, kes neid asju ajab sul.”

Savisaar: „Ma saadan sinu juurde.”

Reiljan: „Sa võid minu juurde saata ka, mina lähen temaga sinna kuhu vaja, eksle.”

Reiljan lisab: „Jah, ta ütleb jah, et ta hea meelega... ütleme niimoodi panustaks, et noh, ei ole ju küll linna valimised, aga noh ütleme niimoodi jah, jah seesamune riigi tõe ja õiguse nimel (naerab) ma ütleks”.

Reiljan uurib, kas Savisaar on valmisteks valmis, mille peale Savisaar ütleb: „Jah, aga no, kui sina aitad, siis”

Reiljan vastab: „Ega meie ka oleme positiivsed ikka ..., ikka aitan” ja sosistab „siia sahtlisse, mõni sent siia sahtlisse, mõni sent. Vaata see oli nagu see konkreetne asi, mida ma sulle rääkisin. Saada oma jeekimid, oma jeekimid ... [arusaamatu] ... juurde ja [sosistab] panen need laua peale, siis tõmba asjad kokku ja siis seda asja, et ikka mõni sent saab sahtlisse.”

Savisaar vastab: „Ikka.”

Vestluse lõpus Reiljan tänab Savisaart, mille peale Savisaar vastab: „Ära mind täna midagi, aga ma proovin neid asju klaarida.”

Foto: Rauno Volmar/ Ekspress Meedia

SÕJAKURJATEGIJATE PROTSESSID VENE AJALOOPROPAGANDAS

Tänases tsiviliseeritud maailmas on üha enesest-mõistetavamaks saanud inimsusvastaste kuritegude või sõjakuritegude aegumatus ning kedagi ei pane imestama, et kohtu ette tuuakse ka üle 90-aastaseid vanainimesi, kelle hingel on II maailmasõja aegsed kuriteod. Eesti seos nende tänapäevase määratluse järgi rahvusvahelise õiguse vastaste kuritegudega pärineb II maailmasõjast ning sellele järgnenud Nõukogude okupatsiooni aastatest. Arusaadavalt ei tegelenud Nõukogude juurdlus- ja kohtuorganid oma režiimi esindajate toimepandud kuritegudega. Küll aga alustas NSV Liit juba 1943. aastal avalikke kohtuprotsesse Saksa poole kuritegudega seoses.

Avaldame aastaraamatus KGB täiesti salajase kogumiku kaks artiklit aastatest 1963 ja 1969, mis käsitlevad okupeeritud Eestis 1960. aastatel toimunud protsesse sõjakurjategijate üle ja nende kasutamist ajaloo-propagandas. KGB juhtimisel kasutati Saksa poole kuritegusid Nõukogude sõjajärgsete massirepressioonide õigustamiseks ja Välis-Eesti kogukonna tasalülitamiseks. Tänapäeva Venemaal näeme aina kiirenevat tagasipöördumist Nõukogude ajalookirjutuse juurde ning sellega paralleelselt võtavad eriteenistused taaskasutusele aastakümneid tagasi äraproovitud meetodid. Vene keelest tõlgitud artiklitele eelneb ajaloolase Meelis Maripuu artikkel, mis avab NSV Liidus toimunud sõjakurjategijate protsesside tausta ja seoseid propagandistliku ajalooinese kasutamisega tänapäeva Venemaal.

„Без срока давности – Аегумистähtajата“

Meelis Maripuu
Ajaloolane, Eesti Mälu Instituut

Maailmasõja lõppedes sõlmisid NSV Liit ja lääneliitlased 1945. a augustis Londoni lepingu (Londoner Charta või Nürnbergi Charta). Selle alusel asutati rahvusvaheline sõjatribunal kohtupidamiseks Teise maailmasõja ajal kaotaja-riikide sooritatud sõjakuritegude süüdlaste üle. Selle järgi peeti Nürnbergi protsessil ning Nürnbergi järelopsessidel 1945–1949 kohut Saksamaa kõrgemate riigitegelaste ja sõjaväelaste üle. Järgnevatel aastakümnetel kujundati rahvusvahelisest Nürnbergi tribunalist ilustatud pilt. Samal ajal korraldasid võitnud liitlasriigid oma okupatsioonitsoonides arvukalt kohtuprotsesse, kus kohut mõistsid nende riikide oma sõjatribunaliid. Järgnevatel aastatel toimus natsionaalsotsialistliku Saksamaa ja temaga koostööd teinud (või tema poolt okupeeritud) riikide sõja- ja inimsusvastastes kuritegudes süüdistatavate kodanike üle asukohariikides tuhandeid kohtuprotsesse, mis tuginesid nende riikide seadustele.

NSV Liidus arreteeriti Venemaa Föderatsiooni Föderalse Julgeolekuteenistuse andmetel aastail 1943–1953 rohkem kui 320 000 kohalikku elanikku, kellest enamikku süüdistati ühel või teisel moel koostöös Saksa okupatsioonivõimudega.

Karl Linnase, Ervin Viksi ja Juhan Jüriste kohtuprotsess Eesti NSV Ülemkohtus.

Teadaolevalt arreteeriti Eestis juba 1944. a sügisel üle 5000 inimese, järgmisel aastal üle 12 000. 1949. a lõpuks oli Eestis poliitilistel põhjustel arreteeritud üle 27 000 inimese ning suur osa süüdistustest olid seotud koostööga Saksa okupatsioonivõimudega. Seejärel arreteerimiste hoog rauges. Enamik inimesi, kes Saksa võimudega tihedamat koostööd olid teinud ning võisid olla seotud okupatsioonivõimu kuritegudega, kuulusid tõenäoliselt Punaarmee eest läände põgenenud ligikaudu 100 000 inimese hulka. Esimestel sõjajärgsetel aastatel toimusid juurdused enamasti kiiresti ja pealiskaudselt ning Eesti NSVs ei lähtunud Saksa võimudega koostööd teinud inimeste süüdimõistmisel sõjakuritegude määratlusest, vaid inimesi mõisteti süüdi kodumaa reetmise paragrahvi järgi. Seda loomulikult hoolimata asjaolust, et ükski neist Eesti Vabariigi kodanikest polnud ilmutanud soovi saada Nõukogude kodanikuks. „Sõjakuritegudest“ räägiti eelkõige suhtlemisel teiste riikidega, näiteks Soome sõjaväes võidelnud eestlasi Soomelt välja nõudes.¹⁰

Külma sõja ajal muutus kohtumõistmine natsionaalsotsialistliku režiimi aegsete kurjategijate üle üha politiseeritumaks. Uue lainena võttis NSV Liit selle teema ette aastail 1958–1969. Pärast Stalini isikukultuse lõppu nõrgenenud Nõukogude režiimi toetuseks oli vaja ühiskonda mobiliseerivat ja korraldavat uut raamistikku. Suure juhi asemele tõsteti sümboliseerivalt nõukogude rahvas, mille all peeti silmas eelkõige venelasi. Rahvast ühendavaks sümboliks sai Suur Isamaasõda või laiema Saksa okupatsiooni vastane võitlus Ida-Euroopas. Saksamaa üle saavutatud võidule ning rahva kannatustele omistati suurejooneliselt pühalikud mõõtmed, Nõukogude Liidust kujundati Teise maailmasõja peamine kannataja ja maailma ainuke päästja.

Saksa okupatsiooni all elanud rahvaste kollaboratsioon ja nende esindajate võimalikud kuriteod võeti uuel kujul luubi alla. Miljonite Saksamaaga koostööd teinud venelaste „häbi“ hakati maha pesema teiste rahvaste avaliku häbistamisega. Ida-Euroopa rahvaid hakati kujutama natsionaalsotsialistliku Saksamaa kuritegelike liitlastena, hullematena kui rahvussotsialistid ise. Selle kuvandi loomiseks sobisid ka natsionaalsotsialistliku režiimi aegsete kurjategijate näidisprotsessid. Lisaks Ida-Euroopa rahvaste süüdistamisele hakati NSV Liidus lääneriike süüdistama rahvussotsialistliku poliitika jätkamises pärast hitlerliku Saksamaa langemist.

Juba 1957. a mais alustas NSV Liit Saksamaa Sotsialistliku Ühtsuspartei sildi varjus propaganda-kampaaniat Saksamaa Liitvabariigi kohtunike ja advokaatide vastu, kes olid olnud hitlerliku režiimi teenistuses. 1958. a novembris kutsus NSV Liit esile järjekordse Berliini kriisi, nõudes liitlastelt ultimatiivselt oma relvajõudude välja viimist Lääne-Berliinist. 1959. aastal tegi NSV Liidu uus juht Nikita Hruštšov visiidi Austriasse, kus ta tõi sümboliseerivalt endises Mauthauseni koonduslaagris avalikkuse ette Saksa DV juhtkonnale antud ülesande valmistada Saksamaa Liitvabariigi ründamiseks natsismisüüdistustega, kus kandvat rolli hakkasid etendama näidisprotsessid. Jagatud Saksamaa saatus ei olnud selleks ajaks veel lõplikult otsustatud ning NSV Liit püüdis Lääne-Saksamaa seisundit rahvusvahelise üldsuse silmis õonestada revanšismi, fašismi ja militarismi süüdistustega. Hruštšovi esinemine andis avalöögi NSV Liit julgeolekuteenistuse kureeritud kohtufarsile Ida-Berliinis, mis päädis 1960. a aprillis Lääne-Saksa ministritele tagaselja eluaegse vanglakaristuse määramisega.

Samal ajal sai selged piirjooned ka NSV Liidu võimu alla langenud rahvaste läände põgenenud liikmeist tekkinud pagulaskogukondade vastane võitlus. NSV Liidu seisukohast oli kõige tähtsam USAs ja üldse Põhja-Ameerikas toimuv: USA oli peamine ideoloogiline vaenlane ning seal elasid väga suured põgenike kogukonnad NSV Liidu aladelt (venelased, ukrainlased, leedulased, lätlased, eestlased, Kaukaasia rahvad jt). Eesti seisukohast oli kahtlemata oluline ka pagulaskonna tegevus Rootsis. 1959. aastal oli USA president seadustanud NSV Liidu kommunistliku režiimi poolt ikestatud rahvaste toetusnädala iga-aastase tähistamise, mis sai oluliseks tähtsuseks NSV Liidu võimu alt põgenenud pagulaste võitluses kommunistliku režiimi vastu. Lootus põgenike massiliseks tagasipöördumiseks oli kustunud ja Nõukogude poole oluliseks ülesandeks jäi värvata pagulaste hulgast endale agente. Mõjutusvahendina oli tähtsal kohal manipuleerimine infoga isiku väidetavast koostööst okupatsioonivõimudega, osalemisest kuritegudes jms. Lisaks oli NLKP Keskkomitee presiidium teinud 1959. aastal korralduse lähiaastatel purustada kõik „Nõukogude-vaenulikud emigrantlikud keskused“, mis tähendas aktiivset propagandasõda.

Näidisprotsessid Saksa poolel toimepandud kuritegudes süüdistatavate üle algasid Balti riikides 1959. aastal ning Eestis ilmuvaid ajalehti jälgivad pagulased tegid järelduse, et „Baltikumis on Moskva kor-

raldusel pandud käima uus kampaania vabas maailmas viibivate eestlaste, lätlaste ja leedulaste vastu.¹¹ Järgnevatel aastatel veeres näidisprotsesside laine Leningradist Kaukaasiani, haarates peaaegu kogu NSV Liidu territooriumi, mis oli olnud Saksa okupatsiooni all.

Eestis toimus 1967. aastani viis näidisprotsessi, millega kaasnesid ulatuslikud kampaaniad kodu- ja välismaa ajakirjanduses. Kokku langetas ENSV Ülemkohus nende käigus otsused 14 inimese kohta: viis väljaspool Nõukogude Liitu elanud süüalust mõisteti tagaselja surma; kaheksa Eestis arreteeritud mõisteti surma ja otsused viidi täide; üks isik saadeti psühhiaatrilisele sundravile. Peale selle toimusid mitmed protsessid, mida ajakirjanduses küll kajastati, kuid tagasihoidlikumalt, ilma laiaulatuslike propagandistlike tiibmanöövriteta. Kommunistlik partei tegi poliitilised otsused ja andis vajalikud suunised julgeolekuorganitele, kes valmistasid ette tõendusmaterjali ja sõnastasid süüdistuse. Kohtule jäi vaid vormiline roll välja kuulutada poliitilise juhtkonna heakskiidetud süüdimõistev kohtuotsus.

Näidisprotsesside põhitähelepanu koondus NSV Liidu võimu all elavate rahvaste pagulaskogukondade liikmetele, kes olid seotud Saksa okupatsiooni ajal sooritatud kuritegudega. Paguluses elavaid kahtlusaluseid sai enne ajakirjanduse ja otsekontaktide kaudu mõjutada ning sellega võisid kaasneda katsed kallutada neid teatud laadi koostööle Nõukogude luureorganitega, lubades näiteks vastutasuks loobuda süüdistuse esitamisest. Sellekohase vahetu tõendusmaterjali puudumist korvavad näited juurdlusmaterjalides figureerinud kahtlusalustest pagulastest, kes näiva põhjusega edasisest menetlusest välja pudenevad või kelle suhtes algatatud juurdlus lõpetatakse ilmselgelt näilistel põhjustel.

Protsessidel esitatud süüdistuste aluseks olid tegelikult sooritatud sõja- ja inimsusvastased kuriteod, kuid juurdluse ning kohtuliku uurimise põhitähelepanu ei koondunud esmajoones toimunud kuritegude kõigi asjaolude selgitamisele, vaid režiimi poliitiliste eesmärkide saavutamisele. Sisulise tähelepanuta jäeti kuritegude ulatus, st mõrvatute arv ja nende isikud. Ülekuulamiste käigus sellekohaseid küsimusi küll esitati ja konkreetsete näidetena toodi neid välja ka süüdistuskokkuvõtetes ning kohtuotsustes, kuid ohvrite üldarvude esitamisest lähtuti siiski 1944. aasta ENSV erakorralise komisjoni¹² käibele lastud meelevaldsetest arvudest, mis erinesid tõenäolisest ohvrite arvust suurusjärkude võrra.

Kuritegude iseloomu tõttu (üldjuhul nende toimepanemist ei dokumenteeritud või olid tõendid hävitatud) oli väga oluline osa kaudsetel tõenditel ning eriti tunnistajate ütlustel. Suunis kasutada ulatuslikult tunnistajate ütlusi pärines juba 1930. aastate suure terrori näidisprotsesside ajal kurikuulsaks saanud NSV Liidu peaprokuröriilt Andrei Võšinskilt: „Tunnistajate ütlused on üks vanimaid ja levinumaid kohtutõendite liike. Ja see on täiesti mõistetav, sest sündmuse vahetu tunnistaja elaval sõnal, mis jutustab uurimisele ja kohtule rahulikult ja objektiivselt selle sündmuse asjaoludest, kurjategijast, kuriteo sooritamise situatsioonist jne, on tohutu tähtsus kohtuotsusele.”¹³ Totalitaarse režiimi tingimustes oli aga tunnistajatega manipuleerimine üsnagi lihtne ja levinud. 1960. aastate algul oli tollases ENSV siseministeeriumile alluvas Oktoobrirevolutsiooni ja Sotsialistliku Ülesehitustöö Riiklikus Keskarhiivis eraldi ruum, kus KGB töötajad tutvustasid näidisprotsessidel üles astuvaile tunnistajatele arhiividokumente ning valmistasid neid ette tunnistusi andma. Kunagise Läänemaa Omakaitse juhi Ago Talvari (elas Rootsis) suhtes tagaselja langetatud surmaotsuse puhul tunnistasid julgeolekutöötajad paarikümne aasta möödumisel siiski ka ise, et vaatamata langetatud otsusele ei ole surmamõistetute otsene osalemine mahalaskmistes leidnud vajalikku tõestust.

Näidisprotsessid muudeti farsiks, mis ei vastanud ka NSV Liidu enda konstitutsioonis deklareeritud prokuratuuri ja kohtu sõltumatusel ja alluvusele ainult seadustele. Langetatud otsuseid tuleb pidada kvaasiotsusteks, mille taga ei ole süüdistuse faktidel põhinevat kohtuniku veendunud otsust, vaid see tuleneb poliitiliselt ja propagandistlikult motiveeritud administratiivsest korraldusest. Selle ilmekaimaks näiteks on 1962. a jaanuaris toimunud kohtuprotsess Tartu koonduslaagris toimunud massimõrvades süüdistatavate üle (Juhan Jüriste, Karl Linnas jt). Kohtuistungite algust oli edasi lükatud, kuid „reportaaž” kohtuistungitelt ja süüalused surma mõistnud kohtuotsus ilmusid NSV Liidu prokuratuuri ajakirjas Sotsialistlik Seaduslikkus (Социалистическая законность) õnnetul kombel juba enne tegelike kohtuistungite algust. Nõukogude režiim tekitas olukorra, kus ilmselgelt sooritatud sõja- ja inimsusvastastes kuritegudes anti võimalikud süüdlased küll kohtu alla, kuid nende kohta langetatud süüdimõistvad otsused olid õigustühised juba nende langetamise hetkest alates. 1987. aastal andis USA kakskümmend viis aastat varem ENSVs tagaselja süüdi mõistetud Karl Linnase mõneti ootamatult NSV Liidule välja, pannes siinsed Nõukogude võimuorganid piinlikku olukorda. Linnase süü-

distuse aluseks olevad kuriteod olid küll aegumatud, kuid mitte tema suhtes 1962. aastal langetatud kohtuotsus. Väidetavalt alustati ettevalmistusi ka uue eeluurimiseks ja kohtuprotsessiks, kuid on kaheldav, et 1961/62. aasta protsessiga analoogse fars'i kordamine oleks 1987. aasta uutmise ja avalikustamise laineharjal võimalik olnud. On selge, et poliitiliselt oleks NSV Liidul olnud võimatu Linnas süütaks tunnistada, kuid pikantse olukorra lahendas süüaluse kiire surm, mis küll omakorda tekitas küsimusi.

Kõik näidisprotsesside kohtualused mõisteti süüdi ENSV kriminaalkodeksi § 62 lg 1 (kodumaa reetmine) alusel. Seda ka pärast 1965. aastat, kui oli vastu võetud NSV Liidu Ülemnõukogu presiidiumi seadlus „Rahu ja inimsuse vastu toimepandud kuritegudes ning sõjaroimades süüdi olevate isikute karistamise kohta olenemata kuritegude toimepanemise ajast“. Seda seadlust arvestati, kuid vaid kuriteo aegumatuses mõttes. Rahu ja inimsuse vastu sooritatud kuriteod ja sõjakuriteod ei sisaldanud kuriteo koosseisuna ei Eesti NSV ega teistes NSV Liidu kriminaalkodeksites. Lähtudes Eesti riiklikust järjepidevusest oli kohtualuste puhul tegemist Eesti Vabariigi, mitte aga Eestit okupeeriva NSV Liidu kodanikega. Seega osutusid neil protsessidel süüdi mõistetud isikud ning ka kõik teised kümned tuhanded „kodumaa reetmises“ süüdimõistetud Eesti Vabariigi 1992. aastal jõustunud kohtuväliselt repressioneeritud ja alusetult süüdimõistetud isikute rehabiliteerimise seaduse alusel automaatselt rehabiliteeritaks ning nende suhtes langetatud otsused on õigustühised alates nende vastuvõtmisest.

Seitsmekümnendatel aastatel seesuguste protsesside hoog rauges. Kaheksakümnendatel hoidsid Nõukogude asjakohased ametkonnad vastavalt vajadusele käigus propagandapoolt, ilmutades vajalikel hetkedel ajakirjanduses (peamiselt välisriikidele suunatud) süüdistusi sihikule võetud pagulaste vastu. Ikka veel tegeleti ka tagaselja süüdi mõistetud pagulaste väljanõudmisega välisriikidest. Eelnev periood kulmineerus juba varem mainitud Karl Linnase juhtumiga, kes esimese sõjakuritegudes süüdistatava isikuna oma tahte vastaselt USAst NSV Liidule välja anti.

Pärast NSV Liidu lagunemist ei kuulunud see teemaatika kindlasti õigusjärgse Venemaa Föderatsiooni esmaste murede hulka. Esimestel aastatel pärast kommunistliku korra lagunemist pöördus lisaks vabanenud riikidele ka Venemaal märgatav huvi senise režiimi enda korda saadetud kuritegude vastu, mille ohvriks olid langenud miljonid NSV Liidu võimu all elanud inimesed. Putini valitsemisaeg tõi

endaga kaasa järkjärgulise tagasipöördumise Nõukogude-aegsete arusaamade juurde. Erilisele kohale tõsteti Nõukogude Liidu ja Venemaa kui selle õigusjärglase erilise rolli rõhutamine Natsi-Saksamaa alistamisel ja Euroopa vabastamisel.

Enne 2009. aastat võis Venemaa ajalookirjutuses näha veel erisuguseid käsitlusi II maailmasõja – eriti selle eeloo – teemadel ning püüdeid asetada neid sündmusi laiemasse rahvusvahelisse konteksti. Järgnenud aastatel on tagasi pöördutud Nõukogude-aegsete seisukohtade juurde, tehes seal mõningaid ideoloogilise taustaga muudatusi. Kõige nähtavam muutus oli klassiteooriast loobumine Teise maailmasõja tekkepõhjuste seletamisel ja selle asendamine tsivilisatsioonide teooriaga. Järjekordse ringiga toodi riikliku tähelepanu alla taas sõja-aegse kollaboratsioonismi uurimine ja hukkamõist. Erinevalt varasemast pööratakse tänapäeval tähelepanu eelkõige välisriikide kodanikele: NSV Liidu võimu alt taasiseseisvunud riigid Venemaa läänepiiril ja lääne pool asuvad riigid, mis Teise maailmasõja käigus ühel või teisel moel Nõukogude-vastases sõjas osalesid. Selgelt tuuakse see teema välja Teise maailmasõja lõpu tähistamiseks 2020. a suvel Venemaa presidendi Vladimir Putini nime all ilmunud artiklis, mis eesti keelde tõlgiti pealkirjaga „75 aastat Suurest Võidust: ühine vastutus ajaloo ja tuleviku ees“.¹⁴ Selle valguses saavad ka oma riikliku iseseisvuse või kommunismivabaduse eest võitlejad valikuta n-ö maskikandja tiitli, kes olid „reeturid ja timukad“. Putini hinnangu kohaselt: „Ebainimlikkuses olid nad tihti üle oma isandatest“ (st sakslastest).

Põhjendatult kerkib küsimus, milliseid eesmärke silmas pidades on sel korral 75–80 aasta tagused kuriteod tähelepanu alla võetud. Loomulikult on tegu aegumatute kuritegudega, aga kas põhjuseks on lootus välja selgitada ja tabada seni karistamata süüdlasi, kellest noorimad peaksid olema umbes 95-aastased. Selliste lootuste täitumise vaieldamatuks eelduseks on uute allikate kasutusse toomine. Ajaloolaste jaoks, kes ei tööta riiklike juurdlusorganite volitusel, on kahtlemata 1990.–2000. aastatel Venemaa FSB ja muudest arhiividest käibesse toodud hulk varem salastatud dokumente ning teema uus käsitlemine selles vaates on igati loomulik. Eestit puudutavate kohtuprotsesside puhul on juurdlustoimikud hoiul Eesti Rahvusarhiivis ning on uurijatele avatud olnud juba taasiseseisvumisest alates.

Avalikkuse ette jõudva info põhjal seisab teema päevakajalisena hoidmise taga suuresti Venemaa riiklik

huvi. Föderaalne Julgeolekuteenistus (FSB) „avastab“ ja avalikustab dokumente, mille ümber püütakse luua uudsuse oreooli, mis lubaks otse kui (taas)paljastada kollaborantide kuritegusid Nõukogude kodanike vastu. Arusaamatuks jääb, milles seisneb avastuse moment, kui FSB võtab vastavalt hetkeolukorra vajadusele valikuliselt sobivaid dokumente (sh varasemaid ülekuulamisprotokolle) oma eelkäija KGB juurdlustoimikutest, mis ei ole kunagi nende endi arhiiviriulitelt lahkunudki. Kogu sõjaperioodi puudutav arhiivinaies oli Nõukogude Liidus suletud siseministeeriumile allutatud arhiividesse, kus toonased juurdlusorganid 50 aastat neid üksipulgi läbi töötasid. Juurdlusorganitega mitteseotud ajaloolaste jaoks on tegu tõesti nende valikuliste dokumentidele ligipääsu avamisega, kuid mitte Venemaa uurimiskomitee jaoks. 1960. aastatel lavastati vähemalt näiteks „lugeja kiri“ mõnes ajalehes, mis viitas seni karistamata kurjategijale, ning sellele reageerides jõudis KGB kiiresti kuritegude jälile. Tänapäeval laseb FSB varjamatult esmalt meediasse varasema juurdluse dokumendi ning siis alustab selle „avastuse“ ajal taas uurimist. Aastail 2019-2020 algatati ajakirjanduse andmetel vähemalt neli uut uurimist¹⁵, mis puudutasid Teise maailmasõja aegseid aegumaid kuritegusid, püüdes esitada neid genotsiidina Nõukogude kodanike vastu. Juba aastakümneid tagasi lahenduse saanud kohtuasjadest võetud dokumentide alusel püütakse konstrueerida uusi genotsiidi süüdistusi, nagu näiteks Karjalas Petroskoi (Petrozavodskis) asunud sõjavangilaagritega seoses on sihikule võetud „Soome natsism“.

Venemaal on avalikkuse ees toimuva kampaania kandjaks Venemaa Sõjaajaloo Ühing (Российское военно-историческое общество) ning ühiskondlik ühendus Venemaa Otsimisteenistus (Поисковое движение России), mis on käivitanud projekti "Без срока давности" (Aegumistähtajata) ning selle läbiviimine toimub käsikäes FSBga, kes avab töös oleva juhtumi kohta sobilikke dokumente. Seni karistamata süüdlaste võimalikku leidmist ja vastutusele võtmist ei loeta projekti otseseks eesmärgiks, kuid tõdetakse, et uurimistööd võivad selleni viia. Projekti eesmärgina nähakse eelkõige Teise maailmasõja ajal Venemaa tsiviilelanikkonda tabanud tragöödia ajaloolise mälu säilitamist.¹⁶ Ajaloolaste ja vabatahtlike tegevus võib tõepoolest olla kantud hoolivusest ja soovist uurida ning hoida teadmisi kodumaa ajaloost. Neile avavad seni vaid KGB-FSB valduses olevad allikad loomulikult uudseid perspektiive. Riigipoolse suunatud aktiivse toetusega muudetakse ettevõtmine aga poliitika tööriistaks. Soovitud ajalooajaloo kujundamiseks vajalike dokumentide

avamine, kooskõlastuste andmine välitöödeks ja muudeks uuringuteks jne toetab aktiivselt praegust riiklikku suunda Venemaa ajalooajaloo kujundamisel, kus kesksel kohal on Suure Isamaasõja ülistamine ning ühe osana sellest Nõukogude inimeste kannatused „Saksa fašistide ja nende käsilaste“ käe läbi.

Sellise jõulise, valdavat osa elanikkonnast isiklikult puudutava teemapüstituse abil marginaliseeritakse edukalt teist, mitte vähem olulist teemat. Kommunistliku režiimi aastakümneid väldanud poliitiline terror enda ning allutatud riikide kodanike suhtes puudutab samuti valdavat osa tänase Venemaa elanikkonnast. Kuid NSV Liidu õigusjärglasena on tänasel Venemaal üha raskem tunnustada enda moraalset vastutust nende miljonite mõrvatute ja hukkunute ees. 1990. aastate alguse murrangulistel aegadel avalikustati suures mahus kommunistlikku terrorit paljastavaid dokumente, õhus oli lootus see etapp ajaloo selja taha jätta ning tuua muutus ka poliitilistesse hoia-kutesse. Tänapäeval võib riigivõimu suhtumist kommunistliku režiimi kuritegude paljastamisse iseloomustada katsetega pudelist valla pääsenud džinni sinna tagasi suruda. Riigivõimu suhtumine on kahepalgeline, muutudes järjest ühemõttelisemaks. 2020. aastal ilmus endise KGB ohvitseri ja viljaka „dokumentalisti“ Anatoli Tereštšenko sulest raamat „Ajaloos ümberkirjutajad. Katõni müüdid“¹⁷. Selles teoses jõutakse vähimagi kõhkluseta tagasi praeguse ajalookäsitluse stalinlike lätete juurde, esitades heausksetele taas „analüüsi“, mis tõestavat, et poolakate massimõrvas Katõnis on süüdi „fašistid“.

Takistatakse kommunistliku režiimi kuritegude uurimisega tegelevate ühingute ja isikute tööd, taassuletakse ligipääs dokumentidele, takistatakse ohvrite matmispaikade uurimist ning väljakaevamisi, mis võiksid päevalgele tuua vahetud tõendid toimepandud poliitmõrvade kohta. Nende, kommunistliku režiimi käsilaste toime pandud aegumatute kuritegude uurimisele tõmmatakse riigivõimu kätega avariipidurit, et 1990. aastate algul liikuma pääsenud rongi peatada. Tollaste poliitilise terrori ohvrite olemasolu ei saa praegune võim eitada, kuid juba välja selgitatud matmispaikadele püütakse anda teine tähendus, kujutades neid Suure Isamaasõja ohvritena või takistades nende tähistamist ja sellisena mälestuse jäädvustamist, kuni aktivistide hirmutamise ja süüdimõistmiseni fabritseeritud süüdistuste alusel. Riigi raha- ja infovoogude poliitilise suunamisega lämmatatakse sammhaaval kommunistliku režiimi kuritegude uurimine ja rehabiliteeritakse toonast autoritaarset ja imperialistlikku mõtteviisi.

KGB 1963. a kogumikust nr 4: Välismaal tuvastatud kurjategijate kompromiteerimine¹⁸

Polkovnik J. Kisseljov¹⁹, alampolkovnik S. Kopõlov²⁰,
alampolkovnik S. Larionov

Perioodil 1958–1963 otsisid Eesti NSV KGB organid taga rohkem kui kolmesada inimest, kes põgenesid Saksa fašistlike okupantide purustamisel kapitalistlikesse riikidesse – kodumaa reeturid, agendid, kodanlikud natsionalistid, karistussalklased. Paljud neist jätkavad tänaseni vaenulikku tegevust. Nagu näitab praktika, efektiivne vahend selle tõkestamiseks on kurjategijate kompromiteerimine laiades välisriikide ringkondades ja samuti meie maal.

Nendel eesmärkidel organiseeriti Eesti NSV KGB initsiatiivil ning partei ja nõukogude organite toetusel rida avalikke kohtuprotsesse suuremate sõjakurjategijate üle, keda otsiti taga Nõukogude territooriumil ja välismaal. Ühe sellise protsessi kajastamiseks saabus Tallinnasse 40 välisriikide presitöötajat, sealhulgas USAst, Saksa Föderatiivsest Vabariigist, Prantsusmaalt, Rootsist, Itaaliast.

Protsesside materjalid ja teised dokumendid Saksa fašistlike okupantide, eelkõige eesti kodanlike natsionalistide kuritegudest avalikustatakse laialdaselt Nõukogude ja välisriikide trükiajakirjanduse, raadio, kino ja televisiooni kaudu. 1961. aasta märtsist kuni 1963. aasta augustini edastati üheksa TASSi ja Eesti Telegraafi Agentuuri informatsioonilist teadaannet. Raadios ja televisioonis organiseeriti 23 saadet välismaal elavatele eestlastele.

Eesti NSV KGB materjalide alusel läkitas välisministeerium noodid USA, Inglismaa ja Austraalia valitsusele nõudmistega anda välja tagaselja süüdi mõistetud sõjakurjategijad Mere, Viks ja Linnas. Noodid avaldati kesk- ja vabariiklikus ajakirjanduses.

Aastatel 1961–1963 andis Eesti Riiklik Kirjastus massitiraazis välja eesti, vene ja inglise keeles dokumentaalsed raamatud „Maskid on langenud“²¹, „Inimesed, olge valvsad!“²², „Haakristi teenrid“²³ ja

„12 000“²⁴. Need Eesti NSV KGB materjalide põhjal kirjutatud raamatud paljastavad eesti kodanlike natsionalistide ja teiste, end välismaal varjavate riiklike kurjategijate tegevust. Agentide ja usaldusisikute abil saadeti raamatud laiali suurima eesti emigrantide kontsentratsiooniga paikadesse (USA, Rootsi, Kanada, Austraalia, Inglismaa).

Raamatud aitasid kaasa sellele, et reaemigrandid ilmutasid nõrdimust eesti natsionalistide pealike kuritegude üle ja mitmetel juhtudel olid nad sunnitud lõpetama aktiivse NSV Liidu vastase tegevuse.

Iseloomulikuks näiteks end varjavate sõjakurjategijate paljastamiseks välisriikide pressis avaldatud artiklite toimimisest on Kanada pressis avaldatud artikkel endise Jägala koonduslaagri ülema Laaki²⁵ kuritegudest, kes võttis isiklikult osa nõukogude inimeste massilisest hävitamisest. Pärast seda publikatsiooni hakkasid Laaki külastama kohalike ajalehtede korrespondendid ja nõudma selgitusi tema kohta esitatud süüdistuste asjus. Ühiskondlik meelepaha oli nii suur, et Laak lõpetas elu enesetapuga.

Agentuuri Associated Press korrespondent teatas selle kohta Winnipegist (Laaki viimane elukoht Kanadas): „53-aastane immigrant, keda Venemaa süüdistas selles, et ta on natsi sõjakurjategija ja kes oli tagaotsitav massitapmiste pärast Eestis, lõpetas elu enesetapuga, puues end garaazhis tala külge... TASS teatas, et see endine Eesti natsilaagri komandant elas Winnipegis, kuhu ostis maja mõrvatutelt röövitud väärisesemete müügist saadud raha eest...“.

Endine Tartu julgeolekupolitsei komissar Luitsalu²⁶, kartes vastutust nõukogude kodanike tapmiste eest, põgenes Eestist Kanadasse. Juhtides niinimetatud Eesti Rahvuslikku Komiteed ja Balti-Kanada Föderatsiooni, tegutses ta aktiivselt NSV Liidu vastu. Luitsalu kompromiteerimiseks organiseeriti Kanada ajalehtedesse artiklid tema kuritegudest, pärast mida tema korterit Torontos hakkasid pidevalt piirama korrespondendid; teised helistasid Luitsalu telefonile ja soovitasid tungival: „Võta Laakist eeskuju. Otsi endale nõör.“ Selle tulemusena Luitsalu ootamatult suri.

Ain-Ervin Mere, Ralf Gerretsi ja Jaan Viigi protsessi eel Laevastiku Ohvitseride Maja ees.

Austraalias tagaotsitav Eesti Poliitilise Politsei osakonnaülem Viks²⁷, kelle kohta samuti avaldati artiklid, kartes Austraalia sadamatöölise viha, jättis maha oma maja Sydneys ja asus end varjama.

Endine Eesti Julgeolekupolitsei ülem Mere²⁸ on Nõukogude-vastase organisatsiooni Inglismaa Eestlaste Ühing liige. Tema kompromiteerimise järel ajakirjanduses lõpetas ta NSV Liidu vastu suunatud laimavad avaldused.

Lisaks sellele aitasid kõik need meetmed kaasa, et Londonis ja Chicagos moodustati avalikkuse poolt spetsiaalsed komiteed, et paljastada seal elavad sõjakurjategijad. Rootsis moodustati komitee professoritest, kirjanikest, kunstnikest, muusikutest ja teistest isikutest, kes on asunud võitlusesse neofašismiga.

Avaldatud materjalidele Saksa fašistlike karistusalklaste kuritegudest reageerivad eriti aktiivselt USA, Inglismaa, Iisraeli, Austraalia ja teiste riikide juudiringkonnad. Sõjakurjategijate kompromiteerimisel kasutame ka seda võimalust, pöörates erilist tähelepanu mõjukatele isikutele juutide hulgas. Muu hulgas kasutame Mere paljastamiseks Londoni kogukonda, mis koosneb ärimeestest, kellest pal-

jud on ühel või teisel määral seotud Eestiga (varem elasid seal või omavad sugulasi). Iisraeli esindajana kuulub sinna kogukonda meie usaldusisiku lähedane tuttav. Ta suhtleb iga päev paljude mõjukate juudi rahvusest isikutega, kes elavad Londonis ja mujal Inglismaa linnades. Kogukonna aktiivseks ja eesmärgipäraseks tegutsemiseks saatsime usaldusisiku abil Londonisse riikliku keskarhiivi poolt kinnitatud fotokoopiad dokumentidest, mis paljastavad Mere, Viksi, Linnase²⁹ ja teiste osaluse juudi elanikkonna hävitamises. Sinna saatsime ka mõned eksemplarid raamatutest „Maskid on langenud“, „Haakristi teenrid“, „12 000“ ja „Inimesed, olge valvsad!“.

Sarnased materjalid on saadetud ka endisele Klooga laagri vangile Hillel Zaidelile³⁰ – antifašistile ja mitme Iisraeli ajalehe korrespondendile. Lisaks saadeti Londoni kogukonna teel materjalid sõjakurjategijatest Austraalia parlamendi saadikule Einfeldile³¹, kes esines parlamendis nõudmisega anda Viks välja Nõukogude võimudele, samuti USA ajakirjanikule Juniariile, USAs välja antud raamatu „Natsi sõjakurjategijad meie keskel“ autorile; selles raamatus on kasutatud Eesti NSV KGB materjale.

Tallinn

KGB 1969. a kogumikust nr 3: Väsimatult paljastada fašistlikke karistussalklasi³³

Polkovnik L. Barkov³⁴, alampolkovnik V. Širšov

/.../ 1968. a suvel filmiti koostöös filmistuudioga „Tallinnfilm“ episoodid, millega dokumenteeriti süüdistatavate Bibikovi, Nüüdi, Tomba, Andersoni ja Pindise³⁵ näidatud kohad, kus nad panid toime nõukogude inimeste massilised mahalaskmised. See materjal sai seejärel aluseks stsenaariumile, mille järgi tehti dokumentaalfilm „Kloostri müüri kõrval“, mis lasti vabariigi ekraanidele.³⁶

Uurijad ja operatiivtöötajad püüavad igast kriminaal-asjast teha teatud järeldused ja vajalikel juhtudel teavitada neist laia üldsust. Riikliku Julgeoleku Komitee ettepanekud kooskõlastatakse eelnevalt Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomiteega. Nende realiseerimisel aitab tšekiste väljakujunenud kvalifitseeritud autorite kollektiiv. KGB organitega teevad koostööd sellised publitsistid nagu kirjanik Ants Saar³⁷, ajalooteaduste kandidaat Daniil Rudnev³⁸, ENSV Kirjanike Liidu vastutav sekretär ja ENSV teeneline ajakirjanik Vladimir Raudsepp³⁹, ajalehe „Sovetskaja Estonija“ osakonnajuhataja Igor Gaspl⁴⁰ ja teised.

Juba uurimise ajal määratakse, mis kanalite kaudu tuleb informatsiooni suunata, sealhulgas ka välismaale. Arvestatakse, millise konkreetse ajalehe lugejatele pakuvad huvi ühed või teised sündmused (noorte või kirjanduslikule lehele, venekeelsetele lehtedele) või raadiokuulajatele. Selleks et ajalehtedesse paigutatud materjale ei võetaks vastu kui „näkku propagandat“, ei esitata ühe ja sama sündmuse publikatsioone enamasti kohe kõigis vabariiklikes ajalehtedes, nagu seda varem tehti.

Juurdlusmaterjalide põhjal andis kirjastus „Eesti Raamat“ viimastel aastatel välja viis raamatut, on kirjutatud mõned kirjandusteosed, filmistuudio „Tallinnfilm“ on teinud kolm dokumentaalfilmi.

Sellisel viisil teenivad kõik need meetmed kindlaks määratud poliitilisi eesmärgi. Mida sellega siis saavutatakse?

Esiteks, avaldatud dokumentaalsetes materjalides ja kirjandusteostes näidatakse konkreetsete näidete abil eesti kodanlike natsionalistide tõelist nägu, kelle kätega püüdsid hitlerlased Eestis kinnistada „ uut korda“ ning ellu viia röövimise ja terrorismi poliitikat.

Teiseks, avalikult paljastatakse eesti natsionalistliku emigratsiooni juhtide reaktsiooniline olemus, kuhu käesoleval ajal üha enam ja enam imuvad sõjakurjategijad. Paljastatakse ka need ringkonnad, kes võtsid vastu Eestist põgenenud Saksa fašistlike anastajate aktiivseid abistajaid.

Kolmandaks, täielikult lükatakse ümber vaenulik propaganda meil ja välismaal, justkui kõik Nõukogude organite poolt sõjajärgsel ja -järgsel perioodil arreteeritud Eesti elanikud oleks võetud kriminaalvastutusele alusetult.

Neljandaks, nõukogude inimestele poogitakse külge kõrge poliitilise valvsuse ja meie kodumaa vaenlastega leppimatuse tunne.

Viiendaks, avalikkus kuuleb tõtt kodanliku diktatuuri aastatel revolutsioonilises liikumises ja Nõukogude võimu perioodil sotsiaalsetes ümberkorraldustes osalenud väljapaistvate partei ja nõukogude töötajate, tööliste, Nõukogude võimult maad saanud talupoegade ja teiste ausate kodanike hukkamise kohta natsionalistide käe läbi, et nad andsid oma elu Nõukogude võimu eest.

Eesti NSV Ministrite Nõukogu juures asuva Riikliku Julgeoleku Komitee uurijad ja operatiivtöötajad teevad suurt tööd selleks, et fašistlikud mõrvarid, kelle kätelt aeg ei ole süütute ohvrite verd maha pesnud, kannaksid teenitud karistuse – seda nõuab mälestus hitlerlike timukate käe läbi hukkunutest, seda nõuab mälestus nendest, kes andsid oma elu võitluses fašismi vastu.

СБОРНИК

Совершенно секретно

№ 4(21)

СТАТЕЙ ПО ВОПРОСАМ
АГЕНТУРНО-ОПЕРАТИВНОЙ И СЛЕДСТВЕННОЙ
РАБОТЫ КОМИТЕТА ГОСУДАРСТВЕННОЙ
БЕЗОПАСНОСТИ ПРИ СОВЕТЕ МИНИСТРОВ СССР

☆
Год издания пятый
☆
Москва, 1963 г.

Содержание

За дальнейшее совершенствование агентурно-оперативной работы	3
Повышать личную ответственность каждого коммуниста	10
АКТИВНО БОРЬБЫ С БУРЖУАЗНОЙ ИДЕОЛОГИЕЙ, СОВЕРШЕНСТВОВАТЬ АГЕНТУРНО-ОПЕРАТИВНУЮ И ПРОФИЛАКТИЧЕСКУЮ РАБОТУ	
Полковник Е. АЛЕШИН. Пресекать идеологическую диверсию противника по каналу культурного обмена	13
Майор А. СИДОРЕНКО. Использование противником для идеологической диверсии торговых связей	16
Майор Б. СТЕКЛЯР. Разоблачение туриста-клеветника	20
Майор Я. НАЗАРОВ. Своевременно принимать профилактические меры	21
Подполковник А. ЗОТОВ, капитан В. НИКИФОРОВ. Под влиянием буржуазной пропаганды	25
Полковник А. КИРИЛЛОВ, майор Н. ПОРТНОВ. Не ослаблять борьбы с пятидесятниками	28
Майор В. ПРУСАКОВ. Остров оружие в борьбе с буржуазной идеологией	33
Генерал-майор А. ШУРЕПОВ, подполковник С. ЗАХАРОВ. Единым фронтом	35
Укреплять и расширять связь с трудящимися. (Обзор статей, опубликованных в Сборнике)	38
Полковник В. АЛЕШИН. Главное — объективность и чуткость	44
Доцент полковник юстиции Б. КУРЛЯДСКИЙ. Выявлять и устранять обстоятельства, способствующие совершению преступлений	47
КОНТРАЗВЕДЫВАТЕЛЬНАЯ РАБОТА СРЕДИ ИНОСТРАНЦЕВ	
Полковник М. ЛЕОНОВ, подполковник М. ЛУКАШЕНКО. Частные вьезды — удобный канал для заборки агентур в СССР	53
Контрразведывательная работа среди иностранцев в аэропортах и на авиалиниях ГВФ	54
Подполковник Ф. БАГИРОВ, майор А. КАРАСЕВ. Организация агентурной работы среди иностранных студентов	56
АГЕНТУРНО-ОПЕРАТИВНАЯ РАБОТА НА РЕЖИМНЫХ ОБЪЕКТАХ	
Полковник В. ГРОМОВ. Некоторые особенности контрразведывательной работы на важных стационарных военных объектах в особый период	60
Полковник В. ЧАСОВНИКОВ, ст. лейтенант В. МЕЩЕРЯКОВ. Из практики выявления каналов утечки секретных сведений	65
Подполковник Ю. ДАНИЛОВ, майор К. КОРНИЛОВ. Из практики зашорки выпуска особо важных изданий	68
Генерал-майор С. ТИТОВ, подполковник П. ПЕТУХОВ. Еще об одном канале утечки секретных сведений	71

КОМИТЕТ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ
при СОВЕТЕ МИНИСТРОВ СССР

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

СБОРНИК

4

МОСКВА 1963

Розыскная работа

КОМПРОМЕТАЦИЯ ПРЕСТУПНИКОВ, УСТАНОВЛЕННЫХ ЗА ГРАНИЦЕЙ

Полковник Я. Киселев, подполковник С. Копылов,
подполковник С. Ларионов

Органы КГБ Эстонской ССР за период 1958—1963 гг. разыскали более трехсот государственных преступников, бежавших во время разгрома немецко-фашистских оккупантов в капиталистические страны, — изменников Родины, агентов, буржуазных националистов, карателей. Многие из них и поныне продолжают враждебную деятельность. Эффективным средством ее пресечения, как показала практика, является компрометация преступников перед широкими кругами за границей и в нашей стране.

В этих целях по инициативе Комитета госбезопасности при Совете Министров Эстонской ССР, поддержанной партийными и советскими органами республики, был организован ряд открытых судебных процессов по делам на крупных военных преступников, разысканных на советской территории и за гра-

ницей. Для освещения одного из процессов в Таллин приехало 40 представителей зарубежной прессы, в том числе из США, ФРГ, Франция, Швеции, Италии.

Материалы процессов и другие документы о злодеяниях немецко-фашистских оккупантов и их приспешников, прежде всего эстонских буржуазных националистов, предаются широкой гласности через советскую и зарубежную печать, радио, кино и телевидение. С марта 1961 года по август 1963 года передано девять информационных сообщений ТАСС и эстонского телеграфного агентства. По радио и телевидению организовано 23 передачи для эстонцев, проживающих за границей.

По материалам КГБ Эстонской ССР Министерство иностранных дел направило ноты правительствам США, Англии

СЛЕДСТВИЕ И ДОЗНАНИЕ

ФАШИСТСКИХ КАРАТЕЛЕЙ РАЗОБЛАЧАТЬ НЕУСТААННО

Полковник Л. Барков, подполковник В. Ширшов

Почти четверть века минуло со времени окончания второй мировой войны, однако проблема ответственности преступников и их сообщников не потеряла своей актуальности. В памяти народов живы чудовищные зверства фашистских варваров, открываются все новые факты тягчайших злодеяний. Еще немало гитлеровских убийц, совершивших кровавые преступления на оккупированной территории Советского Союза, не выявлены и остаются ненаказанными.

Следователи Комитета госбезопасности при Совете Министров Эстонской ССР во взаимодействии с оперативными подразделениями за последние годы добились некоторых результатов в расследовании уголовных дел на изменников Родины, участников фашистских зверств и в проведении по материалам этих дел необходимых мероприятий.

Накопленный опыт раскрытия злодеяний карателей позволяет несколько подробней остановиться на отдельных обстоятельствах совершения этих преступлений и приемах их расследования.

Характерным, в частности, является то, что в Эстонии каратели действовали под флагом национализма. Тягчайшие преступления, совершенные националистами в годы Отечественной войны, имеют определенные исторические корни, которые уходят в период буржуазной диктатуры в Эстонии. Отсюда берут начало палаческие традиции эстонских националистов. Они, не задумываясь, расправлялись со своими политическими противниками, не брезгуя самыми гнусными приемами. Национализм стал оружием реакционной политики правящей клики буржуазной Эстонии, расчленившей путь террактовому фашизму. Гитлер не мог и мечтать о лучших союзниках, чем эстонские националисты.

С нападением на СССР гитлеровских орд, еще задолго до прихода оккупантов, в республике активизировались кулачество, враждебная часть офицерства бывшей эстонской буржуазной армии, реакционное духовенство и разные другие представители эксплуататорских классов, которые связывали с бесноватым фюрером свои мечты о реставрации буржуазного строя. С помощью забрасываемых гитлеровцами парашютистов и ранее подготовленной агентурой стали создаваться националистические банды, которые развернули антинародную деятельность. Бандитизм принимал все более широкие размеры. Обнажили свой предательский облик местные фашисты. Скрываясь в лесах, они по-разбойничьи нападали на советских воинов, убивали советских патриотов, мирных жителей, не щади ни женщин, ни детей, ни стариков. В местах, где бандитам удавалось захватить власть, произносились повальные аресты советских людей и устраивались над ними расправы. С приходом немец

89

VIITED JA MÄRKUSED

PÕHISEADUSLIKU KORRA KAITSE

- 1 Monarhistide ja paremäärmuslaste liikumine Venemaal I maailmasõja järel ja kodusõja ajal (vn черносотенцы).
- 2 Terminit kasutavad USAs levinud paremäärmuslikud liikumised. *Boogaloo* on naljatlev ja pilkav, nagu ka liikumise järgijate komme meeleavaldustel osaleda automaatrelvade ja taktikalise varustusega, mille all kantakse Hawaii särki.
- 3 Leedulasest FKD liige valmistas 6 kg lõhkeainega seadme, mille paigaldas Vilniuse kesklinna. Õnneks see ei plahvatanud. Koos lõhkeaadme paigaldusega joonistati finantsasutuse seinale paremäärmuslastele omaseid sümboleid ja sõnumeid.

KÜBERJULGEOLEKU TAGAMINE

- 4 Vt PST 2021 ohuhinnangust <https://pst.no/alle-artikler/trusselvurderinger/nasjonalt-trusselvurdering-2021/>
- 5 www.euronews.com/2020/12/08/norway-s-intelligence-service-says-russian-groups-likely-behind-parliament-cyber-attack otselink www.pst.no/alle-artikler/pressemedringer/datainnbruddet-mot-stortinget-er-ferdig-etterforsket/

MAJANDUSJULGEOLEK JA KORRUPTSIOONIVASTANE TEGEVUS

- 6 Otsuste langetamisena käsitleb korruptsioonivastane reeglistik teise isiku, sealhulgas avalikku ülesannet täitva asutuse õiguse või kohustuse tekitamisele, muutmisele või lõpetamisele suunatud otsustuse tegemist, sealhulgas osalemist otsuse tegemises või selle sisulises suunamises.
- 7 KVS § 11. Toimingupiirangud
 - (1) Ametiisikul on keelatud toimingut või otsuse tegemine, kui esineb vähemalt üks järgmistest asjaoludest:
 - 1) otsus või toiming tehakse ametiisiku enda või temaga seotud isiku suhtes;
 - 2) ametiisik on teadlik tema enda või temaga seotud isiku majanduslikust või muust huvist, mis võib mõjutada toimingut või otsust;
 - 3) ametiisik on teadlik korruptsiooniohust.
- 8 KarS § 295 lg 1 järgi, alates 01.01.2015 altkäemaksu vahendamine KarS § 296 lg 1 järgi.
- 9 KarS § 297 lg 1 järgi, alates 01.01.2015 altkäemaksu lubamine KarS § 298 lg 1 järgi.

SÕJAKURJATEGIJATE PROTSESSID VENE AJALOOPROPAGANDAS

- 10 1960. aastatel toimunud protsesside kohta vaata lähemalt: Meelis Maripuu. Külma sõja aegsed näidiskohtuprotsessid Eestis. Õigus ja propaganda kaalukausil. – Eesti Ajalooarhiivi toimetised, ACTA ET COMMENTATIONES ARCHIVI HISTORICI ESTONIAE. Nõukogude Eesti külma sõja ajal, 2015, lk 88-140.
- 11 Ajaleht Vaba Eestlane, 12.12.1954, „Me ei andesta kunagi nendele roimaritele ...“.
- 12 ENSV Vabariiklik Komisjon Saksa fašistlike sissetungijate ja nende kaasosaliste roimade ja nende poolt tekitatud kahjude uurimiseks.
- 13 Б. Н. Ковалев. Свидетельские показания в уголовных делах коллаборационистов в России. – Вестник Новгородского Государственного Университета 2005, №33, lk 108–113.
- 14 Vladimir Putin. The Real Lessons of the 75th Anniversary of World War II. – National Interest, 18.06.2020. (<https://nationalinterest.org/feature/vladimir-putin-real-lessons-75th-anniversary-world-war-ii-162982>)

-
- 15 www.currenttime.tv/a/nazi-crimes-peobed-again/30655103.html
 - 16 www.currenttime.tv/a/nazi-crimes-peobed-again/30655103.html; <http://rf-poisk.ru/>
 - 17 Анатолий Терещенко. Переписчики истории. Мифы о Катыни. – АО Издательский дом «Аргументы недели», 2020.
 - 18 Artikkel ilmus KGB töötajatele mõeldud täiesti salajases perioodikaväljaandes NSV Liidu KGB Kogumik nr 4(21) 1963, lk 72-74 (Сборник КГБ).
 - 19 Jakov Pjotri p Kisseljov (1919-1995) oli selle artikli ilmumise ajal Eesti NSV KGB 2. osakonna ülem 1960-1964 ja esimehe asetäitja 1969-1971, seejärel töötas NSVL KGB organites, viimati 1979-1987 NSVL KGB pressibüroo ülem.
 - 20 Sergei Daniili p Корölov (1913-1993) oli Eesti NSV KGB töötaja.
 - 21 Маски сорваны! (1961). Koostaja Ants Saar (1920-1989).
 - 22 Inimesed, olge valvsad! Materjale kohtuprotsessist A. Mere, R. Gerretsi ja J. Viigi kriminaalasjas (1961). Koostaja Vladimir Raudsepp (1907-1998).
 - 23 Ervin Martinson (1924-1977). Haakristi teenrid. Eesti natsionalistide ja fašistide kuritegudest hitlerliku okupatsiooni aastail (1962).
 - 24 12 000. Tartus 16.-20. jaanuaril 1962 massimörvarite Juhan Jüriste, Karl Linnase ja Ervin Viksi üle peetud kohtuprotsessi materjale (1962). Koostajad Karl Lemmik ja Ervin Martinson.
 - 25 Aleksander Laak (1907-1960) oli Saksa okupatsiooni ajal Eesti Julgeolekupolitsei ja SD juhtiv ametnik. Oli 1960. aastate alguses Eesti NSVs tagaselja kohtu all.
 - 26 Aksel-Aleksander Luutsalu (1913-1961) oli Kanadas aktiivsemaid Eesti iseseisvuse eest võitlejaid. 1960. a juhtis Kanada eestlaste, lätlaste ja leedulaste delegatsiooni, kes tegi ettepaneku, et Kanada peaminister tõstataks ÜRO täiskogul küsimuse Balti riikide vägivaldsest annekteerimisest NSV Liidu poolt. Süüdistusi sõjakuritegudes Luutsalu eitas, politseiteenistuses oli ta Eestis olnud juba alates 1937. aastast, Saksa okupatsiooni ajal Tartu 1. politseijaoskonna komissar.
 - 27 Ervin Viks (1897-1983) oli Saksa okupatsiooni ajal Eesti Julgeolekupolitsei ja SD juhtiv ametnik. 1962. a Eesti NSVs toimunud sõjakurjategijate kohtuprotsessil mõisteti Ervin Viks tagaselja surma.
 - 28 Ain Mere (1903-1969) oli Saksa okupatsiooni ajal Eesti Julgeolekupolitsei ja SD ülem. 1950. aastatel üritas KGB Meret agendiks värvata. Katsed ebaõnnestusid ja 1961. a Tallinnas toimunud sõjakurjategijate protsessil mõisteti Mere tagaselja surma.
 - 29 Karl Linnas (1919-1987) oli Saksa okupatsiooni ajal Tartu koonduslaagri ülem. Ta mõisteti 1962. aastal Eesti NSVs toimunud kohtuistungil tagaselja surma, kaotas seetõttu hiljem USA kodakondsuse ja deporteeriti 1987. a NSV Liitu. Suri Leningradi vanglahaiglas.
 - 30 Hillel Zaidel (1920-1999).
 - 31 Sydney David Einfeld (1909-1995) oli Austraalia poliitik ja juudikogukonna juht.
 - 32 Charles R. Allen, Jr. (1924-2004). Nazi War Criminals Among Us (1963). KGB artiklis esinev nimi on ilmselt ekslik.
 - 33 Artikkel ilmus NSV Liidu KGB Kogumikus nr 3(43) 1969, lk 89-94.
 - 34 Leonid Ivani p Barkov (s. 1928) oli ENSV KGB uurimisosakonna ülem 1959-1969, KGB Leningradi oblastivalitsuse uurimisosakonna ülem ja oblastivalitsuse ülema asetäitja 1969-1977 ning NSV Liidu KGB uurimisosakonna ülema asetäitja ja ülem 1977-1989.
 - 35 Roland Bibikov (s. 1913), Rudolf Nüüd (s. 1918), Verner Tomba (s. 1902), Karl Anderson (s. 1919), Leonhard Pindis (s. 1916) ja Voldemar Kana (s. 1903) – KGB süüasi Rahvusarhiivis (ERAF.129SM.1.29020).
 - 36 Dokumentaalfilm (1968) sõjakurjategijatest Petseris Saksa okupatsiooni ajal 1941–1944, režissöör Vladimir Žukov.
 - 37 Ants Saar (1920-1989) oli kommunistlik kirjanik ja parteitöötaja.
 - 38 Daniil Rudnev (1911-2008) oli Eesti NSV ajakirjanik.
 - 39 Vladimir Raudsepp (1907-1998) oli sõjajärgse Eesti ja Eesti NSV ajakirjanik.
 - 40 Igor Gaspl (1924-2001) on KGB uurimismaterjalide põhjal koostatud dokumentaaljutustuste „Tõestisündinud lood“ (1960) ja teiste KGB tööd kirjeldavate propagandalugude autor.

Koostanud:
Jürgen Klemm

Disain, küljendus:
Iconprint

Fotod ja illustratsioonid:
**Facebook, Instagram, VKontakte, YouTube, Wikipedia, Scanpix, Kaitsepolitsei ameti arhiiv,
Rahvusarhiiv, Ekspress Meedia, Rauno Volmar, David Parkins**

Trükk:
Iconprint / Tallinna Raamatutrükikoda

(trükis)
ISSN 2228-1789

(võrguväljaanne)
ISSN 2228-1797

12.04.2021